

ЗАКОНИК СТЕФАНА ДУШАНА, ЦАРА СРПСКОГ (1349. и 1354)

издао и објаснио Стојан Новаковић, 1870.

САДРЖАЈ

- I. Досадашња издања овог законика
- II. Рукописи Душанова законика
- III. Начин овога издања
- IV. О читању старинског правописа српског
- V. Књижевност о овоме споменику
- VI. Душаново писмо о законнику

Законик

I. Чланци из државнога и административнога права

1. Царска права
2. Царска писма и хрисовуље
3. О феуду и цркви
4. Градови, села, планине и тргови
5. Себров сабор
6. Порота
7. Судство
8. Ђефалије и путови
9. Међе
10. Данци и таксе

II. Чланци из феуднога права

1. Феудна права на земљу и људе
2. Мјеропси и отроци
3. Приселица

III. Чланци из црквенога права

1. Цркве
2. Манастири

3. Постризавање
4. Попови
5. Црква и хришћанске држности
6. Брак
7. Обраћање јеретика
8. Када ко једе и пије с јеретиком
9. Жене у цркви

IV. Чланци из међународнога права

V. Чланци из грађанскога права

1. Имовина земаља
2. Два писмена за земљу
3. Кад се што нађе
4. Залог
5. Не може купити ко извршује продају од стране суда
6. Уздање
7. Земља дата на уживање
8. Продаја туђега
9. Јемство за дуг
10. Женидба
11. Војникова жена
12. Властеоско наследство

VI. Чланци из грађанскога поступка

1. Кад који суд суди
2. Кад суди царски суд
3. Позивање властелина на суд
4. Кад на суд не дође који је парца позвао
5. Парнично јемство
6. Парнична замјена
7. Пристав
8. Ред парничења
9. Судски поступак спрам жене
10. Записници и писма судска
11. Извршење пресуде

VII. Чланци о трговини

VIII. Чланци из казненога права

1. Буна и увреда величанства
2. Срамоћење или убиство судских чиновника
3. Обарање цркве
4. Јерес
5. Мађиник и отровник
6. Сажизање мртвих тјелеса
7. Недопуштено ковање злата и новаца
8. Јавно насртање и штећење
9. Непослушност суду
10. Убиство
11. Крађа и гуса
12. Насртање на село или на кућу
13. Отмица, блуд, силовање
14. Пријевара или потвор
15. Увреда лична и тјелесна
16. Потка (потра)
17. Пријеступи против феудног права на људе
18. Насртање на добра побјеглачка
19. Власнички пријеступи преко права и дужности својих

IX. Чланци из казенога судског поступка

20. У кривици свака за се одговара
21. Кривично јемство
22. Свод
23. Доказивање судбином
24. Уточиште

X. Чланци о војсци и војној управи

XI. Одломци

Тумач

Ријечник

Уписници

ЗАКОНИК

2997 del
СТЕФАНА ДУШАНА

ЦАРА СРПСКОГ.

1349 и 1354.

ИЗДАО И ОБЈАСНИО
СТОЈАН НОВАКОВИЋ.

29001

ш.в.бр.
29001

У БИОГРАДУ
У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ
1870.

Г Д Ј Е Ј Е Ш Т О .

СТРАНА.

ПРИСТУП.

I. Досадашња издања овог законика	VII.
II. Рукописи Душанова законика	XI.
III. Начин овога издања	XVI.
IV. О читању старинског правониса српског	XIX.
V. Књижевност о овоме споменику	XXI.
VI. Душаново писмо о законнику	XXII.

ЗАКОНИК.

I. Чланци из државнога и административнога права.

1. Царска права	1.
2. Царска писма и хрисовуље	2.
3. О феуду и цркви	3.
4. Градови, села, планине и тргови*	4.
5. Себров сабор	6.
6. Порота	6.
7. Судство	7.
8. Тефалије и путови	8.
9. Међе	9.
10. Данци и таксе	9.

* Ово треба дође на врх стране 4, на је у штампи изостало, и за то молимо свакога да у своје екземплару овај наслов на своје место ставити изволи.

	СТРАНА.
II. Чланци из феуднога права.	
1. Феудна права на земљу и људе	12.
2. Мјеропси и отроци	13.
3. Приселица	16.
III. Чланци из црквенога права.	
1. Цркве	17.
2. Манастири	18.
3. Постризавање	20.
4. Попови	20.
5. Црква и хришћанске држности	21.
6. Брак	22.
7. Обраћање јеретика	23.
8. Кад ко једе и пије с јеретиком	24.
9. Жене у цркви	24.
IV. Чланци из међународнога права	
V. Чланци из грађанскога права.	
1. Имовина земаља	27.
2. Два писмена за земљу	28.
3. Кад се што нађе	28.
4. Залог	28.
5. Не може купити ко извршује продају од стране суда	28.
6. Уздање	29.
7. Земља дата на уживање	29.
8. Продаја туђега	29.
9. Јемство за дуг	30.
10. Женидба	30.
11. Војничка жена	30.
12. Властeosко наследство	31.
VI. Чланци из грађанскога поступка.	
1. Кад који суд суди	32.
2. Кад суди царски суд	34.
3. Позивање властелина на суд	35.

	СТРАНА.
4. Кад на суд не дође који је парца позвао	35.
5. Парнично јемство	36.
6. Парнична замјена	36.
7. Пристав	36.
8. Ред парничења	37.
9. Судски поступак спрема жене	38.
10. Записници и писма судска	38.
11. Извршење пресуде	39.
VII. Чланци о трговини	
VIII. Чланци из казненога права.	
1. Буна и увреда величанства	43.
2. Срамоћење или убиство судских чиновника	43.
3. Обарање цркве	43.
4. Јерес	44.
5. Мађивик и отровник	45.
6. Сажизање мртвих тјелеса	45.
7. Недопуштено ковање злата и новаца	45.
8. Јавно насртање и штећење	46.
9. Непослушност суду	46.
10. Убиство	46.
11. Крађа и гуса	47.
12. Насртање на село или на кућу	49.
13. Отмица, блуд, силовање	49.
14. Пријевара или потвор	51.
15. Увреда лична и тјелесна	52.
16. Потка (потра)	54.
17. Пријеступи против феудног права на људе	55.
18. Насртање на добра побјеглачка	56.
19. Власнички пријеступи преко права и дужности својих	56.
IX. Чланци из казненога судскога поступка.	
1. У кривци свако за се одговара	60.
2. Кривично јемство	60.
3. Свод	64.
4. Доказивање судбином	65.
5. Уточниште	65.

	СТРАНА.
X. Чланци о војсци и војној управи	67.
XI. Одломци	68.
Тумач	69.
Рјечник	103.
Уписници	109.

П Р И С Т У П.

I. Досадашња издања овог законика.

Ми нијесмо први који овај законик на свијет издајемо; шта више, он је ученоме и књижевном свијету са свијем познат, и има до сад већ више издања. С тога је потребито, да кажемо разлоге са којих смо се прихватили овога издања. А да бисмо то лакше учинили, хоћемо најприје да побројимо која су и каква су досадашња издања која споменуемо.

Први пут је законик Душанов штампао славни српски историк Јован Рајић у својој „Историји славјанскихъ народовъ“ том IV. стр. 242. То своје издање извршио је Рајић по рукопису Текелијином који се и сад налази у библ. Матице Српске и који је по том Ј. Ђорђевић у „Србском Летопису“ од 1859. књ. I. на ново наштампао. Рајићево је издање рђав пријепис, у коме, по правопису и језику, нијесу сачуване никакве особине старинскога текста. Из тога је издања њемачки историк Енгел (Geschichte v. Serbien, S. 293.) превео законик на њемачки, али с многим погрјешкама. Већ и за то тај пријевод не вриједи много, што је Рајићев ориџинални текст рђаве редакције.

Други пут је штампао законик Ђ. Магарашевић у „Срб. Летопису“ 1828 књ. III. стр. 24 и књ. IV. 31. по рукопису писану у ман. Раковцу, који је Шафарик по томе прозвао Раковачким. Исти је рукопис и Шафарик за своје издање употребио, а о овоме Магарашевићево издању вели

„да су му се поткрале многе знатне погрешке, да је штошта изостало, и да је за испитивача са свијем неупотребљиво“ (*Jahrbücher der Literatur* 53. Band 1831. Wien).

Трећи пут је наштампан законик од Пољака Кухарскога у зборнику *Monumenta juris slovenici* по истом рукопису по коме и Магарашевићево издање али по Шафарикову пријепису.

Четврти пут је штампан законик у главном критичном издању П. Ј. Шафарикову, израђеном према девет рукописа, који су Шафарику познати били и које је већином пред собом имао. Као основу за први дијел узео је Шафарик најстарији Ходошки рукопис од 1390, а за попуњу се послужио споменутим раковачким рукописом од 1700 као најпотпунијим.

Из тога је четвртога издања Миклошић просто прештампао за своје ученике књижицу „*Lex Stephani Dušani Viennae 1856*“ која је пето издање законика.

Шести пут је штампао законик Јов. Ђорђевић у „Србск. Летопису“ 1859 год. стр. 1—54 у ком је вјерно описао и наштампао исти рукопис Текелијин којим се Рајић при свом издању послужио.

За седмо издање можемо сматрати пољски пријевод „Законика Душанова“ који је Мађејевски наштампао у шестом тому своје „Историје словенскога права“ 352—385¹

Исто тако могли бисмо као осмо издање узети француски пријевод који је штампао Ами Буе у своме чувеном дјелу *La Turquie d'Europe* vol. II. p. 65.

Но сва та издања износе на свијет само рукописе Душанова законика. Рукописи су у њима издавани с дипло-

¹ *Historja prawodawstw słowjanskich przez Wacł. Alexandra Maciejowskiego. Wydanie drugie. Tom VI. Obejmuje dawne pomniki prawodawstwa (g. 992—1573) z rękopisów starych wyjęte. Warszawa 1858.*

матском вјерношћу, јер ствар није била толико позната, да се за издавање смио усвојити какав други начин. Осим тога је већи дио тих издања извршен у иностранству, те је законик мало био приступан већини образованих Срба. Она издања што су учињена у нашем народу или су била мало раширена, или нијесу била за употребу. Ђорђевићево је издање научном свијету објавило само један пријепис који припада међу најслабије. Рајићево и Магарашевићево издање бијаху још мање за употребу, а бијаху још ређа и бијаше их још теже набавити.

Ко је рад био упознати се или на научну потребу употребити све оно што је од законодавства Душанова познато, ваљало му је ради потпуности посла свога изнаћи сва та издања; ваљало му се при сваком издању бочити с другим начелима издања и тражити у неуређеној маси чланака, како се она у рукописима сачувала, што сачиним заједно иде, што ли за се цјелину чини. И опет никад није могао поуздано знати је ли изнашао баш све што се о којој ствари говори. Јер у свима до сад познатим рукописима чланци Душанова законика не иду ни по којој свези један за другим. Чудним начином а с малим одступањем они су у свима рукописима у нeredу једне исте врсте. А будући су сва досадашња издања задржала тај исти нered, то је сваки, коме је законик требао ма за што друго осим изучавања језика, морао на свој рачун предузимати труд редиговања и склапања.

Али и распре о језику стигле су један пут на крај. У нашој књижевности, у којој се некад као једини научни рад разлијегала борба за језик и правопис, ступили су на видик са свим друкчији интереси и покрети. Стари споменици се данас већ не изучавају само са стране језика, него по њима траже себи грађе савршено друкчији

испитаоци. Развијено схватање историје, које се обратило да тражи живот народни, обзире се на све стране за грађом по којој би се ма у магленим потезима могао пронаћи шарени живот народни старинске државе српске. За то нас сад сваки споменик у онолико више интересује у колико више показује, како се живјело у оно вријеме, како ли су се плели и сукобљавали одношаји ондашњег живота. С тога сад не рије по старим писмима само филолог, него исто толико историк, правник, економиста, истражилац црквених заплета, и сви стручници који се о једној или о другој страни народнога живота баве.

Ко пак хоће да разбира како је у свему томе стајала држава четрнаестог вијека, онај не може наћи нигдје више него у Душанову законнику. Овај споменик, понајдрагоцјенији од свега што нам је оно вријеме у књизи оставило, средиште је, може се слободно рећи, свему такоме испитивању.

За то смо, имајући да дамо извјештај о рукописима законика у књижевности до сад непознатим, саставили два посла заједно. Издајући нов рукопис, на сваки начин вриједан да се изда, старали смо се да уз тај посао цијелом издању други облик дамо и да при том приберемо на једно мјесто све што је до сад о тој ствари рађено и познато. Има двоје што нас је у томе као главно руководило; прво, што смо намјерили да чланке не задржимо више у оном нелођичном реду који су им по ориђиналним рукописима оставила сва досадашња издања, него да их по свези и научној заједници једне с другима посастављамо — друго, да том приликом упоредимо сва издања, па да све чланке ксји су се којекуда разметнули, те их у једном издању има, а у другом нема, на једно мјесто прикупимо и да сваки на своје мјесто ставимо. Могло би

се држати да је за овај кодификаторски посао врло рано и да би боље било причекати докле се не нађу потпуно добри и далеко тачнији и ориђиналнији рукописи. Али докле то чекамо за што не бисмо ово што имамо ставили у руке свакоме, кад и онако не знамо колико ће нам оно чекање трајати и хоћемо ли икад и дочекати? А ко зна не ће ли распростра знање о овој ствари помоћи да се може бити још какви сакривени рукописи пронађу и на видик изнесу?!

II. Рукописи Душанова законика.

Кад је П. Ј. Шафарик у својој књизи *Právník drevního písemnictví Jihoslovanuv Prag 1851*¹ издао своје главно критично издање Душанова законика према девет рукописа које је он при руци имао, онда је све те рукописе на двије врсте подијелио. У прву врсту ставио је он рукописе с краћим текстом а од два начина (једни са слогом првобитним а други с растумаченим), а у другу врсту ставио је рукописе с пунијим текстом.

Ево дакле који су то рукописи који су њему познати били и како их је он разврстао.

а. Рукописи прве врсте првога начина (са слогом првобитним) јесу :

1. *Ходошки*, писан око год. 1390 на хартији у 4-ни.
2. *Шишатовачки* писан 1541, као и онај.
3. *Хиландарски*, на хартији на осмини, није веома стар и није цијел, јер се свршава на 108 чланку (по реду који је у Шафарикову издању.)

б. Рукописи прве врсте другога начина (са слогом растумаченим) јесу :

¹ Штампано само у 120 екземплара новчаном помоћу ондашњег „Друштва Српске словесности“

1. *Саве Текелије*, штампан у Рајића и послје у „Срб. Летопису“ 1859, I. од Јов. Ђорђевића.

2. *Раванички*, писан међу 1650—1687 на хартији у осмини.

3. *Руднички* около 1700 год.

в. *Рукописи друге врсте јесу:*

1. *Раковачки*, писан 1700 на хартији у фолију.

2. *Казански први*, на хартији на осмини, у средини окрњен, врло стар и доброга текста у В. Григоровића.

3. *Казански други*, једнак с Раковачким у истога.

Осим тих рукописа које је Шафарик при свом издању навео, био је још један у Н. Надеждина у Петербургу који је из манастира Вистричкога у Влашкој, а други је видео В. Григоровић у Стругу близу Охрида.

У нас у Биограду имају за сад у народној библиотеци два рукописа. Један је на остави у народној библиотеци, а сачувала га је породица попа Симе из Дворана близу Призрена, оца попа Јована из Призрена. Отуда га је овамо донео г. Никола Мусулин учитељ смедеревски те у колико је тај рукопис за науку користан по томе што је доста стар и добар, много је заслуге г. Н. Мусулина што је науци приступан. Други је рукопис са свијем млађи и у свему једнак с Текелијиним. Мени је још г. Ил. Руварац из Карловаца послао и трећи рукопис на виђење. Тај је још млађи и рђавији од Текелијина и биоградскога млађега, и само га спомињемо ради потпуности.

Кад дакле узмемо у рачун девет рукописа набројаних у Шафарика, један Надеждинов и један из Струга који је тамо видео Григоровић (ако тај до сад није већ како год страдао или ако га не буде ко до сад одвукао оданде) и ова три која ми имамо пред очима уређујући ово издање

— онда излази да има свега 15 рукописа Душанова законика о којима се до сад зна.

Из ближега описа ових рукописа које ми немамо пред очима види се да до сад ни у једном рукопису није нађен Душанов законик сам за се него увијек заједно с црквеним номоканонима или са законима Јустинијановим.

Исто је тако и у рукопису који смо ми узели за основу овоме издању и који смо овдје ради ближег описа Будући је тај рукопис овамо из Призрена донесен и тамо се сачувао, то ћемо га и ми звати *призренским*.

Исти је рукопис писан на хартији. Листови су му 22 сантиметра дугачки а 15 $\frac{1}{2}$ сант. широки. Слог писан захвата 9—10 сан. у ширину а око 15 у дужину. Рукопис има свега 165 таквих листа.

Велика је штета што се не зна ни кад је ни гдје је писан. На дасци друге корице стоје старинским словима прошлога вијека уписана као за поменик имена шесторице јеромонаха, једнога монаха, двојице јерођакона и још шест мушких имена. Очевидно је рукопис прошлога вијека био у некаком манастиру, за који сад ништа више не знамо.

Прва два листа данас нема. Види се по крњадцима од њих и по томе што први свезак (кватернијон) нема 8 листа као остали него само 6. На садашњем првом листу налази се „Сказаніе главизнамъ и начело“. То траје на прва три листа, али се ништа не спомиње ни о Јустинијанову ни о Душанову законнику који се у књизи на крају налазе.

На л. 4 с врха је до половине листа дијела арабеска а испод ње почетак Номоканона или Законика (како се и овдје и на другим мјестима у нашим старим рукописима зове.) овако: Съчинеііе ѿбѣти вѣсѣхъ вѣнъ све-

шен'них и божьствених правилъ, потроужден'но въкоупѣ и сложен'но иже въ священ'ноинокоѣх послѣднимъ Мат'ѳеєвъ Солюун'скимъ. Съи законикъ из'брасмо из'вѣліа закон'ника, яко въ скорѣ обрѣтати искома ѿ вѣсакѣи вѣщи и ѿ винахъ грѣховныхъ, и ѿ соудоу царскомъ.¹ И тај се Номоканон или законикъ свршава на половини прве стране 127-ога листа. На другој половини исте стране налазимо већ „Благовѣр'наго и христоролюбиваго цара Иоустиниана законъ“ и свршава се на другој страни 131-ога листа на половини. Одатле већ почиње Душанов законикъ именованъ које смо пред први чланак ставили. Законикъ тај свршава се, или управо прекида се на л. 156. А на л. 157 почиње *Тешкокоѣ, имено вассѣмотрѣтель рекше*, у коме се говори о правилима живљења и чинована у цркви за свѣћенство, и који се свршава на 165 и послѣдњем листу.

У законнику црквеноме „изабраноме из велијега законика“ Матијом солунским иначе Властаром не долазе само црквени закони. То се види већ по написима. Пред чланцима увијек пише с ког су сабора, кога су апостола, патријарха или св. оца, а има више чланака пред којима мјесто тога пише *законъ градьскыи, законъ царскыи, соудовѣ* или *соудъ царьскыи* на једном мјесту пише *Иоустиниана царя новаа* (л. 26, 2-га стр.) И сви ти чланци махом су са свијем свјетовне природе. Очеvidно је Матија покупио као што вели и *царско* и *грѣховно* што му се важније чинило, да би се што лакше могло наћи. И Шафарик спомиње за један тако измијешан Номоканон (*Jahrbücher der Literatur* 51 B. 36.)

У Душанову законнику теку чланци не мало истим редом којим су у Шафарика само што су на свом мјесту

¹ Гдје нема јера — или је оно слово било надметнуто врх слова пред њим, или је ријеч била састављена с ријечју за њом.

они које је он из Раковачкога рукописа на крају у додатку ставио. Нека одступања која се опажају нијесу тако знатна да би што у том реду реметила. Свега чланака има 188, послѣдњи је очевидно прекинут (у овом је издању 108.) *Међу њима има 6* (чланови 24, 106, 107, 110, 131, 222 овога издања) којих никако нема у Шафарика. Кад дакле тих 6 од 188 одбијемо, то на упоредни број онога што има и овамо и онамо изгледа да у овоме рукопису нема 23 чланка па да буде 205, број Шафарикова издања. Али кад се узме да је Шафарик у додатку раковачкоме узео чланке који су се већ у ходошкоме напријед налазили, који су дакле чинили дупликат у рђавијој редакцији, те који и у овом рукопису имају, то видимо да осим шест дупликата (и то 187 и 70, 190 и 165, 191 и 65, 192 и 44, 196 и 24, и 204 и 95 Шаф. издања, а у нас редом 14 и 15, 189 и 126, 177 и 178, 58 и 37, 185 и 186 и 36 и 37.) које не треба рачунати, из Шафарикова издања нема у овом рукопису управо седамнаест чланака (бројеви 33, 38, 43, 44, 71, 84, 96, 112, 128, 144, 167, 181, 206, 207, 212, 213, 225 овога издања). У толико је дакле овај рукопис непотпунији од онога што је Шафарик саставио и из ходошкога и из раковачкога рукописа.

Врло би вриједно било да знамо кад је писан овај рукопис. Али као што споменуемо нема о томе никаква записа. У поређењу чланака овога рукописа са онима из Ходошкога (писаног 1390) виде се у овоме махом млађи облици и више србизма, макар да се каткад, али врло ријетко, и супротно деси; напротив у поређењу чланака са чланцима узетима из раковачкога рукописа, у овима се види више старине. Јасан доказ да је рукопис писан прије 1700 а послје 1390 год. По свему томе рачунајући ја

бих рекао да је рукопис писан на истрај XV. или барем у првој половини XVI. вијека.

Млађи рукопис народне библиотеке је на 16-ти, има сад 114 листа у кожне корице везаних, али су само на 66 листа закони. Остало је или празно или исписано молитвама и записима. На 89 листу има једна црвенијем пишарана арабеска са годином 1757 и врло је могућно да је и цео рукопис те године писан. У њему су такође пред Душановима Јустинијанови закони. Овај се рукопис иначе за чудо, (у свему осим малих ствари) подудара са Текелијиним рукописом описаним у Срб. Бет. 1859 I. И рукопис је у овога налику на онај. Само што је у Текелијину рукопису потрпано по два три чланка у једно који овамо сваки свој број имају. Што нам је у овоме издању ваљало видети из Ђорђевићева издања, то смо узели из овога рукописа, и по томе се он довољно може познати.

Трећи рукопис, карловачки, има 50 писаних листа на 8-ти. И у њему иде најприје Јустинијанов закон, а Душанов закон почиње тек на 36 листу 2-гој страни, те захвата само 13½ стр. Рукопис је још новији од горњег а и редакција није боља. Спомњемо га тек да се зна за њ.

III. Начин овога издања.

Наумивши да чланке доведемо у лођички ред, да не буду више чланци о једној истој ствари овамо онамо растурени, ипак нијесмо могли градити никакав научно склопљен кодекс поглавито због непотпуности коју нам сви рукописи показују. За то смо све подијелили на једанаест главних одјељака, понамјештавши у те врсте оне чланке који им припадају. Али како су у једном чланку често помијешане двије ствари (да ли је то последица од преписивача дошло или је тако још у први мах учињено,

не зна се) то се често и због тога није могла постићи тачна потпуност у дноби. Него кад се погледа на сва слична мјеста наше днобе, не сумњамо да ће свако тражи наћи што му треба.

Будући се Шафариково издање са својим редом чланака до сад непрестано наводило у научноме свијету, ми смо поред свакога чланка означили у загради, под којим се бројем налази у Шафарика. Из истог тог узрока, и што је Шафариково издање у свему што се тиче овог споменика узимано за основ, навели смо под линијом све поље знатне разлике од Шафарикова издања, тичале се оне језика, правног смисла или и самог правописа. Тијем смо у неку руку дали упоредно издање Шафарикова издања и овога рукописа. Поред броја под којим је који чланак у Шафарикову издању ставили смо и број под којим на реду у самом рукопису долази. Што на два три мјеста два једнака броја долазе, то су два чланка под једним бројем стајала. Мало отуда, мало што Шафарикови уметци из раковачкога рукописа на својим мјестима долазе, мало опет што су гдјекоји чланци донста претурени, излази разлика у броју међу Шафариковим издањем и овим рукописом.

Кад смо предузели да чланке доведемо у лођички ред, намислили смо да и оне чланке из осталих издања у цјелину узмемо којих у Шафарика нема. Таке чланке смо нашли у Текелијину рукопису који је једнак с м. рукописом народне библиотеке, те смо их из овога пошљедњег и исписали. Они се у овоме издању налазе под бр. 83, 93, 97, 98, 123, 132, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163. Али ми сумњамо да су они ориђинални део Душанова законика. Њих су потоњи преписивачи који су ствар слабо разумијевали, стрпали из Јустинијанових и црквених за-

кона. Неке од њих смо и сами налазили у помоканону при-зренскога рукописа који је пред Душановим закоником. Него како они у два рукописа долазе међу Душановим законима, то смо их на своје мјесто метнули због тога да дамо потпуно уређену збирку свију чланака који се као Душанови закони по рукописима налазе. Али да бисмо свакога на сумњу опоменули, штампасмо их ситним словима. Ако срећа послужи те науци нашој најпослије до руку дође какав рукопис Душанова законика који ће бити тачнији и пунији од свију до сад познатих (ако га ипдје још има), тијем би се најбоље све наше сумње и нагађања разбила.

Има још и таквих чланака који су дуплирати. То су 14 и 15, 36 и 37, 58 и 59, 177 и 178, 185 и 186 189 и 126, и 204 и 205. По један од њих ми смо наштампали ситнијим словима.

Познато је и у свима се рукописима па и у овом помиње како је Душанов законик у два маха узакоњен, један дио 21. Маја 1349 а други 1354. У пр. рукопису у пошљедњу половину иду сви бројеви почињући од 135 па на више. Тијем начином сваки може знати који чланак којој редакцији припада.

На крају смо чланак по чланак што се тиче језика и непознатих ријечи објаснили служећи се дјелима која смо наводили и старајући се да кажемо шта се о чему данас најпоузданије зна.

А да би свако о појединој ствари с мјеста могао наћи гдје се о њој говори, саставили смо и стварни регистар, у који смо метнули и нејасне данас неразумљиве ријечи које смо објашњавали у „Тумачу“ на крају ове књижице.

Што се тиче преписивања рукописа, ту смо се држали начела којих се у нас већина научних радника на овом

пољу држи. Правопис оријинала задржали смо осим неколико ситница. Гдје долази ' (апостроф) мјесто **ь**, писали смо **ѣ**, мјесто **ѿ** стављали смо свуда **отъ**, а мјесто **ѿ** свуда **шт**. Што се овог пошљедњег тиче на то нас је највише намјерило што знамо да би највећи дио наших читалаца читао **ѿ** као **шт**, а тако га до прије руске науке (прије 100 година и мање) међу нама нико читао није. Оно је и по облику (**ѿ**) састављено из **ш** и **т**. Колико пак рђаво читање тога слова одербљава ријечи, свако зна. У рукопису пред сваком чланком има и наслов, али како ти наслови чисто кваре оно што би требало да ураде, нашли смо да ће бити добит ако их са свим изоставимо.

IV. О читању старинског правописа српског.

Ко добро погледа у суштину правописа употребљена у овоме и у осталим споменицима старине наше, видјеће да је у њима правопис са свим другачији од рускога који се до прије мало времена држао у нашој књижевности и ту се сматрао не као новина уведена из Русије него као споменик најдавніје старине српске и словенске.

Да бисмо јасније показали како се чита правопис употребљен у овоме законнику, ми ћемо упоредно ставити два три чланка по оријиналу, исписавши поред њих како се читају. Тако:

Чл. 48. Отроци и меропси кои сѣде заедно ѣ	Отроци и меропси који се-
едномъ	де заједно у једном селе,
сѣлѣ, вѣсака плаки кои при-	всака плаћа која приходи,
ходи, да плакию вѣси за-	да плаћају сви заједно на
едно на люди. Како платя	људи. Како плату плаћају и
плакию и работоу работаю	работу работају, такози и
такози и землю да дрѣже.	земљу да држе.

Чл. 87. Поклисаръ што греде изъ тѣѣ землѣ кѣ царѣ а или одъ господина цара кѣ своему господинѣ, гдѣ приидѣ оу чѣе любо село, да мѣ се чини чѣсть, да мѣ кѣ вѣсега доволно, нѣ да обѣдѣи или вечера и да греде напредѣ оу ина села.

Чл. 90. Гдѣ се изнесета двѣ книжѣ царевѣ за едни шотесѣ за землю, кто сѣда дрѣжи до сѣгази доба сѣборьнаго, тогова да кѣсть, а милост да се не потвори.

Из овога навода виде се ова правила за читање.

а. На много је мјеста празнословљено или узето непотпуно за потпуно слово (нпр. едни м. кѣдни). *Ту треба читати као да је потпуно*, јер су тако донета читали они који су писали.

б. Слово *Ѣ* ваља редовно читати као *е*, јер то показује начин писања тога слова у овом рукопису који га час меће на мјесто *е* а час на његово право мјесто.

в. Слово *ѣ* не изговара се нигдје. Ако ли би ријеч мутава остала кад се оно не би изговорило, онда се мјесто њега чита чисто *а* по опћем српском закону (чѣсть=часть дѣнь=дан, сѣнь=сан итд).

г. Мјесто дугачкога *и* (*и*) меће се често *и* или *и* које онако треба изговорити кад год дође.

Ријечи ваља изговарати као и у данашњем језику, а не заносити их на „славенски“ управо на руски, као што неки чине.

Поклисар што греде из туѣ земље к цару а или од господина цара к својему господину где приде у чије любо село, да му се чини част, да му је всега доволно, на да обедује или вечера и да греде напредѣ оу ина села.

Где се изнесета две книже цареве за једну шотес за земљу, кто сада држи до сѣгази доба саборнагѣ, тогова да јест, а милост да се не потвори.

Ова се правила оснивају управо на самим споменицима, који у својим погрешкама против ондашњег словенског начина писања најбоље показују како треба изговарати.

V. Књижевност о овоме споменику.

Ред је да у неколико споменемо и гдје је што писано о овом споменику старога српскога права. Разумије се да је овдје назгодно одвајати књижевност овога једног од свију осталих правних споменика с којима он потпуно цјелину чини. Ти су остали споменици, државна и остала старинска писма која су наштампана највише у Миклошићеву зборнику Monumenta serbica 1858 и у Пуцићеву Српски споменици, Биоград 1858 и 60 I. и II. књ. Али кад некоје посебне ствари наведемо, послужиће барем неким да се, ако желе, и изближе упознаду с питањима која нам се овим спомеником отварају о старинском животу српском.

Читав попис о књижевности историје свега словенског права издао је руски професор Леонтовић у својем чланку „Указатељ источниковѣ и изслѣдованїи по исторїи славянскихѣ законодательствѣ“ штампаноме у „Журналу мин. нар. просвѣщенїа“ за Август 1869 год. Вл. А. Маѣјевски који је први написао у цјелини историју словенскога права говорио је и први научно оцијенио и овај Душанов законик. Своју историју словенских права издао је он први пут на пољском језику у Варшави 1832—36. То је у њемачком пријеводу изашло у Штутгарду и Лајпцигу 1835—39¹ Прва је књига изашла и на српском у пријеводу г. дра Н. Крстића, Будим 1856, с нарочитим примједбама што

¹ Slavische Rechtsgeschichte von W. A. Maciejowski. In vier Theilen.

се тиче Душанова законика. Друго издање дјела В. А. Маџејовскога изашло је на пољском у шест књига у Варшави 1856-65. Има и руски пријевод у Телескопу 1835 бр. 3 и 4 и у „Чтенијама въ общ. ист. и древн. рос.“ 1858 и 60. Послије Маџејовскога писао је о Душанову законнику нарочито чешки историк др. Фрањо Палацки поредећи га са осталим савременим законикима словенским. Његова расправа је изашла у „Часопису чешког музеја 1837“ и послједје у „Историји чешкој II.“ а на српски је преведена у Гласнику II. У српској књижевности радио је с правне стране око разјашњавања овога законика др. Ник. Крстић (Гласник књ. VI. VII. IX. Размагарања о Душановом законнику). Чед. Мијатовић у својим чланцима „Финанције српскога краљевства“ (Гласник XXV. XXVI.) бавио се међу осталим споменицима и о овом законнику. „Судски лист“ (бр. 2.) је био почео доносити пријевод овога споменика. У Мајковљевој „Историји српског народа Београд 1858“ има нацрт Србије Душанова времена израђен по овом законнику (стр. 60—81.) Француски пријевод наштампало је Ами Буе у своме дјелу „La Turquie d'Europe 1840. vol. II.“ р. 65. У Collège de France држао је по Палацкоме двије лекције г. А. Хођко.

Од појединих расправа поближе се законика додирују „Баштина у Срба. Чланак Ал. Мајкова“ Гласник XX. у српском пријеводу и „Крвнина“, од др. Б. Петрановића у Radu akademije jugoslavenske књ. X.

VI. Душаново писмо о законнику.

На завршетку ставићемо и Душаново писмо о законнику које је по Раковачком рукопису на завршетку законика штампано у „Срб. Летопису 1828“ IV стр. 46—53. а које нема штампано у Шафарика ни Миклошића. Није

нам познато, да ли су ти писци из каквих узрока изоставили то писмо. Ми га штампано опет за то, што смо ради у ову књижицу смјестити све што се овога нашег споменика тиче.

Тѣмъ же и азъ вѣнукъ и сынъ и отрасли благого корене ихъ светыхъ благо исповеднихъ родителей и прѣродителей моихъ, нарешти се рабъ Христъ Стефанъ, въ Христа Бога благовѣрныи царь всеѣмъ Срьблемъ и Грькомъ и странамъ бльгарскимъ и всемъ диезъ, Поморию, Фризији же и Араванитомъ, милостию и помоштию божіею самодржавни царь, и оубо все истинъ изрекъ житіа моего дѣло иже отъ юности мосе.

Сіа вѣса не съдръжештѣ ми прѣжде въ области мои, въ пребивающтѣ ми прѣжде въ любви велицѣ родителей моего благо просвештеннаго краля Оуроша третіаго, самодржца всеи земли срьбскіне и поморскыне, и тако господствуюштѣ ми съ родителемъ моимъ въ земљи отъчествіа нашего, живѣшти тихо и благоговѣнно и мирно, и ни отъ кого же окрестныхъ царь и господствуюцихъ дрзвѣшти на нихъ, въ наче бльговѣине и радостне веселити се намъ во всемъ Бога славесте.

А позавидевъ злоневистникъ діаволь нашемъ благомъ житію и злонравіемъ въздвиге на насъ .z. царевъ въ лѣтѣ сѣбли мѣсеца Јоуніа .vi. днь, рекоу жь и цара гръчаскаго Михаила и брата его Белоура и Алезандра, цара Бльгаромъ, и Басарабъ Иванька таста Алезандра цара, соумень живзшитихъ чръныхъ Татарь, и господство ишко, и прочинхъ съ ш нимъ господа. Сіимъ всеѣмъ пришьдшимъ на насъ, хотешти по неразмію своемъ, яко нѣчто слатко, пожрѣти насъ и землю отъчествіа нашего разделити себе, въ рабство нима предати. Нь не всхоте милосрдіе божіе помисли ихъ тако сътворити. И сіимъ всемъ пришьдшимъ

въ землю нашъ рекомое место Вельбъждь, **яко** до .п. тисъштъ, и многа зла сътворишимъ крание томъ, и оуслшавшимъ намъ **яко** внидоше въ землю нашъ съ многою кростію и събравшимъ намъ вое землію отъчства нашегъ иже на брань оуготовани мною, **яко** до .еі. тисъштъ, и въсердъчно въздевшимъ на небо роуце наши къ въсехъ могъштомъ Богъ, и пришъдшимъ намъ помощію Христовою и молитвами светыхъ отъцъ нашихъ, мѣсеца Іоудіа .кз. днь въ съботоу въ часъ .з., и тако нашъдшимъ на нее, и милостію божіею поразихомъ въсехъ побѣдоу великою, въ оудивленіе въсемъ окръстнимъ царемъ и господаромъ, и Михаилъ царъ българскомъ мъчемъ главъ его отъехъ, емъ же и до нынѣ гробъ его въ земли нашей, и многа имена господара тѣхъ възехъ, землю нашъ испльнихомъ. **Якоже** бо Израилтъниномъ дасть се все достояніе египтское, и съвръшъ въсѣхъ воинство фараоне и колеснице ихъ и коніе, намъ же и помощію божіею сътворшимъ побѣдъ великую на нихъ, и възвратимъ се съ радостію въ землю нашъ **ѿ** всемъ Бога славеште и благодарствъне живштимъ намъ.

Нъ **ѿ**ле злое и неисправленое **ѿ**ржіе бѣсовское благомъ и тихомъ животу нашемъ не въсхоте; нъ **въсѣмъ** **яко** отъ испрва злочельникъ и ненавистникъ добръ діаволь шьдъ развѣкъ лъкаваа словеса свои бѣсовска по ерѣдъ люди отъчства нашегъ. Скрѣбна сътворише **ѿ** мне родителя моего и тако наоустише его на ме, **яко** въсьма да не бѣдетъ имени моего ни живота. **Якоже** бо дрѣвле **ѿ**каинныхъ діаволь възбѣсвиі братію сыновъ **яков**лихъ на прекраснаго Іосифа брата ихъ, продати его хотеште въ ивиі странн, **яко** да не бѣдетъ наслѣдникъ земли **ѿ**ца своего, нъ **Якова** божія благодѣтъ ве **ѿ**стави, тако ни оумрътви **якоже** они мнѣхъ иже и **ѿ** мнѣ рабе своемъ

того неизреченна мдрѣсть, и помилова ме **ѿ**тъ толкнихъ ненавистн, нъ паче оукрени ме и моштна ме сътвори.

И постави ме господина и съдръжителя въсои земли отъчства моего, и царствова лѣтъ .зі., и по томъ болшею чьстію **ѿ**тъ вишняго въсехъ дръжителя десницею оукрѣпленъ быхъ, **якожъ** бо и прекраснаго Іосифа цѣломъдріемъ оукрѣпн, и сътвори его цара многимъ езыхомъ и въсему стезанію Фараоновъ и въсему Египтѣ. Тѣмъ же **ѿ**образомъ, по тога милости, и мене преложи **ѿ**тъ краіевства на право царство славное и въсехъ дасть ми въ рцѣ **якоже** и великомъ Константинъ царъ, земліе и въсехъ страни и поморіа, и велике градове царства гръкаго **якожъ** и прѣжде рѣхомъ, и Богомъ дарованымъ вѣнцемъ царскимъ вѣнчанъ быхъ на царствѣ въ лѣто **збнд** мѣсеца Априла .ді. днь въ велики и много свѣтли и радостныи праздникъ Въскрѣсенія Христова, благословеніемъ рѣкою преѣсвещеннаго патриарха Іоанікіа и въсеми архіереи събора сръбскаго тогожде благословеніемъ и рѣкою преѣсвещенаго патриарха българскаго **куръ** Симеона и въсеми архіереи събора българскаго и молитвами же и благословеніемъ въсечьстнаго лица светые гори Аѣона, протомъ же и всеми ігъмени и въсеми старци събора светогорскаго паче и **ѿ**тъ архіереа престола гръкаго и въсего събора, иже изволише **ѿ** мне царствовати.

Симъ же всемъ бившимъ не моимъ изволеніемъ ни некою силою нъ по божію изволенію и ниховимъ (?) благословеніемъ поставише цара въсакъ православнзю вѣрѣ, тронцъ единосоуштнзю славити въ вѣи аминь.

Сиде же и азъ въсехъ истинныи рабъ владыки моего Христа Богомъ вѣнчанныи и благовѣрніи царъ Стефанъ царское скитро съ вѣрою дръже въ рѣкъ и съ вселюбимымъ сыномъ царства ми краіемъ Оурошемъ богодарованною

царицею курь Еленою възискахъ нѣвамъ добродѣтели и всеистинне и православныи вѣры закони поставити, якоже подобаетъ имети и пособити и по светѣи и всехъ сборьнѣи и апостольсѣи цркви Господа Бога и спаса Исоуса Христа по земляхъ же и градовехъ, яко да не умножить се въ дрѣжавѣ царствіа нашего некои злоба и злое оухиштрение и лѣкавое ненавидѣніе, но наче да поживемъ въ вѣсакои тихости и безмльнѣмъ житію и въ православнѣи вѣри житіи съ всеми людьми царства нашего, малимъ же и великимъ, и ползчимъ царство небесно въ бѣдѣи онемъ вѣдѣ аминь.

Въ лѣто 8619. (6857-1349) индиктиона. в. въ празникъ възнесенія господнихъ мѣсеца Мѣіа .кх. днь.

Сїи же законь поставимемъ отъ православнаго събора нашего првоскъштенымъ патрїархомъ курь Іоаннїемъ и вѣсьми архїерен и црковинки малими и великими, и мною благовѣрнымъ црдемъ Стефаномъ и вѣсьми властелн царства ми, малими же и великими. Закономъ же симъ сложенїа вше.

I. ЧЛАНЦИ ИЗ ДРЖАВНОГА И АДМИНИСТРАТИВНОГА ПРАВА.

1. ЦАРСКА ПРАВА

1. Цара вѣсакъ да дже коуде камо греде, градъ вѣсакы до жоупѣ, и жоупа до жьпѣ, и пакы жоупа до града.¹ (Шаф. 150. Пр. 60.)

2. Господинь царь къди име сына женити или крыштеніе, и будѣ мъ на потрѣбѣ дворь чинити и

¹ Шаф. има тај чланак овако: Цара вѣсакы да прати, коуде камо поиде, градъ вѣсакы до жоупе, и жоупа до жоупе, и пакы жоупа до града.

коукиѣ, да вѣсаѣкъ поможе, малъ и великъ.² (Шаф. 149. Пр. 127.)

3. И ѿтъ съда и напръда ждредбѣци и коніи царства ми³ да се не даваю црѣквѣмъ⁴ ни по црѣковныхъ селѣхъ оу хранѣ. (Шаф. 132. уметакъ раковачки посліје 38, у чему је једнако с овијем. Пр. 38.)

2. ЦАРСКА ПИСМА И ХРИСОВУЛЕ

4. Книга царства ми⁵ да се не прѣслѣша гдѣ приходи или къ госпожди царици или къ краљу или къ властѣломъ великъмъ и малимъ и вѣсакомъ чловѣкъ. Никто да не прѣчюѣ⁶ што пише книга царства ми; ако ли боудѣ таковази книга што не може ѿнѣзи съврѣшити, волѣ⁷ не има да дасть, тѣи⁸ часъ да греде ѿпетъ съ книгомъ къ царствѣ ми да ѿповѣ⁹ царствоу ми. (Шаф. 116. Пр. 135.)

5. Еште повелѣва царство ми: аште пише книгѣ царство ми или по сръчѣбѣ¹⁰ или по любви или по милости за нѣкога, а ѿнази книга разара законикъ, не по правдѣ и по законѣ како пише законникъ, соудіе

² У Шаф. гласи овај чланак овако: Господинъ царь кѣде име сына женити или крѣстити, и боуде емоу дворѣ чинити коукиѣ, вѣсаки да поможе малъ и великъ. —

³ Ш. нема: царства ми. — ⁴ Ш. по црѣквахъ. — ⁵ Ш. царева. — ⁶ Ш. прѣслоушатъ. — ⁷ Ш. или. —

⁸ Ш. въ тѣ. — ⁹ Ш. ѿповѣда. —

¹⁰ Ш. сръдѣноу, што је очевидна погрешка, —

тоузи книгѣ да не вѣроуоу, тѣкмо да соуде и врѣше како ѣ по правдѣ.¹¹ (Шаф. 184. Пр. 169.)

6. Хрисоволи царства ми што съ оучинѣни градовомъ царства ми, што имъ пише, да имъ нѣсть вольнѣ потворити ни господинъ царь ни инъ кто; да съ хрисоволи тврѣды.¹² (Шаф. 117. Пр. 136.)

3. О ФЕУДУ И ЦРКВИ.

7. Да нѣсть вольнѣ господинъ царь ни краљ ни госпожда царица никомъ оузети баштине по силѣ, ни коупити ни заменити, развѣ ако си кто самъ полюбѣи (Шаф. 42. Пр. 43.)

8. Ѡтселѣ да не оурѣвѣ ниедина властѣ¹³ калѣгѣра или црѣковнаго чловѣка. И кто потвори сіе при животѣ и по съмрѣти царства ми, да нѣсть благословенъ: ако ли (е) кто комъ кривъ, да га иште соудомъ и правдомъ по законѣ; ако ли оурѣвѣ безъ соуда или комъ забави, да плати самоседьмо. (Шаф. 30. Пр. 30.)

9. Црѣкви вѣсе што се ѿбрѣтаю по земли царства ми, ѿсвободи царство ми ѿтъ вѣсѣхъ работъ, малыхъ и великихъ. (Шаф. 26. Пр. 26.)

10. Црѣквѣмъ поноса да нѣсть, развѣ кѣдъ греде камо царь, тѣди¹⁴ да га дижѣ. (Шаф. 23. Пр. 23.)

¹¹ Ш. правди. —

¹² Ш. има још: царьсѣи. —

¹³ Ш. власа: али је ово за цијело правилније. —

¹⁴ Шаф. тѣдази.

11. Градовѣ грѣчьци¹⁵ коехъ ѿсть приѣмъ господиць царь, што имъ ѿсть оучинилъ, хрисовуле и простагме што си имаю гдѣ и дрѣже до сѣгазїи събора, тозїи да си дрѣже¹⁶ и да имъ ѿсть тврѣдо, и да имъ се не оузме ништо. (Шаф. 148. Пр. 123.)

12. Градовомъ да нѣсть приселицѣ, развѣ кои иде жоуплининь,¹⁷ да ходи къ станиниъ или малъ или великъ, да мз прѣда конь и станъ вѣсь да га съблюдѣ станиниъ съ вѣсьмъ, и къда си поиде ѿнзїи гостѣ, да моу прѣда станиниъ вѣсе што мз боудѣ приель, ако ли моу боудѣ што погынзло, вѣсе да мз плати. (Шаф. 107. Пр. 124.)

13. За градъ зиданїе. Гдѣ се градъ ѿбори или коула, да га направѣ граждана тогазїи града.¹⁸ (Шаф. 109. Пр. 126.)

14. Планине што съ оу¹⁹ земли царства ми, што съ цареве планине да съ царъ,²⁰ а црѣковне црѣквамъ, а властѣѿске властеломъ. (Шаф. 70. Пр. 81.)

15. Планине, что соу по земљи, цареве цароу, а крадю краљеве, а властеломъ властельске, что ѿсть оу чней дрѣжави.²¹ (Шаф. 187. Пр. нема.)

¹⁵ Ш. грѣчасцїи. — ¹⁶ Ш. нема рїјечи „да си дрѣже.“ —

¹⁷ Ш. мјесто „кои иде жоуплининь“ има „кто догїе.“ —

¹⁸ Послије овога Шаф. има још: и жоуна, што ѿсть прѣдѣль того града.

¹⁹ Ш. по. — ²⁰ Ш. царевѣ. —

²¹ У пр. рукопису овај члан долази само један пут, а у Шафарика као што се види два пут под 70 и под 187. Могао би се један избрисати.

16. Село²² селомъ да пасе, коудѣ едно село тоудѣ и друго, развѣ забѣль законитыхъ и ливадъ законитыхъ никто да не пасе (Шаф. 63. Пр. 74.)

17. Жоуна жоупѣ да не попаса²³ добитѣкомъ ништа. Ако ли се наиде едно село ѿ този²⁴ жзїѣ оу кога любо²⁵ властѣлина, или ѿсть царства ми или ѿсть црѣковно село, или властѣличикѣ, ѿномзїи селъ никто да не забрани пасти — да пасе коудѣ и жоуна. (Шаф. 64. Пр. 75.)

18. ѿ²⁶ трѣговѣхъ. Што съ коудѣ посекали Саси горѣ до сѣгазїи събора тоузїи земљу да си имаю. Ако съ комъ властѣлиъ безъ правды оузели земљу, да се соудѣ съ нимъ властѣле закономъ светаго краљѣ;²⁷ а ѿтъ съда направѣ Сасинъ да нѣ съче. Аште съче, ѿногазїи да не тежи ни людїи да не сагѣ,²⁸ тѣкьмо да етои пзета да расте гора.²⁹ Никто да не забрани Сасинъ горѣ; колико ѿсть трѣбе трѣгъ, толикозїи да съче. (Шаф. 146 и 147. Пр. 122.)

²² Ш. послїје ове рїјечи има још: съ. —

²³ Ш. попасеть, — ²⁴ Ш. ѿноизи. — ²⁵ Ш. годе. —

²⁶ Ш. по. — ²⁷ Ш. царевїимъ. — ²⁸ Ш. не сели, на онда реченицу „ни властелинь людїи да не сели.“ —

²⁹ Ш. ово што одавде долази има као особит 147 члан. Ми то не хтјесмо стављати као особит члан што се у овом рукопису овако затекло, и што се све тиче једне ствари, на чисто у неку руку пошљедња тачка са прѣвима у супротности стоји.

5. СЕБРОВА СЪБОР.

19. Себрова събора да нѣсть; кто ли се ѡбрѣте съборъникъ, да мѣ се оуши оурежъ³⁰ и да се ѡсмѣде поводѣче.³¹ (Шаф. 61. Пр. 69.)

6. ПОРОТА.

20. Повелѣва царство ми.³² **О**тъ съда на-прѣда³³ да нѣсть порота и за много и за мало. За велико дѣло нѣсть .кд. (24) поротници³⁴ а за помъны дльгъ .ві. (12) поротникъ, а за мало дѣло. с (6.) И твзи поротници да несз вольны никога оумирити, развѣ ѡправити или ѡкривити.³⁵ И да нѣсть вѣсака порота оу црѣкве,³⁶ и понь оу ризахъ да ихъ заклъне. И оу поротѣ камо се веки кълноу и кога веки ѡправе, твзи да сз вѣрованіи. (Шаф. 129. Пр. 149.)

21. Како нѣсть билъ законъ оу дѣда царства ми оу светаго краля, да сз велимъ властеломъ вели властелѣ а срѣднимъ людемъ противъ дружина ихъ, а себрѣдіамъ³⁷ ихъ дружина да сз поротници, и да нѣсть оу поротѣ родима ни пизмѣника³⁸ (Шаф. 130. Пр. 150.)

³⁰ Ш. оурежита. — ³¹ Ш. подвочіе као што и треба.

³² Ш. Повелѣніе царьско. — ³³ Ш. нынѣ. У нашем рукопису очевидно гриѣшком стоји „нѣсть.“ — ³⁴ Ш. поротници и тако и другдје. — ³⁵ Ш. да ѡправе или да ѡкриве. — ³⁶ Ш. црѣкви. —

³⁷ Ш. прочіимъ. — ³⁸ Ш. пошлѣдье реченице, почи-нуѣи од „и да нѣсть,“ нема никако.

22. Иновѣрѣцѣмъ и тръговѣцемъ поротыци половина Срблъ а половина ныхъ дружинѣ, по законъ светаго краля.³⁹ (Шаф. 155. Пр. 151.)

7. СУДСТВО.

23. Вѣсаке соудіе да соуде по законникъ право, како пише оу законникъ, а да не соуде по страхъ царства ми.⁴⁰ (Шаф. 170. Пр. 170.)

24. И кто невольнъ доиде на дворъ царевъ да се вѣсакомъ оучини правда ѡсвѣнь отрока властеѡскога. (Пр. 72. Шаф. нема.)

25. Соудьбы не за котль ни ѡправѣ никакъве.⁴¹ Кто се ѡправи да не дава соудіамъ ѡправѣ. Роукѣ на соудѣ да нѣсть, и ѡпаданіа и оудаѣ,⁴² тѣмъ⁴³ да се соудѣ по законъ. (Шаф. 142. Пр. 84.)

26. Соудіе коудѣ гредъ по земли царства ми⁴⁴ и своеи ѡбласти, да нѣсть вольнъ оузети⁴⁵ ѡброка по силѣ, ни ино што любо, развѣ поклона што мѣ кто поклони ѡтъ своего хотѣніа. (Шаф. 96. Пр. 110.)

27. О земли и ѡ людехъ црѣковныхъ што имаю съ ниміи⁴⁶ соудъ црѣковныи, а⁴⁷ кто изнесе милост-

³⁹ Ш. по закону царевому.

⁴⁰ Ш. цареву, што се и иначе врло често налази.

⁴¹ Ш. има ове врсте доведе овако: соудьби ине да вѣсть за котль, ни ѡправе никое. — ⁴² Ш. даве. — ⁴³ У рукопису гриѣшком стоји тѣкто.

⁴⁴ Ш. царевъ. — ⁴⁵ Ш. възети. —

⁴⁶ Ш. бмъ. — ⁴⁷ Ш. аште. —

нъ книгоу а или рече: милостника имамъ — оу то-
ѡзїи книзе и оу тоѡмеи милостникъ ништа да нѣсть,
развѣ да се соудѣ по законъ⁴⁸ царства ми, нѣ виноу⁴⁹
да оупросе царство ми. (Шаф. 67. Пр. 78.)

28. Книге цареве коѡе приносе⁵⁰ прѣдъ соудіе за
што любо, тере ихъ потвори⁵¹ законикъ царства ми,
што съмъ записаль кою любо книгоу, ѡнезїи книзе коѡе
потвори соудъ, тезїи книзе да оузмоу соудіе и да ихъ
принесз прѣдъ царство ми. (Шаф. 93. Пр. 105.)

8. Ђефалије и путови.

29. Гдѣ се ѡбрѣтаю жоупѣ смесе, села црковна
или царства ми или властѣльска, и боудз смѣсна
села⁵⁴ и не боудѣ на(дѣ) томъзїи жоупомъ еднога
господара, нѣ ако боудѣ кѡефалїе и соудіе царства ми
коихъ ѡесть поставило царство ми,⁵⁵ да поставѣ стра-
же по всѣхъ поуѣхъ и кѡефалїамъ да прѣдаде поутовѣ
да ихъ блюдз⁵⁶ стражами, да ако гоуеи или оукрадѣ
или коѡе зло оучини, тѣзїи часъ да гредз кѡефалїамъ,
да имъ плакїю ѡтъ своеѡ коукїе⁵⁷ а кѡефалїе страже
да иштз, и гоусаре и тати. (Шаф. 159. Пр. 155.)

⁴⁸ Ш. послїе ове рїечи има још: црковномъ. — ⁴⁹ Ш.
ове рїечи никако и нема. —

⁵⁰ Ш. кое се приносе. — ⁵¹ Ш. та ихъ потвара. — ⁵² Ш.
царевъ. — ⁵³ Ш. што е записаль царъ комоу любо
книгоу. —

⁵⁴ Ш. нема рїечи: „и боудз смѣсна села.“ — ⁵⁵ Ш.
нема рїечи: „коихъ ѡесть поставило царство ми.“ — ⁵⁶ Ш.
пазе. — ⁵⁷ Ш. дома. —

30. Кепаїе⁵⁸ што сз по градовѣхъ⁵⁹ да оузы-
маю свои доходкѣ закономъ, и да имъ се продаваю⁶⁰
жита и вина и мяса за динарь што иномъ за два,
нѣ граждинїнъ⁶¹ този да мз продава, а инъ никто
(Шаф. 54. Пр. 63.)

9. Метѣе.

31. А за метѣе и за землю што се потвараю села
мегю собомъ, да иште соудомъ ѡтъ светаго країа
кѣди се ѡе прѣставилъ. Ако кто дасть милость ца-
ревъ и рече: даль ми ѡесть господинъ царъ како ѡесть
дрѣжалъ мои другъ прѣгїе⁶² мене, ако дасть ми-
лость царевъ, да боудѣ такозїи, да⁶³ дрѣжи, ѡсвѣнъ
црковнаго. (Шаф. 68. Пр. 79.)

32. За метѣе сельске да дадз ѡбои кои иштз, свѣ-
доке, онъ половинъ а онъ половинъ по законъ; да
коудѣ рекз сведоци тоговази⁶⁴ да есть. (Шаф. 69.
Пр. 80.)

10. Данци и таксе.

33. Доходкѣ царскїи, сокѡе и наметъ и арачь,
да дава всакъ чловѣкѣ: кѣбълъ жита, половина чи-
стаа а половина прѣвироста, волк перьперъ динарьми.

⁵⁸ Ш. кѡефалїе. — ⁵⁹ Ш. градовѣхъ. — ⁶⁰ Ш. прода-
вать. — ⁶¹ Ш. граждинїнъ. —

⁶² Ш. прѣжде. — ⁶³ Ш. послїе ове рїечи има још си. —

⁶⁴ Ш. тако. —

А рокъ томоу житоу, да се оусина, на Митровъ днь, а други рокъ на рождество Христово. Ако ли со-кѣа властелинъ не да на те рокове, властелинъ ть да се свеже на царьскомъ двороу, и да се дръжи, докле плати двоиномъ. (Шаф. 200. Пр. нема)

34. Сирота коудълница да ѣсть свободна такожде као ⁶⁵ и понъ. (Шаф. 55. Пр. 64.)

35. И што записзе царь ⁶⁶ баштине, комъ за-пише село да ѣсть логофетъ .л. перперъ за хрисовзъ; а комъ жънъ, ѿдъ вьсакога села .л. перперъ а діакъ за писаніе .с. перперъ. (Шаф. 114. Пр. 133.)

36. Ѡ издавѣ сикози да боуде. Приставоу ѿть земле .в. перпера, ѿть села .г. перпери, ѿть млена .г. перпери, ѿть жоуне и вьсакога села .г. перпери, ѿть града конь и свита, ѿдъ винограда .г. перпери, ѿть коня .а. перперъ, ѿть кобиле .з. динари, ѿть говеда .д. динари, ѿть ѿвце динарь, ѿправе (ѿть брава) ⁶⁷ динарь. — (Шаф. 204. Пр. нема.)

37. И Ѡ издавѣ сикози ⁶⁸ да боудѣ. Издава ѿть земле приставъ .г. перпере, ѿть села .г. перпере, ѿть

⁶⁵ Ш. ѣко.

⁶⁶ Ш. господинъ царь. —

⁶⁷ У Шафарика стоји ово ѿть брава у загради, а Ѡ праве, као што долази и у Пр. рукопису (види чл. 37) као права ријеч. Ми мислимо да ѿть брава свједочи незнање потоњих преписавача. Ѡ права значи овдје absolutio, таксу за допуштење или потврду државну.

⁶⁸ Ш. сиче. —

млина .г. перпере, ѿть жоунъ ѿть вьсакога села .г. перпере, и ѿдъ града конь и свите, ѿдъ винограда .г. перпере, ѿть коня перперъ, ѿть кобиле .з. динари, ѿть говедета .д. динари, ѿправъ ⁶⁹ .в. динара (Шаф. 95. Пр. 108. ⁷⁰.)

38. И глобе на црьковныхъ людехъ, что се соуде прѣдъ црьвомъ и прѣдъ кѣфалиемъ, и ти глобѣ, что се ѿсоуде, да има вьсе црьква, како пише оу хрисоволихъ. Те глобе да се оузимаю на црьковныхъ людехъ, како е поставио господинъ царь законъ по земљи. И да се поставе црьковныи людіе глобаріе, кои ге ⁷¹ събирати те глобе и прѣдавати црькви, а царь ни кѣфалие да не оузимаа ништа. (Шаф. 195. Пр. нема.)

⁶⁹ Ш. ѿть брава. — ⁷⁰ Очевидно је овај и 36 члан једна иста ствар, и у Шафарика само два пут долази. Упореди чл. 14 и 15.

⁷¹ Читај: ѣе. —

II. ЧЛАНЦИ ИЗ ФЕУДНОГА ПРАВА.

1. ФЕУДНА ПРАВА НА ЗЕМЉУ И ЛУДЕ.

39. И баштине вѣсе да сѣ свободне ѿтъ вѣсѣхъ работъ и поданькъ царства ми развѣ да даю сокѣ⁷³ и воисѣхъ да воюю по закону. (Шаф. 41. Пр. 42.)

40. Властѣле и властѣличики⁴⁷ иже се ѿбрѣтаю оу дрѣжавѣ царства ми, ⁷⁵ Срьблѣ⁷⁶ и Грьции, што есть комъ дало царство ми ⁷⁷ оу баштинѣ и оу хрисоволи, и дрѣже до снегази събора, ⁷⁸ баштине да соу тврѣдѣ. (Шаф. 133. уметак раковачки пред. 39. Пр. 39.)

41. И отроке што си кто имаю,⁷⁹ да ихъ имаю оу баштинѣ; тѣкмо што кѣ властелинѣ простити а или мз жена а или сынъ,⁸⁰ този да ѣсть свободно, а ино ништо. (Шаф. 135. рак. уметак који је у овом рукопису за Шаф. 43 а не 42 параграфом. Пр. 46.)

⁷³ Шаф. има конѣ.

⁷⁴ Ш. властеличисти. — ⁷⁵ Ш. моен. — ⁷⁶ Ш. Срьбли. — ⁷⁷ Ш. што ѣсть комуо дато имъ прѣ државѣ моен. — ⁷⁸ Ш. до днѣсь. —

⁷⁹ Ш. што имаю властели, — ⁸⁰ У Шаф. гласи ова реченица: ако прости емоу властелинѣ или жена его или сынъ его.

42. И отроке што имаю властѣле да имъ сѣ оу баштинѣ, и ныхъ дѣце⁸¹ оу баштинѣ вѣчнѣ, нѣ отрокѣ оу прикѣ⁸² да се не дае никѣда. (Шаф. 134 ум. рак. Пр. 44.)

43. И ако се у жоуни жиръ роди, тога жира цароу половина, а томоу властелиноу, чиа е дрѣжава, половина. (Шаф. 185. Пр. нема.)

44. Коемоу властелиноу приде да зимоуе чловѣкъ, да дава травиноу одъ .р. кобилъ кобилоу, ѿтъ ѿвѣць ѿвѣцоу сѣ аганѣцемъ, и ѿтъ .р. говедѣ говедо. (Шаф. 199. Пр. нема.)

2. МѢРОПЦИ И ОТРОЦИ.

45. И што сѣ села мерошшине царства ми по загоріи и иноуде,⁸³ црьковны людіе да не гредоу оу мѣрошшине ни на сено⁸⁴ ни на ѿраніе ни на виноградѣ, ни на единѣ работѣ, ни на малѣ ни на великѣ. ѿтъ вѣсѣхъ работъ ѿсвободіи царство ми, тѣкмо да работаю црькви. Кто ли се наиде изгнѣнавъ метохію на мирошшину⁸⁵ и прѣчюе⁸⁶ законѣ царства ми, тѣзи властникѣ да се распе и накаже. (Шаф. 35. Пр. 34.)

⁸¹ Ш. дѣца. Ова је разлика важна. — ⁸² Ш. пракню. —

⁸³ Ш. нема ове важне реченице, мѣсто ње стоји у њега само: и што соу села црьковчаа. — ⁸⁴ У овом рукопису нише село; ту очевидну погрешку поправили смо по Шафаріку. — ⁸⁵ Ш. нерошшину. — ⁸⁶ Ш. прѣслоуша као и другде. —

46. Мѣропъхомъ въ земли царства ми да нѣсть вольнъ господарь ⁸⁷ оучинити прѣ(зъ) законъ ништа, развѣ што ѣсть царство ми записало ъ законнице този да мз работа и дава. — Ако ли моу оучини што бе(зъ) закона, ⁸⁸ повелѣва царство ми: въсагы меропъхъ да ѣсть вольнъ прѣти се (съ) ⁸⁸ своимъ господаромъ или съ царство(мъ) ми, или съ господомъ царицомъ ⁸⁹ или съ цркъвомъ или съ властѣли царства ми и съ кымъ любо. Да га нѣсть вольнъ никто дръжати ⁹⁰ ѿтъ соуда царства ми развѣ да мз соудіе соудѣ по правдѣ. И ако зпри мѣропъхъ господаря, да оумьчи соудіа царства ми како да плати господарь мѣропъхъ въсе на рокъ, и по томъ да нѣсть вольнъ ѿнзи господарь оучинити зло ⁹¹ мѣропъхъ. ⁹² (Шаф. 119. Пр. 138.)

47. Меропъхомъ законъ: по въсои земли оу недеље да работаю два дъни пропѣаръ, и да мз дава оу године ⁹³ перьперъ царевъ и заманицомъ да мз се накопи ⁹⁴ днь единъ, и виноградъ ⁹⁵ днь единъ; а кто не има виноградъ, ⁹⁶ а ѿны да мз работаю ине работѣ днь. И што оуработа меропъхъ този въсе да стежи, а ино прѣ(зъ) законъ ништо да мз се не оузме (Шаф. 58. Пр. 68.)

⁸⁷ Ш. ни единъ господарь ⁸⁸ Ш. незаконно. — ⁸⁸ Из Шаф.

— ⁸⁹ Ш. царицею ⁹⁰ Ш. задръжати. ⁹¹ Ш. никое зло.

⁹² Ш. вазда: неропхоу.

⁹³ Ш. годиштоу. — ⁹⁴ Ш. коси сына. — ⁹⁵ Ш. винограда.

— ⁹⁶ Ш. винограда. —

48. Отроци и меропъси ⁹⁷ кои сѣде заедно ъ единомъ сѣлѣ, ⁹⁸ въсака плакѣ ⁹⁹ кою приходи, да плакѣю въси заедно на люди. Како платѣ плакѣю и работоу работаю, такози и землю да дръже. (Шаф. 57. Пр. 67.)

49. И кто се ѿбрѣте оу единой коуки, ¹⁰⁰ или братеньци или ѿтъць ѿтъ сыновъ, или инъ кто ѿдельнъ ¹⁰¹ хлѣбомъ и иманіемъ — и ако боудѣ на единомъ ѿгништи, а темзи ѿдѣленъ, да работа яко ини мали люди (Шаф. 59. Пр. 70.)

50. И кто ѣсть чіега чловѣка приель ис тоужде ¹⁰² землѣ, а ѿнъ ѣ побѣгль ѿтъ своего господаря ѿтъ соуда, ако даа книгъ милостивъ царевъ, да се не потвори. Ако ли нѣ дасть милости: да моу се врати. ¹⁰³ (Шаф. 101. Пр. 115.)

51. Повелѣва царство ми. Никто ничіега чловѣка да не прима, ни царство ми ни госножда царица ¹⁰⁴ ни црква ни властѣлинь ни прочи любо кто. Чловѣкъ да не прими ничіега чловѣка безъ книгѣ царства ми. Такози да се каже кто любо како и невѣрныкъ. (Шаф. 120. Пр. 139.)

⁹⁷ Ш. неропси. —

⁹⁸ Ш. селоу. —

⁹⁹ Ш. плата. —

¹⁰⁰ Ш. коушти. — ¹⁰¹ Ш. ѿдѣлень. —

¹⁰² Ш. тоугѣ. — ¹⁰³ Ш. још има; чїи боудеть. —

¹⁰⁴ Ш. ни царь ни царица.

52. Такожде и тръговѣ и кнезовѣ и по градовѣхъ чіега чловѣка примѣ, такожде ¹⁰⁵ образомъ да се кажѣ, и ѿдадѣ. (Шаф. 121. Пр. 140.)

53. И людіе властвѣлѣціи кои сѣде по црковныхъ селѣхъ и по катонѣхъ, да походи вѣсакъ къ своему господарѣ. (Шаф. 22. Пр. 22.)

3. Приселица.

54. На земли царства ми рекъше на мѣропшинухъ да не оузимаю властвѣле присѣлице ни инъ кою платѣ, развѣ да плакѣю ¹⁰⁶ ѿтъ коукиѣ. (Шаф. 158. Пр. 154.)

55. Отселѣ ¹⁰⁷ на прѣда приселице да нѣтъ ни слѣда ништа, развѣ ако се слоучи велика властвѣлина стегоноше оу жоупѣ, или ¹⁰⁸ помала властелина, кои државѣ ¹⁰⁹ на се и не имаю оумѣсь ничіе мегіе собомъ ¹¹⁰ и мегю своимъ државомъ, тызіи да плакѣю. (Шаф. 157. Пр. 153.)

¹⁰⁵ Ш. темжде. —

¹⁰⁶ Ш. плате. —

¹⁰⁷ Ш. ѿтъ садѣ. У овом је рукопису писало ѿтъ села, али смо ту очевидну погрѣшку исправили. — ¹⁰⁸ Ш. и. —

¹⁰⁹ Ш. пред овом ријечју има „држе“ — ¹¹⁰ Ш. и не имаю оумесе никое между собою. —

III. ЧЛАНЦИ ИЗ ЦРКВЕНОГА ПРАВА.

1. ЦРКВЕ.

56. Црквами да ѿблада господињ царь и патриарха и логофеть, а и инъ никто. (Шаф. 25. Пр. 25.)

57. И цркви царскыѣ да се не подла(га)ю подь цркви велие. (Шаф. 27. Пр. 27.)

58. Властелинъ и вѣсакы кои се ѿбрѣте подложивъ црковъ свою подь другоу црковъ, векиѣ томъ црковомъ да метехаа. (Шаф. 192. Пр. нема.)

59. И властелинъ кои се ѿбрѣте подложивъ свою црковъ подь другоую црковъ, векиѣ томъзи црковомъ да не ѿблада. (Шаф. 44. Пр. 47.) ¹¹¹

60. И властвѣле и ины людіе кои имаю цркви баштинне оу своихъ баштинахъ, да нѣтъ вольнъ господињ царь ни патриархъ ни инъ светитель тезіи цркве подь велию подложити црковъ, развѣ да сі е вольнъ баштиникъ да си стави свога калъгѣра и да га довѣде къ светителю да га благослови светитель оу чиеи боудѣ инъри, и да ѿблада светитель оу тоѿзи цркви доуховнымъ дѣломъ. (Шаф. 43. Пр. 45.)

¹¹¹ Овај је чланак, који у Шафарика два пут долази, једнак са чланком 58.

2. Манастири.

61. И прѣдаде царство ми игоуменовъ цркви да обладаю всѣмъ коукѣмъ, кобилами ¹¹² и коньми и овьцями и инемъ всѣмъ, и ѿ всѣмъ да съ вольныи што ѿсть прилично по пѣтѣ и по правдѣ. ¹¹³ (Шаф. 36. Пр. 35.)

62. И да оуставѣ по црѣвахъ законъ кнѣвѣнскыи калыгеромъ оу ¹¹⁴ монастырѣхъ, противъ како ѿсть ¹¹⁵ монастырь. (Шаф. 37. Пр. 36.)

63. И на тысящъ кзкъ ¹¹⁶ да се храни оу ¹¹⁷ монастырѣхъ .н. калыгеръ. ¹¹⁸ (Шаф. 16. Пр. 16.)

64. И по всѣхъ црѣвахъ да се хране оубозии како ѿсть оуписано ѿтъ ктиторъ; кто ли не оухрани ѿдѣ митрополитѣ и ѿтъ епископѣ ¹¹⁹ или ѿтъ игъмень, да се ѿтлоучи сана. (Шаф. 28. Пр. 28.)

65. Игъмни да живъ оу ¹²⁰ кнѣвѣнахъ по законъ, зговарае се старци. ¹²¹ (Шаф. 15. Пр. 15.)

¹¹² Мѣсто коукѣмъ, кобилами нише у Шаф.: имѣнемъ монастырскыи ¹¹³ Ш. још има: и како пишеть хрисоволь светыхъ хтиторъ.

¹¹⁴ Ш. вѣ. — ¹¹⁵ Ш. има још послѣје ове рѣјечи: кои а та је овдје изостављена.

¹¹⁶ Куѣа. ¹¹⁷ Шаф. вѣ. —

¹¹⁸ Ш. калогеръ.

¹¹⁹ Ш. нема ово „ѿтъ епископѣ.“ —

¹²⁰ Ш. вѣ. —

¹²¹ Ш. сѣвѣтъ имоуште съ старци.

66. Игоумни по монастырѣхъ да се ставѣ добрии чловѣци ¹²² кои те црковъ стожи домъ божии (Шаф. 14. Пр. 14.)

67. Игоумны да се не поставляю ¹²³ безъ дела ¹²⁴ ѿтъ цркви. (Шаф. 13. Пр. 14.)

68. И калыгерие кои се съ постригли, топици из метохыи кое ¹²⁵ цркви, да не живъ оу тезии цркви ¹²⁶ нѣ да гредъ ¹²⁷ оу ине монастырѣ и да имъ се дава храна. ¹²⁸ (Шаф. 18. Пр. 18)

69. И калыгерие да не живъ извънь монастыра. (Шаф. 29. Пр. 29.)

¹²² Мѣсто овога неразумљиваго што је у овом рукопису Шафарик има: и искоуени кои хотеть быти строителѣ домоу божію.

¹²³ Ш. да не изъставляють се. —

¹²⁴ Ш. дѣла. —

¹²⁵ Ш. тези, — ¹²⁶ Ш. въ монастыри — ¹²⁷ Ш. идоуть. —

¹²⁸ Ш. дѣаконѣа. Послѣје Шаф. има што у овом рукопису не стоји: Сего ради сице рече се ѿ нихъ, жи воуште бо въ монастыри, мнозе злобѣ повинни соуть. Не могуть бо вси оудръжати ество, яко не дати что любо кому ѿтъ сродникъ и знаемыхъ, паче бо и сблзавъ въ братѣхъ велѣа. Наричють бо иныхъ въ монастыри гости и пришльце. Сего ради сице бытъ. Аште ли кто ѿтъ нихъ и боудеть въ монастыри нѣ ни въ чессѣмъ да боудеть обладаемъ, ѿтъ ихже хоштеть възъмъ даати зможе хоштеть. — Очевидно је да је ово тумачење а да није испрва било у закону.

70. И калыгѣриѣ и калыгѣрице ¹²⁹ коѣ се постризаю тере живъ оу своихъ коукыхъ, ¹³⁰ да се ижденъ и да живъ по манастирѣхъ. (Шаф. 17. Пр. 17.)

3. ПОСТРИЗАВАЊЕ.

71. И безъ благословеніа светитель да се не постризаю ни моужи ни жене. Всакомоу чловѣкоу законъ црковныи. (Шаф. 198. Пр. нема.)

4. ПОПОВИ.

72. И поповѣ баштини да си имаю свою землю баштинъ и да сз свободни. А иніи поповѣ кои не имаю баштине, да имъ се даде три нивѣ законитѣ, и да естъ поповьска капа свободна. Ако ли векѣ оузме, ѿъ тези землѣ да работа црквамъ тѣ ¹³¹ по законоу. (Шаф. 31. Пр. 31.)

73. Попъ кои не има свога стаса да мз се даде г. нивѣ законите, ¹³² и попъ кои ѣ годѣ, ѿъ свога господара да не гредѣ ¹³³ никамо. Ако ли га господаръ не име хранити по законоу, да доидѣ ¹³⁴ къ своему архїерею, и архїереи да рече ѿномззи вла-

¹²⁹ Ш. калогѣриѣ и калогѣрице као и увијек. — ¹³⁰ Ш. домѡхъ.

¹³¹ Ш. нема ове замѣнице тѣ—тај, иначе је осн. глаголских наставака тѣ све једнако, а ти наставци, као што напомнимасмо, у овом рукопису свуда изостају.

¹³² Овихъ знатнихъ ријечи у Шафарика нема никако. —

¹³³ Ш. не ѡтходить. — ¹³⁴ Ш. исповѣсть. —

стелиноу да храни пона по законъ. Да ако ѡнъзи господаръ не име чюти, ¹³⁵ да ѣстъ попъ свободнь коудѣ мз годѣ. ¹³⁶ Ако ли боудѣ попъ баштиньныкъ да га нѣстъ волнь ѡтгнати, тькьмо да ѣ свободнь. (Шаф. 32. Пр. 65.)

74. И екьсарьси козмици да несз, да ихъ не послаю митрополитіе по поповѣхъ ни да воде конь митрополитьскыхъ по поповѣхъ, ¹³⁷ развѣ да посла митрополитъ калыгѣра самодроугаго по поповѣхъ да исправе доуховно и доходькъ доуховны ¹³⁸ да оузме ѡтъ поповъ, кои ѣстъ ѡтъ баштине. (Шаф. 38. Пр. 37.)

5. ЦРКВА И ХРИШТАНСКЕ ДУЖНОСТИ.

75. И светительѣ да поставе доуховныкы ¹³⁹ по вьсѣхъ инорїахъ, ¹⁴⁰ по градовѣхъ и по селѣхъ, ¹⁴¹ и тизы доуховныци да сз, ¹⁴² и да ихъ слзша вьсаки по законъ црковномъ, и ѡнизїи ¹⁴³ доуховныци коихъ

¹³⁵ Ш. не послушаеть. —

¹³⁶ Ш. хотѣнїе.

¹³⁷ Ш. нема ријечи: ни да воде и т. д. до развѣ. — ¹³⁸ Ш. црковны.

¹³⁹ Ш. доуховнике. —

¹⁴⁰ Ш. инорїахъ. —

¹⁴¹ Ш. градовѡхъ, селѡхъ. —

¹⁴² Ш. соуть. Послије ове ријечи Шаф. има и ово:— иже соуть прїели благословенїе на доуховничество везати и рѣшити ѡтъ своихъ имъ архїереи — а у овом рукопису тога нема. ¹⁴³ Пише ѡницїи, што је очевидно погрешка.

несъ поставили доуховници да се ижденъ, да ихъ вѣдѣвѣса црѣква по законъ. (Шаф. 10. Пр. 11.)

76. И за доуховны дльгъ вѣсакъ чловѣкъ да иматъ повиновѣніе и послушаніе къ своемъ архіерею; ако ли се кто ¹⁴³ обрѣте съгрѣшивъ црѣкви или прѣстоупивъ что любо ѿтъ сіега законика волѣмъ али нехотѣніемъ, да се повине и исправи се црѣкви. Ако ли прѣчюе и оудръжи се ѿтъ црѣкви не вѣсхонте испарити повелѣніа црѣкви, по томъ да се ѿтлоучи ¹⁴⁴ ѿтъ црѣкви. (Шаф. 3. Пр. 4.)

77. И светителіе да не проклиная ¹⁴⁵ христіанъ за съгрѣшеніе доуховно. Да пошлѣ двашти, или тришти къ ѿномъ ¹⁴⁶ да га обличїи, да ако не чюе ¹⁴⁷ и не оухомѣ испарити (се) заповѣдію доуховною, по томъ да ѿтлоучить се. (Шаф. 4. Пр. 5.)

78. И доуховномъ дльгъ козмици да не сздѣ. ¹⁴⁸ Кто ли се найде ѿтъ козмикъ соудивъ црѣковномъ дльгъ, да плати .т. перьперь. Тѣкъмо црѣковъ да соудїи. (Шаф. 11. Пр. 12.)

6. БРАК.

79. Наипрѣво ¹⁴⁹ за христіанство. Сїмзи ¹⁵⁰ ѿбразомъ да се ѿчисти ¹⁵¹ христіанство. Властѣле и

¹⁴³ Ш. Аште ли кто обрѣштеть се. — ¹⁴⁴ Ш. да ѿтлоучить се. ¹⁴⁵ Шаф. проклинаятъ. — ¹⁴⁶ Ш. съгрѣшившомоу. —

¹⁴⁷ Ш. аште не послушаеть. ¹⁴⁸ Ш. соудеть.

¹⁴⁹ Ш. наипрѣжде — ¹⁵⁰ Ш. сїмъ. — ¹⁵¹ Ш. ѿчистить.

прочїи людїи ¹⁵² да се не жене ¹⁵³ не благословивше се оу своего архіереа, али ¹⁵⁶ оу техъзи да се благослове кои съ избрали доуховники архіереи. ¹⁵⁵ (Шаф. 1. Пр. 1. и 2. ¹⁵⁶)

80. И нїедина свадьба ¹⁵⁷ да се не оучины ¹⁵⁸ безъ вѣнчанїа; ако ли се оучины безъ благословенїа и оугрошенїа црѣкве, таковы да се разлоуче. ¹⁵⁹ (Шаф. 2. Пр. 3.)

7. ОБРАТАБЕ ЈЕРЕТИКА.

81. И да постави црѣковъ ¹⁶⁰ велика протопопѣ по вѣсѣхъ трѣговѣхъ да възврате ¹⁶¹ христіане ѿтъ ереси латиньскїе кои се съ обрарити въ вѣрз латиньскоу, и да имъ даде ¹⁶² заповѣдь доуховнъ, и да се вѣсакы врати въ христіанство. (Шаф. 6. Пр. 7.)

¹⁵² Ш. людїе. — ¹⁵³ Ш. да не женеть се. —

¹⁵⁴ Ш. или. ¹⁵⁵ Ш. циѣла реченица: да благословеть се архіереи поставленными. —

¹⁵⁶ Због тога што је овај чланак, први у свима до сад познатим рукописима Душанова законика, у призр. рукопису растављен у два чланка, излази донекле број чланака овога рукописа неједнак са бројем чланака Шафарикова издања.

¹⁵⁷ Шаф. бракъ. — ¹⁵⁸ Шаф. да не биваеть. — ¹⁵⁹ Ш. да разлоучеть се.

¹⁶⁰ Ш. црѣкви. —

¹⁶¹ Ш. възвратеть, и тако не мало увијек. —

¹⁶² Ш. даюште имъ. —

82. И ако се најде ¹⁶³ ползвѣрьць оузьмъ ¹⁶⁴ христѣаницъ, ако взлюби ¹⁶⁵ да се крѣсти оу христѣаньство; ако ли се не крѣсти, да мз се оузмѣ ¹⁶⁶ жера и дѣца и да имъ даа дѣль ѿтъ коукѣ, ¹⁶⁷ а ѿнь да се иждене. (Шаф. 8. Пр. 9.)

8. Ка д ко леде и пије с еретиком.

83. Ст еретики идзштѣмъ и пнюштѣмъ локаанѣ давати, имкоже пишеть свѣтаа вѣсточнаа католическаа цркви; а свштѣмъ з робствъ и поклицаремъ своимъ иденѣ исти са иноверними несть канона, и пити такожде. ¹⁶⁸ (У Борѣвиѣа изд. 93. Пр. и Шаф. нема.)

9. Жене у цркви.

84. И жене да не ѿблежоу оу цркви, развѣтъ господыня и кралица. (Шаф. 197. Пр. нема.)

¹⁶³ Ш. и аште ѿбрѣштеть се. — ¹⁶⁴ Ш. възмъ христѣанкоу.

¹⁶⁵ Ш. възхоштеть. — ¹⁶⁶ Ш. Возметъ. — ¹⁶⁷ Ш. възего имѣнѣа.

¹⁶⁸ У млаѣемъ рукопису народне библиотеке бр. 48. нема овога чланка с тога што нема у рукопису листа на комъ је он стајао, а то се види по кустосу на дну страна и по броју који чланке прати.

IV. ЧЛАНЦИ ИЗ МЕЂУНАРОДНОГА ПРАВА.

85. Што кто коупи ѿтъ плена изъ тоугѣ землѣ што боудѣ плѣнѣно, по царевѣ земли да ѣсть вольнѣ коупити ѿтъ тогази плена колико з тѣтѣи земли. Ако ли га кто потвори говорѣ: ¹⁶⁹ ѿнози ¹⁷⁰ е мое, да га оправи порота по законуу, ере ѣ коупиль оу тѣждоу земли а не моу ни татъ ни провѣдѣчѣ ¹⁸⁰ ни вѣстникъ, такози да си га има како свое. (Шаф. 151. Пр. 131.)

86. Што ѣсть комъ прѣшло ¹⁸¹ з царевъ землю или изъ града или и(зъ) жзне кое до прѣтѣа господина цара, догдѣ ¹⁸² нѣсть било царевѣ нѣ ѣ било инога господара, ѿтъ тогази врѣмене, ¹⁸³ што ѣсть чловѣкъ или ина правда да се не иште. Ако боудѣ прѣшло по прѣти ¹⁸⁴ господина цара, този да се не ¹⁸⁵ иште, рекъше: кѣда ѣ било размириѣ ¹⁸⁶ а нѣсть била ¹⁸⁷ землѣ и градове царевѣи. (Шаф. 145. Пр. 117.)

¹⁶⁹ Ш. и вели. —

¹⁷⁰ Ш. то —

¹⁸⁰ Ш. продавѣць. —

¹⁸¹ Ш. дошло. — ¹⁸² Ш. докле. — ¹⁸³ Ш. врѣмена. ¹⁸⁴ Ш. прѣти. — ¹⁸⁵ Ш. разъмерица. — ¹⁸⁶ Ш. нема овога не.

¹⁸⁷ Ш. не била, као и горе у овом истом примѣру.

87. Поклисарь што гредє изъ тѣмє землє кѣ царѣ а или ѿдѣ господина цара кѣ своему господинѣ, гдѣ приидѣ¹⁸⁸ оу чїє любо село, да мѣ сє чини чѣсть, да мѣ ꙗ вѣсєга довольнѣ; нѣ да ѿбѣдоує или вечера, а да гредє напрѣда оу ина села. (Шаф. 113. Пр. 132.)

¹⁸⁸ Ш. приходитъ. —

V. ЧЛАНЦИ ИЗ ГРАЂАНСКОГА ПРАВА.

1. ИМОВИНА ЗЕМАЉА.

88. И вѣси хрисоволїе¹⁸⁹ и простагѣмє што ꙗсть комѣ оучинило¹⁹⁰ царство ми и што ке комѣ оучинити,¹⁹¹ и тезїи баштине да сѣ тврѣдѣ каконо и прѣвнїхъ правѣврѣннїхъ царѣ; да сѣ вольнѣ ными и подѣ црѣковѣ дати или за доушѣ ѿдати или ино мѣ продати комѣ любо. (Шаф. 39. Пр. 40.)

89. Людїє землїкнє¹⁹² кои имаю свою баштинѣ, землю и виноградѣ и коуплѣнице, да сѣ вольнѣ ѿтѣ своихъ виноградѣ и ѿтѣ землїє¹⁹³ оу прикїю¹⁹⁴ ѿдати или црѣкви подложити, а винѣ да ꙗсть работнїкѣ на томѣзи мѣстѣ ѿномѣзи господарѣ чїє боудѣ село. (Ако ли не боудє работнїка ѿному господарю, чїє боудє село,¹⁹⁵) да ꙗсть вольнѣ оузети ѿнезїи виноградѣ¹⁹⁶ (Шаф. 153. Пр. 172.)

¹⁸⁹ Ш. хрисоволї. — ¹⁹⁰ Ш. сѣтворило. — ¹⁹¹ Что вѣскоштеть кому оу сѣтворити. —

¹⁹² Шаф. нема ове рїјечи. — ¹⁹³ Ш. има уз ову рїјеч атрибут „баштине.“ — ¹⁹⁴ Ш. пракю. — ¹⁹⁵ Из Шафарика. —

¹⁹⁶ Ш. ѿнаи виноградѣ. —

2. ДВА ПИСМЕНА ЗА ЗЕМЉУ.

90. Гдѣ се изнесета двѣ книзѣ царевѣ за една ипотеза за земљу,¹⁹⁷ кто съда дрѣжи до сѣгази доба съборьнаго, тогова¹⁹⁸ да ѣсть, а милость да се не потвори. (Шаф. 141. Пр. 83.)

3. КАД СЕ ШТО НАЪЕ.

91. Кто што наиде оу царевѣ земли, да не оузме тере да не рече: вратикю ако кто позна; ако ли похвати или оузме, да плати што татъ или гоусарь; а што наиде оу тоугои земли на воисцѣ да вѣде¹⁹⁹ и несе прѣдъ цара и воеводѣ. (Шаф. 102. Пр. 116.)

4. ЗАЛОГА.

92. Залогѣ коудѣ се обрѣтаю да се откоупѣю. (Шаф. 77. Пр. 90)

5. НЕ МОЖЕ КУПИТИ КО ИЗВРШУЈЕ ПРОДАЈУ ОД СТРАНЕ СУДА.

93. Аште продадетъ што съдѣа задлъгъ комънски или чѣи годъ, и продаетъ се въ граде или въ саборехъ съ обличе-

¹⁹⁷ Ш. има ову половину чланка овако: Гдѣ се изнесоу две книге цареве заедно за земљу. — ¹⁹⁸ Ш. того. —

¹⁹⁹ Ш. веде.

нѣмъ иже се продаетъ, таи съдѣа и посланикъ да не можеть кзнити; занѣ онни ценеть и продають. Како можеть единъ и кзнovati и ценити? (У Борѣвића 95. Млађи р. пр. б. 144.)

6. УЗДАЪЕ.²⁰⁰

94. Оузданѣа да нѣсть никомъ ништа никакѣва,²⁰¹ кто ли се поззда за што, да плати самоседьмо. (Шаф. 90. Пр. 102.)

7. ЗЕМЉА ДАТА НА УЖИВАЪЕ.

95. Проню да нѣсть вольнѣ никто продати ни коупити кто не има баштинѣ.²⁰² Отъ проиарьске земље да нѣсть вольнѣ никто подложити подъ цркъовѣ; ако ли подложи, да нѣсть тврѣдо.²⁰³ (Шаф. 53. Пр. 59.)

8. ПРОДАЈА ТУЪЕТА.

96. Да нѣсть воимнѣ никто продати чюжде ни коупити. Ко доиде на дворъ царевѣ, да се свакомоу оучини правѣда, развѣ онога, чие боуде. (Шаф. 140. Пр. нема.)

²⁰⁰ Уздаѣе је особит правни обичај средњега вијека о коме види на крају међу објашњењима.

²⁰¹ Ш. ни въ чесомъ. —

²⁰² Ш. баштинѣ. — ²⁰³ Шта је проиѣа види у при-мједби под чл. 47.

9. ЈЕМСТВО ЗА ДУГ.

97. Людіе кои се вракљу изъ тоужде земліе оу землю царства ми, кто боудѣ побѣгль ѿ емства, ѿнизіи емци кои съ тогази чловѣка, ништа да не плакљу. (Шаф. 100. Пр. 114.)

10. ЖЕНИДВА.

98. Възбранитъ законъ да не дрѣзнетъ чловѣкъ поети²⁰⁴ женѣ плачевнѣ скоро по смърти мъжа ее, и та жена аште дрѣзнетъ за иного мъжа въ време плачевно, ако ни томъ моужоу вазимаюштѣ ю подобаетъ вѣрѣ имети въ таковой ли жени, поніеже не поже вѣрѣе нѣкое по смърти мъжа онного чѣсти ради прѣваго. (У Борѣвиѣа 96. Мл. рук. нр. библ. 145.)

11. ВОЈНИКОВА ЖЕНА.

99. Аште воинъ на царскомъ записанни закаснитъ на воинци, нетъ²⁰⁵ лѣтъ жена да имаеть чекати его, аште ни писаніе примитъ ѿт кого, да се не зда донѣдеже истинно кажѣтъ еи: змръль ѣсть, ї еште да почекаеть едно лето, пакъ да се здасть. (У Борѣвиѣа 99, мл. р. н. библ. 148.)

²⁰⁴ Гријешком у рукопису стоји „поетъ.“

²⁰⁵ И у млаѣем рукопису народне билијотеке и у Текелијином стоји сто, а то је очевидни незнатички уметак потоњих преписивача. Ја сам метнуо пет, јер тај број долази у чл. 161 узетом из истога рукописа.

12. Властѣоско наследство.

100. Кѣда оумрѣ властѣлинь, конь добріи и ѿроужіе да се даѣ царѣ, а свита велика бисерња и злати поимъ да има²⁰⁶ сынъ мѣ и да мѣ царѣ не оузме; ако ли не оузима сына нѣ има дѣштерѣ, да ѣсть томѣзи вольна дѣштин²⁰⁷ и продати или ѿдати свободно. (Шаф. рак. уметак 136 пред 45. Пр. 48.)

101. Кои властѣлинь не (и) оузима дѣце, али пакъ оузима дѣцѣ, тере оумрѣ, по еговѣ смърти баштина поуста²⁰⁸ догде се ѿбрѣте ѿт ѣгова рода до третіега братѣчеда. Тѣзи да има еговѣ баштинѣ.²⁰⁹ (Шаф. 40. Пр. 41.)

²⁰⁶ Ш. оузме. — ²⁰⁷ Ш. да има дѣшти оузети. —

²⁰⁸ Ш. посліје ове ријечи има још: ѿстанетъ. —

²⁰⁹ У Шафарика је цео чланак друкчије редигован и гласи овако: Кои властелинь иматъ дѣтцоу, или не иматъ, и оумреть, и по ѣгове смърти баштина поуста ѿстанетъ, аште се ѿбрѣштеть ѿт ѣгова рода до третіега братоучеда, тѣ да иматъ еговоу баштиноу.

VI. ЧЛАНЦИ ИЗ ГРАЂАНСКОГА ПОСТУПКА.

1. Кад коли суд суди.

102. Соудіе да проходе по земляхъ²¹⁰ коудѣ комъ љсть ѡбласть, да оглѣдаю и да исправляю оубогыхъ и ништѣихъ. (Шаф. 175. Пр. 177.)

103. Кто љсть оу ѡбласти коихъ соудіи,²¹¹ вѣсакъ чловѣкъ да нѣсть вольнъ позвати оу дворѣ царства ми²¹² или камо инамо, тѣкмо да гредѣ²¹³ вѣсакъ прѣдъ свога соудію оу чией боудѣ ѡбласти, да се расоудіи по законуу. (Шаф. 176. Пр. 180.)

104. Станици²¹² вѣси царства ми да гредѣ²¹³ прѣдъ соудіе што имаю соудъ меню собомъ за враждѣ, за гоусара, за тата, за прѣмь людіи, за кровь, за землю.²¹⁴ (Шаф. 177. Пр. 181.)

105. Аште соу отроціи да се соуде прѣдъ своими господаріи како любѣ за свое дльговѣ; а за царевѣ да гредѣтъ прѣдъ соудіе, за кровь, за враждѣ, за тати, за гоусарѣ,²¹⁵ за прѣмь людьскыи. (Шаф. 91. Пр. 103.)

²¹⁰ Ш. земляи. —

²¹¹ Ш. соуде. — ²¹² Ш. царевъ. — ²¹³ Ш. иде. —

²¹² Ш, станьници. ²¹³ Ш. идоу. — ²¹⁴ Ово „за землю“ Шаф. нема. —

²¹⁵ Ш. хоусарѣ.

106. Црѣковныи людіе ѡ вѣсакои правдѣ да се соудѣ прѣдъ своими митрополити и прѣдъ епископы и игъмни. Кома ета чловѣка ѡба едне црѣкве да се соудита прѣдъ своомъ црѣквомъ,²¹⁶ или²¹⁷ ѡтъ двою²¹⁸ црѣквъ боудѣта два чловѣка кома се прѣнта,²¹⁹ да имъ сѣде ѡбѣ црѣкви.²²⁰ (Шаф. 34. Пр. 33.)

107. Кои властѣле стоѣ оу коуки царства ми, вѣсегда, ако ихъ при, да ихъ при прѣдъ соудіомъ дворьскымъ, а инъ никто да имъ не сѣди. (Пр. 175. Шаф. нема.)

108. Соудовѣ кои се иштѣ и за право кои за криво што се ѣ оучинило прѣжде сѣга закона и што се сѣдъ оучини вѣсакъ соудъ кто гре. . . . (Пр. 184. Шаф. нема.)

109. Кои соудіа љсть оу дворе царства ми,²²² и оучини се зло тѣмзи да се соудіи.²²³ Аште ли се ѡбрѣтета²²⁴ (два)²²⁵ пѣръца намѣромъ на дворѣ царства ми, да имъ расоуди соудіа дворьскыи. А никто да се не позива²²⁶ на дворѣ царства ми мимо

²¹⁶ Ш. прѣдъ своею црѣквію, а циѣла реченица овдѣ састављена у двојини, у Шафарика је у множини. —

²¹⁷ Ш. аште ли. —

²¹⁸ Двѣю. — ²¹⁹ Ш. кома се соуде. —

²²⁰ Ш. црѣкве.

²²² Ш. цареву. — ²²³ Ш. кое зло, тѣи соудіа да расоуди.

²²⁴ Ш. ѡбрѣте. — ²²⁵ Из Шафарика. — ²²⁶ Ш. призива.

ѡбласть соудіи коихъ есть поставило царство ми,²²⁷ тѣмъ да гредѣ²²⁸ вѣсакы прѣдъ свога соудію. (Шаф. 172. Пр. 173.)

110. Градове вѣси по земли царства ми да сѣ на законѣ ѡ вѣсѣмъ како сѣ били оу прѣвѣхъ царь, а за соудове што имаю мегю собомъ²²⁹ да се соуде прѣдъ владальци градъскыи и прѣдъ црѣковнымъ клиросомъ; а кто жоупланинъ²³⁰ при гражданина, да га при прѣдъ владальцемъ градъскымъ и прѣдъ црѣквомъ и прѣдъ клиросомъ²⁴¹ по закону. (Шаф. 173. Пр. 174.)

2. Кад суди царски суд.

111. Повелѣва царство ми соудіамъ. Аште се ѡбрѣте велико дѣло а не оузмогоу расѣдти и расправити кои любо соудъ великъ боудѣтъ, да гредѣ ѡтъ соудіи единъ сѣ ѡбѣма ѡнемазіи пьръцема прѣдъ царство ми, и што хоте соудити комз соудіе, вѣсакы соудъ да оуписѣю како да не боудѣ потвора, и да се испралм законно царства ми. (Пр. 179 Шаф. нема)

112. За три работе, за невѣроу и за кровь и за разѣбой владичьскыи да идоу прѣдъ цара (Шаф. 188. Пр. нема.)

²²⁷ Ш. мимо ѡбласть царева соудіе. — ²²⁸ Ш. иде. —

²²⁹ Ш. нема „мегю собомъ.“ — ²³⁰ Ш. ако кто боуде изъ жоупе. — ²³¹ Ш. „и прѣдъ црѣковнымъ клиросомъ мѣсто: „и прѣдъ црѣквомъ и прѣдъ клиросомъ.“ —

3. Позиваѣе властелина на суд.

113. Властѣлинъ на вечеріи да се не позива, развѣ да се позива прѣгнѣ ѡбѣда и да мз се прѣгнѣ приповѣда; и кто боудѣ позванъ прѣгнѣ ѡбѣда сѣ приставомъ, и не прииде на ѡбѣдъ, да ѣсть кривъ, и прѣстои властѣлинъ .з. воловь. (Шаф. 49. Пр. 56.)

114. Властелинъ велии да се не позыва безъ кнѣге соудине, а прочіимъ печать²³² (Шаф. 51. Пр. 62.)

115. Къди прииде властѣлинъ с воцске домомъ²³³ или кои любо воиниъ, ако га кто позыва²³⁴ на соудъ, да боудѣ²³⁵ дома г. неделѣ, тоузи²³⁶ да гредѣ на сѣдъ. (Шаф. 50. Пр. 61.)

4. Кад на суд не доѣе који је парца позвао.

116. Кто позовѣ кривьца прѣдъ соудіе, позвавъ и не поиде на соудъ нѣ сѣди дома²³⁷, ѡвзѣи²³⁸ кои ѣсть позванъ ако прииде на рокъ прѣдъ соудіе и ѡтетои се по законъ, тѣзи да ѣсть простъ ѡтъ тогазіи дльга, за кои е бытъ позванъ, ере ѡнъ позвавъ дома сѣдѣи.²³⁹ (Шаф. 76. Пр. 89.)

²³² Ш. а прочіи сѣ печатію. —

²³³ Ш. въ домъ. — ²³⁴ Ш. позовѣтъ. — ²³⁵ Ш. прѣбоудѣтъ.

²³⁶ Ш. по томъ. —

²³⁷ Ш. нѣ ѡжидаетъ въ домоу. — ²³⁸ Ш. ѡвзи. — ²³⁹ Ш. пошѣдѣу реченицу овако има: тѣзи да ѣсть простъ ѡтъ тоган дльга, за кои е билъ позванъ.

5. ПАРНИЧНО ЈЕМСТВО.

117. Къди се прѣз властѣле,²⁴⁰ кто се оу што зпирѣ да дава емьце. (Шаф. 75. Пр. 88.)

6. ПАРНИЧНА ЗАМЈЕНА.

118. Братеньци кои съ заедно оу единой коуке къди ихъ кто позовѣ на домъ, кои ѿдъ нихъ прииде, тѣзи да ѿтира; ако ли га ѿбрѣте на дворъ царевъ али соудиноу да прииде и рече: дати къ брата стареега на съдъ, да моу даа, силе да мз не²⁴¹ ѿтирати. (Шаф. 56. Пр. 66.)

119. Сирота коу нѣсть ка прѣти или ѿтирати да дае пьрца кои не ѿтирати.²⁴² (Шаф. 62. Пр. 73.)

7. ПРИСТАВ.

120. Къди²⁴³ се прѣта два, ако рече единъ ѿтъ нью:²⁴⁴ имаъ пристава овьдѣзи²⁴⁵ на дворъ царевъ, ако ли на соудинъ, да га да. А къда поинте ѿнѣдеи и не ѿбрѣште га оу дворѣ, тѣ часъ да приидѣ

²⁴⁰ Ш. аште се пре властеле. —

²⁴¹ Ш. нѣсть. —

²⁴² Ш. има још: за ню, —

²⁴³ Ш. аште. —

²⁴⁴ Ш. нихъ. —

²⁴⁵ Ш. здѣ. —

на соудъ и рече: не найдохъ²⁴⁶ пристава. Ако ѿсть на ѿбрѣдъ да мз ѿсть рокъ на вечеръ; ако ли на вечеръ да ѿсть,* на ѿбрѣдъ да га дасть; ако ли га боудѣ ѿдѣлалъ царъ ако ли соудіе на работъ тогази пристава, да нѣсть кривъ ѿнѣзи кои но га дае. Да моу се постави рокъ, да къда ѿнѣзи приставѣ приидѣ, да га даа прѣдъ соудіаміи. (Шаф. 78. Пр. 91.)

8. РЕД ПАРНИЧЕВЪ.

121. Пьрци кои исходе на соудъ царства ми²⁴⁷ да коу речъ оузговоре²⁴⁸ оу прѣвнѣ, тѣзи речи да соу вѣроване и темъзи речемъ да се соудіи, а послѣднимъ ништо. (Шаф. 169. Пр. 165.)

122. На соудѣ кои се пьрци соудѣ и пре за свою причю и ѿнѣзи ѿтъ пьрчѣ²⁴⁹ за што га прии, да нѣсть вольнъ ѿтъ пьрчѣ²⁵⁰ глаголати потворнѣ на ѿногази пьрчю ни за невѣръ ни за ино дѣло, развѣ да моу ѿтира; а къда съврѣши соудъ, ако што има, по томъ да глаголе съ нимъ прѣдъ соудіаміи царства ми, а да моу се не вѣроуе ни оу чемъ што глаголе²⁵¹ догда мз се исправіи²⁵² (Шаф. 164. Пр. 159.)

²⁴⁶ Ш. не ѿбрѣдохъ. *Ш. ову реченицу нема.

²⁴⁷ Ш. царевъ. — ²⁴⁸ Ш. изговоре. —

²⁴⁹ Ш. и ѿнаи парчѣ. — ²⁵⁰ Послеје овога Шаф. има рѣчи „ине рѣчи“. — ²⁵¹ Ш. что вели. — ²⁵² Ш. докле се не изправи. —

9. СУДСКИ ПОСТУПАК СПРАМ ЖЕНЕ.

123. И да се не навѣде пристаѣ на женѣ кѣди²⁵³ нѣсть моужа дома,²⁵⁴ ни да се позива жена безъ моужа; нѣ да си даа жена моужѣ гласъ да гредѣ на соудѣ. Оу томъзи моужѣ нѣсть кривѣ, догда мѣ даде²⁵⁵ гласъ. (Шаф. 92. Пр. 104.)

124. Да не нападнегъ дѣлжннкъ на женѣ или на сироте плачьне, аште и царскы дѣлгъ кѣсть или съборны, прежде .сѣ. дѣни донѣдеже ѣтолитъ се време плачьно; аште ли кто сѣ прѣслѣшаеъ и стѣжитъ плачьштимъ, таковѣи да се лишитъ даннаго оустава ико прѣстѣпникъ. (У Ђорѣвиѣа 97. Мл. р. нар. библ. 146.)

10. ЗАПИСНИЦИ И ПИСМА СУДСКА.

125. Вѣсаке соудіе²⁵⁶ што соудѣ да оуписуѣ соудове,²⁵⁷ и да дрѣже оу себѣ, а друугѣ книгоу оуписавѣше, да ю даде ономоузѣи кои се боудѣ оуправилъ²⁵⁸ на сѣде. Соудіе да послаю пристаѣе добрѣ, праве и достовѣрѣне. (Шаф. 166. Пр. 161)

126. Пристаѣи безъ книгѣ соудіине никамо да не гредѣ²⁵⁹ или безъ книгѣ царства ми, развѣ камо²⁶⁰ ихъ послаю соудіе да имъ пишѣ книги и да не оузѣме²⁶¹ пристаѣи инога развѣ што пишѣ книга, а

²⁵³ Ш. егда. — ²⁵⁴ Ш. Ее въ домоу. — ²⁵⁵ Ш. докле моу не прѣидеть. —

²⁵⁶ Ш. вѣсакы соудѣа. — ²⁵⁷ Ш. соудѣ. — ²⁵⁸ Ш. оуправио.

²⁵⁹ Ш. никоудѣ да не идоу. — ²⁶⁰ Ш. коудѣ. ²⁶¹ Овако је у Шафарика. Мјесто не оузѣме Пр. рукопис има гри-
јешком: оучѣме.

соудіе да дрѣже такегѣере книги какѣе но сѣ дали пристаѣомъ коихъ по сѣ послали да исправѣ по земли. Да ако боудѣ потворѣ пристаѣомъ, ере боудѣ ино ѣчинили него што книга пишѣ, или аште²⁶² боудѣ прѣписали книги на инѣ оуобразѣ, да (имъ)²⁶³ кѣсть оуправданіе, да гредѣ²⁶⁴ прѣдѣ соудіе, и аште се оубрѣте ере сѣ²⁶⁵ свѣрѣшили како пишѣ оу сѣдѣине книжѣ кои²⁶⁶ дрѣже, да сѣ прави. Аште²⁶⁷ ли се оубрѣте ере сѣ инако прѣтворили соудѣ, да имъ се роуцѣ оуѣсѣкѣ и езѣкѣ оуреже. (Шаф. 165. Пр. 160.)

11. ИЗВРШЕЊЕ ПРЕСУДЕ.

127. Соудіе коудѣ послаю пристаѣе и книги свое, аште кто прѣчюѣ²⁶⁸ и оуѣбыѣ²⁶⁹ пристаѣа, да пишѣ соудіе книгоу кефалиамъ и властѣломъ оу чѣи боудѣ дрѣжавѣ оунизѣи прѣслоушници, да свѣрѣше за този власти што пишѣ сѣдѣ; аште ли не свѣрѣше власти, да се кажѣ²⁷⁰ како прѣслоушници. (Шаф. 174. Пр. 176.)

²⁶² Ш. ако. — ²⁶³ Уметак из Шафарика. —

²⁶⁴ Ш. идоу. —

²⁶⁵ Ш. боудоу. —

²⁶⁶ Ш. послѣе овога има „соудіе.“

²⁶⁷ Ш. ако. —

²⁶⁸ Ш. прѣслоуша. —

²⁶⁹ Ш. оутѣра. —

²⁷⁰ Ш. кажѣню. —

128. Глобари кои стое при соудіахъ, что ѿсуде соудіе, и оуписивше даде глобаремъ, ты глобѣ да узимають глобаріе. Аште не ѿсуде и не даде оуписавше глобаремъ, да нисоу вольни глобари ни за што забавити комоу. (Шаф. 183. Пр. нема.)

VII. ЧЛАНЦИ О ТРГОВИНИ.

129. Скрълата и малѣ и велике роуке²⁷¹ потребна²⁷² тръговци да гредзъ свободно бе(зъ) забавѣ по земли царства ми²⁷³ да продаю и коупю и тръгю како комз²⁷⁴ тръгъ доноси. (Шаф. 104. Пр. 119.)

130. И въсакъ гостъ и тръговць и латининъ да приходи²⁷⁵ къ пръвнимъ стражамъ съ въсѣмъ што има и носи, да²⁷⁶ га стража страже прѣдава съ въсѣмъ. Ако ли се згоди тере што изгоуби,²⁷⁷ да ѿеть порота вѣровани чловѣци, што рекъ доушомъ ерь съ изгоубили съ онемзи поротници,²⁷⁸ този да имъ плати кѣфалие и страже. (Шаф. 163. Пр. 158.)

131. Цариникъ царевѣ да нѣсть вольнъ забавити или задрѣжати кога чловѣка²⁷⁹ да мз коуплю

²⁷¹ Ш. коупле. — ²⁷² Ш. потребнѣ. —

²⁷³ Ш. царевѣ.

²⁷⁴ Ш. моу. —

²⁷⁵ Ш. доходи. — ²⁷⁶ Ш. „да га прате“ има пред овом ријечју. — ²⁷⁷ Ш. има: ако ли се случи что изгоубити. — ²⁷⁸ Ш. поротници. —

²⁷⁹ Ш. трговце. —

прода оу безыцѣннѣ; вольно да проходи всаки по тръговѣхъ и волѡмъ²⁸⁰ да походы всаки своѡмъ коуплѡмъ.²⁸¹ (Шаф. 105. Пр. 120.)

132. Да нѣсть вольнъ властѣлинъ ни малъ ни великъ ни кто любо задръжати и зарочити свое людіи или ине тръговьце да не гредоу на трговѣ царевѣ; да греде всакъ свободно. (Пр. 121. Шаф. нема.)

²⁸⁰ Ш. волюю. — ²⁸¹ Ш. съ своею коуплюю. —

VIII. ЧЛАНЦИ ИЗ КАЗНЕНОГА ПРАВА.

1. БУНА И УВРЕДА ВЕЛИЧАНСТВА.

133. Иже четъ събраен на цара, мачемъ да змреть. Иже ѡбрететь въ хартїи запечатленно. бледословїе писанно на цара, и то не хотей съжести въ прочтаен, да подлежить винъ писавшаго (У Борѣвића 98. Мл. рук. н. библ. 147.)

2. СРАМОУЕЪЕ ИЛИ УБИСТВО СУДСКИХ ЧИНОВНИКА.

134. Кто се наиде соудію ѡсрамотивъ, ако боудѣ властѣлинъ, да мѣ се вѣсе оузме; ако ли село, да се распе и плѣни. (Шаф. 97. Пр. 111.)

135. Кто се наиде²⁸² оубивъ²⁸³ соудина сокальника²⁸⁴ или пристава, да се плѣни и да моу се вѣсѣ оузмѣ што има. (Шаф. 94. Пр. 107.)

3. ОБАРАЪЕ ЦРКВЕ.

136. Цръковъ кто ѡбори на воисѣ да се оубїе и²⁸⁵ ѡбѣси. (Шаф. 111. Пр. 129.)

²⁸² Ш. ѡбрѣте. — ²⁸³ Ш. ѡтбивъ. — ²⁸⁴ Ш. послѣника.

²⁸⁵ Ш. или.

4. ЈЕРЕС.

137. И кто прода христіанина оу инз невѣрноу²⁸⁶ вѣрз да (моу) се (роука)²⁸⁷ ѿсече и езыхъ оуреже. (Шаф. 21. Пр. 21.)

138. И понь латиньскы, ако се наиде²⁸⁸ ѿбративъ христіанина въ вѣрз латиньскоу, да се каже по законъ светыхъ ѿць. (Шаф. 7. Пр. 8.)

139. И за ересь латиньскоую што съ (ѿ)братили²⁸⁹ христіане въ азимство²⁹⁰ да се възврате ѿпетъ²⁹¹ въ христіаньство; ако ли се кто ѿбрѣте прѣчювъ²⁹² и не възвративъ се въ христіаньство, да се каже како пише оу законикъ светыхъ ѿць.²⁹³ (Шаф. 5. Пр. 6.)

140. И кто се ѿбрѣте еретигъ живѣ въ христіанѣхъ²⁹⁴ да се жеже по ѿбразъ и да се прожене; кто ли га име²⁹⁵ таити, и тзы да се жеже. (Шаф. 9. Пр. 10.)

²⁸⁶ Ш. въ иновѣрноу. — ²⁸⁷ Ш. ријечи у загради узете ку из Шафарика, јер су у овом рукопису гријешком изостале.

²⁸⁸ Ш. аште ѿбрѣштеть се. —

²⁸⁹ Ш. кои се соу прѣвратили.

²⁹⁰ Ш. азимьство.

²⁹¹ Ш. възпетъ.

²⁹² Ш. прѣслоушавъ.

²⁹³ Ш. цѣјела реченица: да кажеть се по закону светыхъ ѿць.

²⁹⁴ Ш. съ христіань. — Ш. начнетъ.

5. МАѢИНИКЪ И ОТРОВНИКЪ.

141. Маѣиникъ и ѿтровникъ кои се наиде²⁹⁶ ѿблично, да се каже по законъ светыхъ ѿць. (Шаф. 131. Пр. 109.)

6. САЗИЗАЊЕ МРТВИХЪ ТЈЕЛЕСА.

142. И людѣи коѣ съ вѣховьствомъ оузимлю²⁹⁷ изъ гробовъ тере²⁹⁸ ихъ съжижъ, село коѣ този оучини да плати враждъ, ако ли боудѣ понь на този дошпль да мз се оузме²⁹⁹ поповьство. (Шаф. 20. Пр. 20.)

7. НЕДОПУШТЕНО КОВАЊЕ ЗЛАТА И НОВАЦА.

143. Аште ли се ѿбрѣте златарь ѿсвѣнъ градовъ и трьговъ³⁰⁰ царства ми оу коемъ селѣ, да се този село распе и златарь иждеже.³⁰¹ (Шаф. 181. Пр. 167.)

144. Ако се наге златарь оу градоу кове динаре безъ волиѣ цареве, да се златарь иждеже, а градъ да плати глобоу, что рече царь. (Шаф. 182. Пр. нема.)

²⁹⁶ Ш. нагѣ.

²⁹⁷ Ш. взимають. —

²⁹⁸ Ш. та. —

²⁹⁹ Ш. възметъ.

³⁰⁰ Ш. вароши. —

³⁰¹ Ш. съжеже ѿгнѣмъ. —

8. Јавно насртање и штеђење.

145. Властѣломъ и властѣличинемъ коимъ ѿ дало царство ми³⁰² землю и градовѣ, ако се кто ѿдъныхъ ѿбрѣте ѿпленивъ села и людіи и затрѣвъ прѣ(зъ) законъ царства ми што естъ царство ми оузаконило на съборѣ,³⁰³ да моу се оузмѣ дръжава а ѿнзи што боудѣ строуль³⁰⁴ да вѣсе плати ѿтъ своею коуки³⁰⁵ и да се каже како и прѣбѣгльць. (Шаф. 152. Пр. 141.)

9. Непослушност суду.

146. Соудіе кою царство ми положи по земли соудити,³⁰⁶ ако пишѣ за што любо, за гоусара и тата или за кою любо ѿправданіе соудбно, тере прѣвѣшша книгѣ соудіе царства ми или црѣковѣ или кто любо чловѣкъ оу земли царства ми, тѣзи вѣси да се ѿсоуде ѿко и прѣслоушници царства ми. (Шаф. 128. Пр. 146.)

10. Убиство.

147. Кто се ѿбрѣте оубывѣ ѿтца или матерѣ или брата или чедо свое, да се тѣзи оубица иждеже на ѿгны. (Шаф. 84. Пр. 96.)

³⁰² Ш. коимъ ѿ дало царь. — ³⁰³ Ш. има овако: ако се кто ѿтъ нихъ наге, ѿпленивъ село или градъ или любо что кроме волю цареве, что моу ѿ дало на събороу. — ³⁰⁴ Ш. строиъ. — ³⁰⁵ Ш. ѿтъ себе и ѿтъ своего дома. —

³⁰⁶ Соудіе кою естъ царь положиъ земли соудити.

148. И кто се наиде оубывѣ светителю или калѣцера или пона, да се тѣзи оубіе и ѿбѣси. (Шаф. 83. Пр. 95.)

149. Ако оубіе властѣлинъ себра оу градѣ, или оу жзиѣ, или оу катоунѣ, да плати тѣсѣштѣ перперѣ; ако ли себѣръ властѣлина оубіе, да моу се ѿбѣ роуцѣ ѿтѣвѣз и да плати .т. перперѣ. (Шаф. 81. Пр. 94.)

150. Кто нѣсть дошѣль нахвалицомъ по силѣ терѣ ѿ оучинилъ оубиство,³⁰⁷ да плати .т. перперѣ; ако ли боудѣ пришѣль нахвалицомъ, да моу се ѿбѣ роуцѣ ѿтѣвѣз. (Шаф. 73. Пр. 87.)

151. Гдѣ се ѿбрѣте³⁰⁸ оубиство, ѿнзи коино боудѣ зарѣваль,³⁰⁹ да ѿесть кривъ ако се (и)³¹⁰ оубіе. (Шаф. 74. Пр. 86.)

11. Краѣа и гуса.

152. Симѣзи ѿобразомъ да се каже гоусарѣ и татѣ ѿблични и такози ѿбличеніе. Ако се што годѣ лицемъ оухвати оу нихъ, или ако ѣхвате оу гѣси или оу крагѣ,³¹¹ или ихъ прѣда³¹² жзиѣ или

³⁰⁷ Ш. и сѣтвориъ оубиство. —

³⁰⁸ Ш. ѿбрѣштеть. — ³⁰⁹ Ш. још има ријеч: боп. ³¹⁰ Ш. овога савеза нема и није потребан, с тога смо га заградили.

³¹¹ Ш. крагѣ. —

³¹² Ш. прѣдадѣ. —

селомъ или господаремъ или властѣлинь³¹³ кои ѣ надъ нымъ како ѣсть выше оуписано, тѣзи гоусаріе и тати да се не помилоуоу, да се ѡслене или³¹⁴ ѡбѣсе. (Шаф. 126. Пр. 147.)

153. Повелѣва царство ми.³¹⁵ По вѣсѣхъ землѣхъ и по градовѣхъ и по жоунахъ и по краиштѣхъ гоусара³¹⁶ и тада да нѣсть ни оу чіемъ прѣдѣлѣ, и симъзи ѡбразомъ да се оукрати татѣба и гоусарство. Оу коемъ се селе нагѣ татъ или гоусаръ, този село да се распе, а гоусаръ да се ѡбѣси стрѣмоглавъ, а татъ да се ѡслѣни, а господарь села тога да се довѣде свезанъ къ царствоу ми³¹⁷ и да плакѣ вѣсе што ѣ чинилъ³¹⁸ гоусаръ и татъ ѡтъ испрѣва, и пакы да се каже како³¹⁹ татъ и гоусаръ. (Шаф. 123. Пр. 144.)

154. Такожде кнезовѣ и прѣмикюріе³²⁰ и владальци и прѣдстаници и чельници кои се ѡбрѣтаю сели и катъни ѡбладающіе ѣ³²¹, тѣзи вѣси да се кажѣ ѡбразомъ выше писанымъ.³²² (Шаф. 124. Пр. 145.)

³¹³ Ш. или господаріе или властѣль. — ³¹⁴ Пр. рукописе има мѣсто овога или саме и, што смисао веома изврѣе. С тога смо по Шафаріку метнули или.

³¹⁵ Ш. Повелѣніе царскѡ. — ³¹⁶ Ш. хоусара. — ³¹⁷ Ш. цароу. — ³¹⁸ Ш. оучинилъ. — ³¹⁹ Ш. ѣко. —

³²⁰ Ш. прѣмикіріе. — ³²¹ Ш. ове рѣчи нема. ³²² Ш. има још рѣчи: аште се ѡбрѣштеть оу нихъ татъ или хоусаръ. —

155. Ако ли съ владальци ѡповѣдали господаремъ, да се тази господа кажѣ како гоусаръ и татъ. (Шаф. 125. Пр. 146.)

12. Насртаѣе на село или на бѣгу.

156. Иже съ оружїемъ придетъ на село или на чїи домъ, мачемъ сѣмрътъ да примить; аште врѣжеть се каменїемъ на домъ и сѣтреть керамидѣ любо ли каковъ кровъ бздетъ, аште метнеть се единою, да платить .р. перьперъ аште бздетъ хотенїемъ се сѣтворилъ, аште ли нехотенїемъ, то не сздитъ се; аште ли метънъ тїемъ .в.штѣ или .г.штѣ, то да платить .т. перьперъ. (У Борѣвића 94. Мл. р. нр. библ. 142.)

157. Аште ли ѡбѣтъ врата и вѣидеть вѣноутаръ, и домъ коѣ расѣхитить, да мѣ се рѣке ѡтсѣзътъ, и да платить вражѣдѣ сѣтворенъ; аште ли и сздинъ бздетъ посланикъ, да не сѣтворить тако. (У Борѣвића 94. Мл. р. нр. библ. 143.)

13. Отмица, блуд, силоваѣе.

158. И кои властѣлинь оузме владикъ по силѣ, да мѣ се ѡбѣ роуке ѡтсѣкѣ и носъ оуреже: ако ле себѣрь оузме по силѣ владикъ, да се ѡбѣси; ако ли свою дроугѣ оузме по силѣ, да мѣ се ѡбѣ роуке ѡтсѣкѣ и носъ оуреже. (Шаф. 47. Пр. 53)

159. Ако ли владика блѡудъ оучини своимъ чловѣкомъ, да имъ се ѡбѣ роукѣ ѡтсѣкѣ и носъ оуреже.³²³ (Шаф. 189. Пр. 54.)

³²³ Ш. носѡвїи оурежоу соудомъ. —

160. Аште чловѣкъ бздѣть сатворить са женою, кою имать мзжа своего, и то бздѣть са хотѣнїемъ те жене, аште ли бздѣть и тои чловѣкъ оженѣнь, да платитъ .р. перперь. Почто срамотъ и неверство сатвори другъ своимъ, та жена да прїимитъ казнъ, и да се мзчитъ яко бздница. Аште ли чловѣкъ не бздѣть оженѣнь и тои сатворить са хотѣнїемъ жене тое, да платитъ .л. перперь, а тзъ вѣсъ винъ да подлежитъ та жена, та бо ѣсть яко и прочее бзднице и таи мзжа да ю не примитъ въ домъ свои.

Аште ли бздѣть вдовица и сатворить са хотѣнїемъ обога, да подлежитъ враждъ; аште ли чловѣкъ сатворить насилїемъ, да платитъ .т. перперь и да га бїють. (Борѣвиѣ 101. Мл. р. нр. библ. нема, јер му је на том мјесту искинут лист.)

161. Аште жена не свршитъ реченое въ писаннїи и послгнетъ за иного мзжа, а о мзжи своемъ ничесого еште раззмела ѣсть, аште ю поиметь воинникъ, да бздѣть истезанїе, овви яко бздникъ, ова же яко бздница, и аште таи воинникъ прїидеть, волянъ ѣсть възвратити женъ свою къ себе. I аште з робство оупаднеть, тако подобаеть ждати мзжа своего. Аште ли жена посагнетъ за иного мзжа, мзжъ ѣе егда свободитъ се оть робства и прїдеть, волянъ ѣсть възвратити свою женъ въспеть. Некои законъ рече: нзждно ѣсть жени .е. лѣтъ чекати мзжа оть пленїнїа, аште о немъ не слишитъ ничесого о животе его, такова да послгнетъ (У Борѣвиѣ 99. Мл. р. народне библиотеке 149.)

162. Аште кто растлитъ дѣвицъ, повелеваеть законъ светїе всточнїе цркви, аште по сили съ нїєю створить или конмъ облаштѣнїемъ, да оурежутъ емъ носъ и да дасть дѣвици третїю честь именїа своего. (Борѣвиѣ 100. Мл. ркп. нр. библ. 150.)

163. Аште ли бздѣть съ изволенїемъ оное не вѣдшїимъ родителїемъ ее, егда оуведеть родителїе ее о томъ дѣлѣ, аште хоштеть оузетї ю себе въ женъ и сапристають и родители томъ, да биваеть бракъ. (У Борѣвиѣ 100. Мл. ркп. нр. библ. 151.)

164. Аште ли съ единого лица родителїе не прѣстають томъ, аште богать растлеви дѣвицъ, литръ злата да дасть ей; аште ли ѣсть ништъ, половина да дасть ей; аште ли збогъ вельми, биваеть носомъ остризаемъ. И да заточитъ се иже прежде .лї.-го лѣта растливїи: аште родителїе не хоштѣтъ разрѣшити таковое обрзченїе³²⁴ да ождаеть брака време, аште ли же растленїа ради хоштеть разрѣшити сїречь распзстити, питанїа таковое дѣло требзеть, разрѣшаеть се обрзченїе, и растлитель третїю честь оть именїа своего да дасть дѣвици. (У Борѣвиѣ 100. Мл. ркп. нр. библ. 152.)

165. Рече праведни сздъ и светихъ саборї повелели: иже бздѣть сатворить съ скотомъ, срамвїи здъ да мз се отсечеть якоже реченно бистъ на светихъ саборехъ, и по томъ сажешти о҃гнемъ обое, и чловѣка и скота са нимъ. (Борѣвиѣ 92. Мл. ркп. нр. ббл. нема због искинута листа.)

14. ПРИЈЕВАРА ИЛИ ПОТВОР.

166. Аште се обрѣте кои любо потворникъ и иште кога потворомъ, лжомъ и обезомъ, та-

³²⁴ Одавде у напредак почиуѣи узели смо из Борѣвиѣ издава, јер се ту млађи рукопис народне библиотеке прекида.

ковы да се каже како татъ и гоусарь.³²⁵ (Шаф. 167. Пр. 163.)

167. И где се наге чловѣкъ оу земљи, ко-
моу боуде конь оумръль, или влькъ изеде, или
самъ оубиль, а ѿнь приселицоу оузеѿ за коня, и
изнаге се истина — ако боуде тако, да моу плати
господарь, чи е чловѣкъ, самоседьмыи конь. (Шаф.
203. Пр. нема.)

168. Ако се ѿбрѣте оу чіемъ хрисоволи³²⁶
слово лъжно приписано, и ѿбрѣтоу се словеса прѣ-
твореньнаа³²⁷ и речи прѣтворене³²⁸ на ино него што
е повелѣло царство ми,³²⁹ да се тизии хрисовъли
раздѣръз а ѿнзи векиѣ да не има баштине. (Шаф.
118. П. 137.)

15. УВРЕДА ЛИЧНА И ТЈЕЛЕСНА.

169. Властѣлинь кои ѿпъсзѣ и ѿсрамоти вла-
стѣличикъ да плати .р. перперь, и властѣличикъ
ако ѿпъсзѣ властѣлина да плати .р. перперь и
да се бѣе стапѣи. (Шаф. 45. Пр. 50.)

170. Кто ѿпъсзѣ светителя или калъгѣра, или
попа, да плати .р. перперь. (Шаф. 82. Пр. 95.)

³²⁵ У Шафарика овај чланак гласи: „Ако сеобрѣте кои любо
потворникъ, что е кого потворомъ и лъжомъ и ѿбе-
зомъ, такови да се каже како татъ и гоусарь.“

³²⁶ Ш. хрисоволи. — ³²⁷ Ш. потворена. — ³²⁸ Ш. прѣла-
ганѣ. — ³²⁹ Ш. што нѣсть повелѣль царь. —

171. И ако себрь ѿпъсоуѣ властѣлина да
плати .р. перперь; ако ли властелинь и властѣ-
личикъ ѿпъсзѣ себра, да плати .р. перперь³³⁰ (Шаф.
46. Пр. 55.)

172. Кто рече бабоуньскоу речь, ако боудѣ
властелинь да плати .р. перперь, ако ли не боудѣ
властѣлинь³³¹ да плати .ві. перперь и да се бѣе
стапѣи.³³² (Шаф. 72. Пр. 85.)

173. Кто се ѿбрѣте искоубь* брадъ властѣлинь
или добръ чловѣкъ, да се томззи ѿбѣ роуцѣ ѿтѣ-
кз.³³³ (Шаф. 85. Пр. 97.)

174. И ако се ѿскоубѣта два себра, мехо-
скоубине. з. перперь.³³⁴ (Шаф. 86. Пр. 98.)

175. Силе да нѣсть никомъ ништо³³⁵ з земли
царства ми,³³⁶ ако ли кога ѿбрѣте наезда или сила
похвальнаа, ѿнизии конь наезны вѣси да се оузмѣ,

³³⁰ Шаф. има овај чланак друкчије и без сумње правил-
није. У њега он гласи: И аште властелинь или вла-
стеличикъ ѿпъсоуѣ себра, да плати .р. перперь; аште
ли себрь ѿпъсоуѣ властелина или властеличикъ, да
платить .р. перперь и да се ѿсмоудить. —

³³¹ Ш. аште ли себрь. —

³³² Ш. стапѣи. — *Ш. ѿскоубь.

³³³ Шаф. има: да моу се роука ѿтѣчеть. —

³³⁴ У Шафарика овако: Аште се ѿскоубоутъ два себра, да
есть мехоскоубина .з. перперь.

³³⁵ Ш. ни за единъ дльгъ. —

³³⁶ Ш. царьскои. —

половина царствъ ми, а половина ѿномъзиі кога но сѣ наххалии.³³⁷ (Шаф. 89. Пр. 101.)

176. Пиница ѿтъ къда гредѣ³³⁸ и заръве кога, или посѣче или окрѣвави а не досъмръти, таковомъ пиници да мз се око изме³³⁹ и роука ѿтеѣче. Аште ли пинаъ задере или капоучь³⁴⁰ скыне или иноу срамотъ оучины а не ѿкрѣвави, да га бію .р. стапи, и да се връже оу тѣмницоу, и по томъ да се извѣде исъ тѣмнице и да се біе и поусти. (Шаф. 168. Пр. 164.)

16. ПОТКА (ПОТРА)

177. За понашъ. Ако кто понасе жито или виноградъ или ливадъ грѣхомъ тозиі понашъ тззиі да платиі што рекъ доушевници³⁴¹ кои цѣне, ако ли нахвалицомъ понасе, да плати, понашъ³⁴² .з. воловь. (Шаф. 65. Пр. 76.)

178. И за понашоу, ако кто понасе чіе жито или ливадоу или виноградъ грѣхомъ, тоу понашоу да плати, что рекоу доушевници.³⁴³ (Шаф. 191. Пр. нема.)

³³⁷ Ш. још има: и чловѣци наххалци да прѣмоуть казнь како пишеть въ законѣ светихъ ѿтець, въ градскихъ градахъ да мочеть се ѿко и волны оубица.

³³⁸ Ш. иде. — ³³⁹ Ш. оузьме. — ³⁴⁰ Ш. папоуче.

³⁴¹ Ш. доушници. — ³⁴² Ш. има овдје и свезу и, што чини закон одреѣенијим.

³⁴³ Исте што и у предъем само браће и непотпуније.

179. Потъка мегю сельми .н. перперь, а влахомъ и арбанасомъ .р. перперь. И тезіи потъке царъ половина а господароу половина чіе боудѣ село. (Шаф. 66. Пр. 77.)

180. Гдѣ прѣстои влахъ или арбанасинъ на селѣ, на томъзиі селѣ да не прѣстои дръгы гредѣ за ниміи. Ако ли по силѣ стане, да плати потъкъ и што ѿ испасель. (Шаф. 71. Пр. 82.)

17. ПРИЈЕСТУПИ ПРОТИВЪ ФЕУДНОГ ПРАВА НА ЛУДЕ.

181. Меропъхъ ако побѣгне коудѣ ѿ своего господара оу иноу земљи или оу цареву, где га ѿбрѣте господарь неговъ, да га ѿсмоудіи, и носъ моу разъпори; и оуемъчи, да е ѿпетъ еговь, а ино ништо да моу не оузьме. (Шаф. 205 Пр. нема.)

182. Кто проводи дружиннаго чловѣка оу тоуждоу землю, да моу га даа самоседьмаго. (Шаф. 80. Пр. 93.)

183. Людїе цръковниі кои дръже цръковна села и земли цръковне, а прогнали соуть меропъхе³⁴⁴ цръковне или влахе, ѿнизіи коино сѣ разъгнали людїи да се свежъ и да имъ се оузме земля и людїе и да ихъ дръжи цръква догде³⁴⁵ скоупе людїи кое сѣ разъгнали. (Шаф. 33. Пр. 32.)

³⁴⁴ Ш. люди. — ³⁴⁵ Ш. докле. —

18. НАСРТАЊЕ НА ДОБРА ПОВЈЕГЛАЧКА.

184. Ако ли се обрѣте властѣлинь или властѣличикъ побѣгльць и³⁴⁶ инь кто любо царства ми, тере оустанъ на грабленіе окольных села и жоупа на неговъ коукю и на еговъ добиткъ што боудѣ оставилъ³⁴⁷ — онизіи³⁴⁸ кои този оучине, да се кажъ како невѣрниции царства ми. (Шаф. 154. Пр. 143.)

19. ВЛАСНИЧКИ ПРИЈЕСТУПИ ПРЕКО ПРАВА И ДУЖНОСТИ СВОИХ.

185. И светителіе и игоумени да не оузимаю на своихъ людехъ мита ни на комъ. Ако ли се наге оузьмъ, да се извърже сана. Ако ли се наге владаць црковьни оузьмъ митъ, да се распе. Ако ли калоугеръ кои оузьме митъ, да се бие и прожене. (Шаф. 196. Пр. нема.)

186. И ако се наиде³⁴⁹ владаць црковны оузьмъ³⁵⁰ мито да се распе.³⁵¹ (Шаф. 24. Пр. 24.)³⁵²

187. И митрополитіе і епископіе игоумни по митъ да се не поставѣ.³⁵³ И отъ съда³⁵⁴ кто се наиде поставивъ по митъ митрополита или епископа или

³⁴⁶ Ш. или. — ³⁴⁷ Ш. оставио. — ³⁴⁸ Ш. ты люди. —

³⁴⁹ Ш. и аште обрѣштеть се кои³⁵⁰ Ш. възъмъ. — ³⁵¹ Ш. расиплетъ.³⁵² И овај је чланак поред 185 излишан, јер има у ономе.

³⁵³ Шаф. да не поставляють се. —

³⁵⁴ Ш. отсель. —

игоумна, да љсть проклетъ³⁵⁵ и онзій кои га љ поставилъ. (Шаф. 12. Пр. 13.)

188. И калоугеръ кои сврже расе да се држе³⁵⁶ оу³⁵⁷ тьмници докла³⁵⁸ се обрати опеть оу послышаніе³⁵⁹ и да се педепса. (Шаф. 19. Пр. 19.)

189. И ако се приставъ обрѣте кривъ и не оправе га доушевьници, да моу се оуреже езъмъ и обѣ оуши. (Шаф. 190. Пр. нема.)³⁶⁰

190. Властѣле и ксѣфаліе царства ми³⁶¹ кои држе градовѣ и трьговѣ³⁶² никто отъ ныхъ да не приме чіега³⁶³ чловѣка оу тьмницѣ безъ книге царства ми,³⁶⁴ аште ли кто кога приме прѣ(зь) заповѣдъ царства ми,³⁶⁵ да плати царствоу ми³⁶⁶ .ф. перперъ. (Шаф. 178. Пр. 182.)

191. Тьмьжде образомъ кто држе тьмнице царства ми³⁶⁸ да никога не приме ничіега чловѣка безъ книге царства ми. (Шаф. 179. Пр. 183.)

³⁵⁵ Одавде до краја Шаф. има овако: и анаѣма да боудеть, и аште обрѣштеть се кои любо по мытоу ставъ, да извържета се оба отъ сана, и поставивъ и поставленны.

³⁵⁶ Ш. држитъ. — ³⁵⁷ Ш. въ. — ³⁵⁸ Ш. дондеже. — ³⁵⁹ Ш. пред овом ријечју има још: покааніе.

³⁶⁰ И ово има већ у 126 чланку на крају.

³⁶¹ Ш. цареве. — ³⁶² Ш. вароши. — ³⁶³ Ш. ничіега. —

³⁶⁴ Ш. цареве. — ³⁶⁵ Ш. безъ воліе цареве. — ³⁶⁶ Ш. цароу. — ³⁶⁷ т. ј. 500.

³⁶⁸ Ш. оу царевон земли. — ³⁶⁹ Ш. овога нема. Као да је хтјело бити „никогда.“

192. Властѣле краиштници³⁷⁰ кои воиска тоуга³⁷¹ гредѣ и плени землю царевъ, терѣ прѣиде ѡпетъ прѣзь³⁷² ныхъ землю, тизии властѣле вѣсе да плате прѣзь коихъ прѣиде дрѣжавъ. (Шаф. 137. уметак раковачки иза 46. чд. Пр. 49.)

193. Кои ѣ властѣлинь на прѣселице, комъ пизмомъ кои зло учини, земли пленомъ и коукѣ пожеже, коию зло учини, такози дрѣжава да мѣ се оузме, а ина да не дасть. (Шаф. 139. Пр. 57.)

194. Ако ли кои властѣлинь задрѣжи трѣговца, да плати .т.³⁷³ перперь; ако ли га цариникъ задрѣжи, да плати .т. перперь. (Шаф. 106. Пр. 122.)

195. Трѣговци кои гредѣ по цареве земли да нѣсть воленъ никои властѣлинь или кои³⁷⁴ любо чловѣкъ забавити по силѣ, а или разбити³⁷⁵ коуплю а динаре мѣ силомъ наврѣштити,³⁷⁶ кто ли се наиде силомъ растоваривъ или развалквѣ,³⁷⁷ да плати .е. (5) сътъ перперь³⁷⁸ (Шаф. 103. Пр. 118.)

³⁷⁰ Ш. кои краишта дрѣже. —

³⁷¹ Ш. ѡтъ тоудоу. —

³⁷² Ш. на. —

³⁷³ Т. j. 300.

³⁷⁴ Ш. ни кои. —

³⁷⁵ Ш. заграбити. —

³⁷⁶ Ш. наврѣштити. —

³⁷⁷ Ш. разбалавъ. —

³⁷⁸ .Ф. перперь.

196. Кои се поротници³⁷⁹ кльнѣ и ѡправѣ ѡногази по законѣ, и ако се по тоѡзи ѡправѣ поличѣ³⁸⁰ ѡбрѣте истинно оу ѡногази ѡправчѣе кога но ѣ ѡправила порота,³⁸¹ да оузме царство ми на техъзи поротницехъ по тьсзщѣ перперь, а векиѣ по томъ да несѣ тьзи поротници³⁸² вѣрованіи ни да се кто ѡтъ нихъ ни моужи ни женіи. (Шаф. 156. Пр. 152.)

³⁷⁹ Ш. соудѣе. — ³⁸⁰ Ш. ѡбличенѣе. — ³⁸¹ Ш. има овако: оу ѡного кога соу ѡправили соудѣе. — ³⁸² Ш. соудѣе.

ІХ. ЧЛАНЦИ ИЗ КАЗНЕНОГА СУДСКОГА ПОСТУПКА.

1. У КРИВИЦИ СВАК ЗА СЕ ОДГОВАРА.

197. За невѣрзъ всаки³⁸³ съгрѣшеніе, братъ за брата и оцъ за сына, родимъ за родима, кто съ одельнии одъ оногази оу своихъ коукихъ,³⁸⁴ кто ље не съгрѣшилъ тѣзи да не плати ништа, развѣ онъзи кои ље съгрѣшилъ, тогова и коуки да плати. (Шаф. 48. Пр. 52.)

2. КРИВИЧНО ЛЕМСТВО.

198. И кто зло оучини, братъ или сынъ, или родомъ³⁸⁵ кои съ оу единой кзке³⁸⁶ вѣсе да плати господарь кзке,³⁸⁷ или да дасть кои ље зло оучинио.³⁸⁸ (Шаф. 60. Пр. 71.)

³⁸³ Шаф: за невѣроу, за всако съгрѣшеніе. —

³⁸⁴ Ш. домохъ. —

³⁸⁵ Ш. родимъ. —

³⁸⁶ Ш. коушти. —

³⁸⁷ Ш. коуштынъ. —

³⁸⁸ Ш. оучинилъ. —

199. Властѣле и властѣличики кои гредз³⁸⁹ оу дворь царства ми, или Грѣкъ или Нѣмѣць или Сръбинъ, или властѣлинъ,³⁹⁰ или инъ кто любо, тере довѣде собомъ гоусара или тата, да се онъзи господарь каже како тать и гоусарь. (Шаф. 171. Пр. 171.)

200. И кто прѣда сына³⁹¹ оу дворь, и оупроси га царь: вѣровати ли га кю,³⁹² и рече: вѣрзи колико и мене — ако коѣ зло оучини, да плати онъзи кои га ље прѣдалъ. Ако ли такои име дворити³⁹³ каконо дворе оу полатѣ царевѣ, што съгрѣши, да плати самъ. (Шаф. 138 уметак рае. послѣје 48. Пр. 51.)

201. Ако се обрѣте гоусарь³⁹⁴ ошъдъ прѣзъ дрѣжавъ краиштника и плени гдѣ годѣ, и ошеть се врати съ пленомъ, да плаки краиштныкъ самоседмо. (Шаф. 122. Пр. 142.)

202. Коушци кои приходе ноштїю на ложиште, ако ихъ не принусти влададь или господарь села тогаи да облѣгъ оу селъ коушци по законъ царства ми како љестъ оу законьницѣ,³⁹⁵ ако што изгоуби поутникъ, онъзи господарь или влададь³⁹⁶ вѣсе да плати, ере³⁹⁷ ихъ несъ оу село оупоустили. (Шаф. 161. Пр. 157.)

³⁸⁹ Ш. идоу. — ³⁹⁰ Ш. нема ријечи „или властѣлинъ.“ —

³⁹¹ Ш. има још: или брата. — ³⁹² Ш. ели вѣрнъ? —

³⁹³ Ш. творити. — ³⁹⁴ Ш. хоусарь. —

³⁹⁵ Ш. законикоу. — ³⁹⁶ Ш. још има „село.“ — ³⁹⁷ Ш. за што. —

203. Ако се гдѣ слоучи комъ любо, гостевн или тръговцъ или калзгѣру, тере мз оузме што гоуса или татъ или коѣ годѣ забава,³⁹⁸ да гредз тѣзи вѣси къ царствоу ми да имъ плати царство ми³⁹⁹ што боудз изгоубили, а царство ми да иште кнефалие и властвѣле коимъ боудѣ поутъ прѣданъ и страже прѣдане. — (Шаф. 162. Пр. 158.)

204. Ако ли кто оужеже извънь⁴⁰⁰ села гзмно или сено, да плати околина, воли да да пожежыцъ⁴⁰¹ (Шаф. 88. Пр. 100.)⁴⁰²

205. Кто ли се наиде оужежъ коукы или гоумно или сламъ или сено,⁴⁰³ да този село даа пожежыцъ, ако ли га нѣ дасть, да плати онози село што би пожежыца патиль и платиль. (Шаф. 87. Пр. 99.)

³⁹⁸ Ш. злоба. — ³⁹⁹ Ш. има овако. „да идоу соудѣамъ и кнеземъ или къ цароу, да имъ плате соудѣе и кнезови или царь.“ Очевидно је да је ово по пр. рукопису исправније.

⁴⁰⁰ Читај изван ⁴⁰¹ Ш. или да дасть вѣжегшаго. ⁴⁰² у чланку 205 има све што и у овоме. По томе је овдје опет дупликат.

⁴⁰³ У рукопису „село,“ али смо ову очевидну погрѣшку по Шафарику поправили. Цијели овај чланак гласи у Шафарика друкчије мало овако: Аште кто оужежеть коукю или гоумно или сламоу или скно по низме комоу, да сьжегоуть его огниемъ. Аште ли се не наиде, да га дасть този село. Аште ли не дасть, да плати този село, што би пожегы платиль. —

206. И ако гоусарь оукраде свинѣ цареве, да плати околина. Ако ли се оукрадоу свинѣ, да се соудѣи свиньарь съ жоупомъ, что рече соудѣ. — (Шаф. 186. Пр. нема.)

207. И гоусарь, кои ходи изъ тоуге земље, пакы что оузме оу царевой земљи, коимъ е поутемъ дошьѣ таи гоусарь и одьшаѣ плѣнивъши, ть дръжава и села дап лате вѣсе, коуде боуде прошла гоусарь. (Шаф. 194. Пр. нема.)

208. Ако кто позна лице подь чловѣкомъ а боудѣ оу горѣ оу пзетони, да га повѣде оу прѣпрвнѣ село и зарочѣи селъ, и позовѣ да га дадѣ прѣдѣ соудѣамѣ; ако ли га не да село прѣдѣ соудѣамѣ, што покаже соудѣ да плати село този⁴⁰⁴ (Шаф. 79. Пр. 92.)

209. Градца земля што ѣ около града, што се на нѣи гоуси⁴⁰⁵ или оукрадѣ, да плати този вѣсе околина. (Шаф. 108. Пр. 125.)

210. Ако ѣ⁴⁰⁶ брьдо поусто мѣгю жоупами, села околина кои съ около тогази брьда да блюдз стражъ. Ако ли не оузблюдз стражъ, што се зчини оу томъзи брьдъ оу пзетони четета или гоуса⁴⁰⁷ или краги или кое зло, да плакию ѣвольни села, коимъ ѣсть речень блюсти поуть.⁴⁰⁸ (Шаф. 160. Пр. 156.)

⁴⁰⁴ Ш. нема предѣе погодбене реченице него само ову од „што.“

⁴⁰⁵ Ш. што се нагѣ и хоуси и т. д.

⁴⁰⁶ Ш. боуде. — ⁴⁰⁷ Ш. гоусарьство. — ⁴⁰⁸ Ш. да пазъ поуть.

211. Кто ли оумрѣ⁴⁰⁹ а има едино село оу жнѣ или мегю жоупами, што се зло зчини томъзи селъ,⁴¹⁰ вѣсз тоузи злѣбъ да плати ѿколинаа. (Шаф. 52. Пр. 58.)

212. И ако конь лишше оу комь селоу, а не боуде га село оубило ни ѿдгнало, нь оумрѣло ѿтъ бога, да не плате ништа. (Шаф. 201. Пр. нема.)

3. Свод.

213. И сводь коньскыи и иныхъ добытъкъ, или кои годѣ, правда. Что се гоуси или оукраде, томоу да даа сводьника, да плати вѣсако самоседьмо. Ако ли рече: коуныхъ оу того земьли, да ѿправе доушевници ѿтъ глобе. Ако ли га не ѿправе доушевници, да плати зь глобомь. (Шаф. 193. Пр. нема.)

214. Аште кто што оухвати гоушено⁴¹¹ или крадено,⁴¹² лицемь, или силомь оузето, вѣсаки ѿ томь да да сводь. Аште кто боудѣ коушил где любо или оу земли царства ми или з инои земли, да да ѿ томь сводь; аште ли не да свода, да плаки по законъ. (Шаф. 143. Пр. 178.)

⁴⁰⁹ Ш. аште кто оумрѣть. —

⁴¹⁰ Ш. пожегомь или чимь любо, ѿномоузи селоу.

⁴¹¹ Ш. оудавлено. —

⁴¹² Ш. оукрадено. —

4. Доказивање судвином.

215. Дворанѣ властѣоскы⁴¹⁴ ако зчины кою зло кто ѿтъ нихъ, кто боудѣ приніаревикъ* да га ѿправе ѿтъчина⁴¹⁵ дружина потворомь. Ако ли ѿсть себѣрь, да хйти оу котль. (Шаф. 144. Пр. 106.)

216. И ако кто поиште соудомь гоусара и тата, а не боудѣ ѿбличеніа, да имь естѣ ѿправданіе железо што е положило царство ми,⁴¹⁶ да га оузимаю оу вратѣхъ црѣковныхъ ѿтъ ѿгна и да га постави на светои трапезе. (Шаф. 127. Пр. 148.)

5. Уточинте.

217. Кои се сзжнь дръжи оу дворѣ царства ми, тере оутече на дворѣ патриаршь, да ѿсть свободнь; и такожде на дворѣ царевь, да ѿсть свободь.⁴¹⁷ (Шаф. 99. Пр. 113.)

218. Кои чловѣкъ оутече изъ тѣмнице,⁴¹⁸ съ чимь приидѣ на дворѣ царства ми,⁴¹⁹ или ѿсть чловѣкъ

⁴¹⁴ Ш. властельсци — *Ш. провинревикъ

⁴¹⁵ Ш. ѿчина.

⁴¹⁶ Ш. што е положиць царь. —

⁴¹⁷ У Шафарика је овај чланак редигован овако: Кои се соужнь дръжитъ въ дворѣ црѣковномь, та оутече оу царевѣу полатоу, да естѣ свободнь. Та кои соужнь оутече на дворѣ патриарховь, да естѣ свободнь. —

⁴¹⁸ Ш. соужньства. —

⁴¹⁹ Ш. царевь. —

царства ми или црковны, или властѣльскы, съ темъзи да ѿсть свободнь. Аште ѿсть оутѣкль, оу тогази чловѣка што бѣдѣ ѿставиль, твзи да има комѣ боудѣ оутѣкль.⁴²⁰ (Шаф. 98. Пр. 112.)

⁴²⁰ Ш. завршетак гласи овако: а што есть ѿбѣгль, оу тогази чловѣка, комоу есть оутекль този да есть, комоу есть оутекль.

Х. ЧЛАНЦИ О ВОЈСЦИ И ВОЈНОЈ УПРАВИ.

219. На воицѣ на вѣсакои да ѿбладаю во-еводѣ колико и царь. Што реку⁴²¹ да се чуѣ.⁴²² Ако ли ихъ кто прѣчуѣ оу чемь,⁴²³ да ѿсть този ѿсоужденіе коѣ и ѿпемъзи кои бы цара прѣслоушали. И соудовѣ малы и голѣмы кои соу на воицѣ, да имъ соудѣ воѣводѣ а инь никто. (Шаф. 110. Пр. 128.)

220. На воицѣ свадѣ да нѣсть. Ако ли се свадита два, да се бѣета; а инь никто ѿдѣ воиникѣ да имъ не поможе. Ако ли кто потече и поможе на порьвицѣ, ѿнизѣи да се бѣю.⁴²⁴ (Шаф. 112. Пр. 130.)

221. Воиска коѣ гредѣ по земли царевѣ гдѣ падне оу комъзи селоу, друуга коѣ по нѣи гредѣ⁴²⁵ да не падне оу томъзи селѣ. (Шаф. 115. Пр. 134.)

⁴²¹ Ш. повелѣвають. — ⁴²² Ш. да ихъ слоуша вѣсакъ. —

⁴²³ Ш. аште ли кто прѣслоуша.

⁴²⁴ У Шафарика мѣсто пошлѣдѣе реченице стоји: да се кажоуть, роуцѣ да имъ се ѿтѣкоуть.

⁴²⁵ Ш. друугаа по ѿнои идоукѣ. —

ХІ. О Д Л О М Ц И.

222. Оу градовѣхъ царства ми да стоѣ златаріе и да ковз и ине потрѣбе. (Шаф. 180.⁴²⁶ Пр. 168.)

223. Златара оу жзнахъ и оу земли царства ми нигдѣ да нѣсть развѣ оу трьговѣхъ⁴²⁷ гдѣ ѣсть поставило царство ми динаре ковати. (Шаф. 180. Пр. 166.)

224. За людіи. Кто боудѣ чіега чловѣка пріель прѣжде сіега събора, да се иште пръвѣмъ соудомъ како пише оу пръвѣмъ законѣникъ. (Пр. 162 Шаф. нема.)

225. И псаремъ и соколаромъ и свинхромъ, боуде идоу, да имъ се ништа не дае. (Шаф. 202. Пр. нема.)

⁴²⁶ Шаф. има овај чланак заједно са 180. Овај смо оставили одвојито с тога што је од онога растављен другим чланком, те нијесу нити један до другога.

⁴²⁷ III вароши. — Послије тога остатак чланка гласи: где ѣсть поставио царь динаре ковати, оу градовихъ царевѣи, да стою златаріи и да ковоу и ине потребѣ. Али тај додатак чини у нашем рукопису особит чланак, као што мало горе забиљежено стоји.

Т У М А Ч.

Чл. 1. Смисао се довољно види из чланка у примједби наведенога по Шафарику. Жупа значи приједјел (pagus) и може се упоредити са данашњим срезом у Србији, и по томе што многе које се у старим споменицима помињу, данас као срезове виђамо. Тако: Лијевач, Лепеница, Жупа крушевачка и т. д. Али стара српска држава није била сва подијелена на жупе, него је било села која нијесу припадала у жупе. Из више чланака овога законика види се то. (Упореди нарочито 210 и 211). Жупа је имала своју управу одвојену од државне, која је била по градовима у жунама, а управа је њезина била у властелина чија је била жупа или у више њих, ако их је било више. По чланку законика 149 и 153. разликује се жупа од катуна и крајишта. Упореди Ђ. Даничића Рјечник ријеч: жоупа.

Чл. 3. Селѣхъ је старински 7-ми падеж на ѣхъ мјесто садашњега на има — селима. Наћи ће се тога још више пута.

Чл. 4. Прѣслоушати или прѣчоути значи не покорити се или не послушати. Допатак зи у примјерима тако вази, ѿнѣзи, не значи ништа и

у обичају је у свјема споменицима старине наше. **П**овѣсти значи: дати не знање, казати, јавити.

Чл. 5. Еште рђаво написано м. јеште значи: јоште. — Тъѣмо значи само.

Чл. 6. Хрисовољ, хрисовуљ, или хрисовуља (chrysobullon) царско писмено са златним печатом.

Чл. 8. Оуръваніе и оуръвати значи: увреда и увриједити — За самоседмо и друге таке примјере знаће ваљада и невјештији читалац да значи седам пута толико, спрам броја који је употребљен.

Чл. 9. Работа (servitus, opera serva, за тијем: negotium, die Frohne) највише посао који се радио властели, држави или цркви, и који се обично зове турском ријечју кулуљ. Работе се помињу црквене које су се радиле цркви, и краљевске и царске или господске, које су се радиле владоцу; помињу се и мале и велике, као нарочито у овом чланку. Види Рјечник Даничића под том ријечју, гдје се нарочито ређају примјери и из осталих споменика.

Чл. 10. Поносъ зове се дужност, по којој су сељаци носили куда је требало ствари владаочеве или другога кога великаша. Овим се чланком то увида за црквене људе, а иста се дужност и ослобођење од ње спомиње осим законика и у другим споменицима.

Чл. 11. Грѣчьци или грѣчасци старински облик данашњега придјева грчки. — Простагъма је ријеч грчка, а српски се у споменицима зове повелѣ.

Чл. 12. Приселица (hospitium domino praebendum) била је дужност примати на стан властелина или ма кога. Она је, види се, била и посао законодавства, а како се у обичајима народним утврдила, знамо из обичаја народнога који се и данас још прилично држи по народу. С тога што овај рукопис има „који иде жоупланинъ“ мјесто у Шафарика „кто догнѣ“, могло би се држати, да се то није дуговало само властели него свакоме путну. — Станланинъ се зове гостионичар данашњега времена.

Чл. 16. Развѣ значи осим, а забѣль билега, или међа, забран.

Чл. 17. У овоме чланку добитъкомъ значи стоком. Овдје су готово опет састављена у једно два чланка. У другоме (друга тачка) дијелу се наређује за посебна села која би се у некој жупи нашла а не би била онога чија је цијела жупа, па им се обезбјеђује, да она уживају што ужива и цијела жупа.

Чл. 18. Саси су Саксонци, њемачки насељеници којих је у средњем вијеку било и у Пољској у Чешкој, па и у Србији, као што се види из Законика и из других споменика. Они су копали руде, било их је у војсци краљевској као најамника, и види се да су и по варошима живјели. Трѣгъ овдје значи оно што ми данас зовемо варош. Требало би имати више података да би се могло тачно означити, како су ти људи становали и каква су

права имали. Очевидно је из овога чланка да су они крчењем горе задобијали права на земљу коју искрче. У осталом то право да гору сијеку и крче као да им се потврђује, само им се не допушта да ону земљу обрађују и да на њу људе насељавају (сађају како тамо стоји) него се наређује да мјесто остаје пусто, нека расте гора. — Знатно је у овом чланку што мјесто ријечи закономъ царевимъ Шафарикова издања стоји „закономъ светаго краља,“ још један доказ како Душан није био први законодавац српски. У свему је врло нејасно шта се даје овим чланком.

Чл. 19. Да јасно кажемо шта је то себарь рећи ћемо најприје да је становништво старе државе српске подијељено било на редове или сталеже. Једни су сталежи били привилегисани или с повластицама пред законима земаљским, а други нијесу имали никаквих повластица. У привилегисане сталеже или редове броје се властела (која су се дијелила на велику и малу, на властеле и властеличиће) и свећенство. Од осталог ко год није био властелин или властеличић звао се себарь. Међу себре бројали су се грађани, сокалници¹ мјеропси или неропси и отроци.

Грађани су између свију себара имали највећа права, сигурно што се тијем ишло на то, да

¹ Види примједбу к. чл. 135.

се потпомогне трговина или индустрија. Мјеропси или неропси били су властеоски људи на земљама, црквеним и властеоским и краљевским или царским, и ономе су, чија бјеше земља, били дужни нешто радити и давати. У осталом они су имали права личности и имања. Отроци су били класа људи у Србији средњег вијека за коју се из споменика види да је била најмањих права. Само што се опет не зна колика су та права била — а из свега изгледа да је ова класа људи у Србији боље стајала него у осталих савременика. Ко хоће о томе опширније да чита, упућујемо га на Гласник VI. на расправу дра Н. Крстића „Расматрања о Душановом законнику“ стр. 122 и даље. Што се у овом чланку законика не допушта сабор себров, значи да се право састанка и скупштине давало само привилегисаној класи. У овом истом законнику види се то по томе, што се као законодавци спомињу цар, властела и свећенство.

Ријечи: **о**смзде, значи опале, поводчје, што стоји гријешком мјесто подьочије, значи трепавице (cilium).

Чл. **о**правити или **о**кривити значи: правим или кривим прогласити. — Камо се веки кљноу, значи: куда се већна куне.

Чл. 21. Знатан је у правном погледу додатак којег нема у Шафарика. У прилог ономе што смо говорили за члан 19, мислимо да се под средњим

људима овога чланка разумију грађани, као они који су имали више права него остали себри, а мање него властела. — Ријеч себрѣдіа овдје долази први пут, а значи што и себри.

Чл. 24. Овај се чланак штампа овдје први пут. Освѣнъ значи осим.

Чл. 25. У овом се чланку говору о начину доказивања тако званим божијим судом или судбином, у кривичним стварима, метањем руке у кључалу воду у котлу. Овамо иде и ношење усијана жељеза с врата црквених на часну трпезу, што се у 216 чланку помиње. **О**права (judicium, satisfactio, absolutio) значи у првој тачци суђење, у другој трошкове парничне (Даничић рјечник. Тако исто тумачи Historia prawod. slow. VI. 374.) Роука значи овдје јемство (vadimonium) а оудава (у Даничића рјечнику по Шаф. дава) распра.

Чл. 27. Овдје као год и у чланку 28 гдје се помиње у опће како је јачи закон од свакога писма царева, потврђује се на основу томе и за добротворна или подарна писмена (привилегије), да ни она не вриједе ништа, ако су супрот закона. Ријеч милостѣникъ имала је онда особито своје значење. Тијем се именом онда звао ко је имао милост од владоца да ради што у име његово, по том и свједок да је коме учињена милостъ (привилегија) јер је учињена преко њега. На привилегијама (ми-

лостѣнимъ књигама) именују се по један до четворице у таком значењу. Види Данич. Рјечник.

Ријеч виноу значи одмах. Ријеч оупросе (въпросе) значи запитају.

Чл. 29. **Кѣфалиа** (praefectus aegri) у ондашњој Србији толико је колико данас у нас начелник или капетан. — Блюдоу значи чувају — Гоусити значи плачкати, плијенити, а гоусаръ у овом законику зове се разбојник. — Татъ зове се овдје лопов. — Иштъ значи траже.

Чл. 31. „Да иште соудомъ **отъ** светаго краља кѣди се **ѣ** прѣставиль“ значи да тражи по неком закону краља Милутина који је он пред смрт издао. Ради ријечи милостъ и завршетка „**освѣнъ** црковнаго“ ваља погледати у тумачења за чл. 27.

Чл. 32. „Тоговази“ присвојна замјеница тоговъ (illius) с додатком зи.

Чл. 33. Ово је један од најважнијих чланака законика у погледу на државно газдинство старе српске државе. Г. Ч. Мијатовић који је тој ствари посветио нарочите студије писао је о томе у другом чланку својих „Финанција старога краљевства“ нарочито (види Гласник XXVI. стр. 152.), а поименце о овом чланку говори он на стр. 214. исте књиге. Дајући своја објашњења за ријечи, ми ћемо поћи редом.

Сокѣ, т. ј. соѣ или соѣ (tributum frumentarium) како Даничић узима, зове се у старим срп-

ским споменицима житни данак цару.*) Овим се чланком наређује како да се тај данак даје и колики да буде. Види се дакле да га је ваљало сручити пола на Митров дан, а пола на Божић, и да га се давало пола чиста жита а пола препроста, што ће рећи обична или непречињана. Из тога се у једно види и неки дијел радње око жита. Што се тиче количине, одређује се кббљ. У Даничића налазимо да су се каблом мјерили и новци, жито, со. Њиме се казивала и величина нивама, али се ни откуда не дознаје колики је био.

Осим тога соћа које се таким начином давало цару још се спомиње наметъ и арачъ. Које из овога чланка, које из 47 који смо ми ставили у феудно право, види се да је у оно вријеме у Србији доходъкъ царьски састављен био из два дијела, из соћа, житнога данка који су властела давала као данак на земљу господару земаљском (упореди још и чланак 39.) и из намета или данка, који се у чл 47 спомиње као перьпера царева. Овај 33. чл. допушта даље, да се соћ може платити новцем, т. ј. перпером.***) Ми дакле

*) У средњевјек. латинском језику зове се та врста данка *sosa*, *sossagium* и био је у обичају у свима средњевјековним државама по Јеврони.

**) Сигурно је онда кабду житу била толика цијена.

према та два члана држимо, да је српски држављанин времена Душанова давао данка новчаног — перперу, и данка житнога кабал жита који се могао замијенити новцем. А властела су била дужна све то од својих људи покупити и предати цару. У осталом ми за ово немамо савршено потпуне доказе. Врло би добро било, да се ово што законик наређује освједочи писмима. У писму Душанову од 1348 год. којим је дао нека села Ђелији св. Саве у Карејама, спомиње се до душе како се та села ослобађају од соћа, позоба, приселице, војске, псара, поклисара, града, винограда, сјенокоше, глобе и поданка, али у многим другима се ове пошљедње ријечи не налазе, те се тако још на поуздано не може прекинути да ли је перпера царева била новчани данак одвојен од житнога, или је овоме другом само за замјену служила.

Колика је била перпера, истраживали су до сад у нашој књижевности Ђ. Даничић и Ч. Мијатовић. Резултате свога истраживања први је приопио у своме Рјечнику под ријечју перьпера, а други у првоме чланку својих „Финанција српскога краљевства“ штампаном у Гласнику XXV, почињући од стр. 198. Оба та труда врло се лијено попуњују, у колико је Ђ. Даничић држао се домаћих споменика а Ч. Мијатовић се послужио стручном иностраном књижевношћу. Истраживање Ч. Мијатовића може се у ово неколико врта свести. Изнај-

прије је перпера била народско (понуларно) име за прави ковани златан новац, који у ученим дјелима носи класично име квинаријуса, а иначе се још по византијским споменицима називље семиса. Али да је перпера као прави ковани златан новац циркуловала и по српским земљама у XIII и XIV вијеку, за то немамо никаква свједочанства. Напротив, има свједочанства да је она била рачунски новац, т. ј. новац који не мора у самој ствари постојати, али на који се опет за то све вриједности сведе и остали новци броје. Име јој долази од грчке ријечи *ὑπέρπυρον*. Дијелила се увијек на 12 динара. Што се тиче вриједности Даничић вели, да је перпера из најприје била $\frac{1}{2}$ а послје $\frac{1}{3}$ дуката свога времена, а Ч. Мијатовић (стр. 200 Гла-сник XXV) наводи Чибрарија који јој приписује вриједност од 6 франака, дакле половину данашњега дуката.

А што у овом 33. чланку долази поред ријечи наметъ и ријеч арачъ, ми мислимо да је уметак познијих преписивача, који су преписујући законик за владе турске ради били сувременом ријечју казати шта то значи наметъ.

Чл 34. Коудѣлѣница не зна се шта је управо, јер само овдје долази. Могао би се тај члан протумачити овако: Пука сирота ослобађа се од свију царских и феудних терета као и поп.

Чл. 35. Логофетъ је главни државни секретар (*primus a secretis*) а дијак значи писар.

Чл. 36. Изъдава је била такса која се плаћала при предавању и примању каквога добра. — Приставъ имао је разна значења. Приставе су узимали парничари при паричењу, суд их је себи узимао те су позивали парничаре на суд и извршивали пресуде, а овдје ће значити човјека одређена да се стара да се изврши повеља, којом су се некоме какве земље у баштину давале. Има повеља у којима се поименце именују људи који су за овај посао одређивани били. Види Даничића Рјечник код те ријечи. — Свита значи хаљина.

Чл. 37. Потврђује према хрисовуљама да се глобе наплаћене од црквених људи не узимљу у државну касу него да припадају цркви.

Чл. 39. Баштина у овоме законнику значи оно што се зове феуд (*feudum*) и увијек се и у законнику и у споменицима у том смислу употребљује. Из овога чланка то се баш нарочито види. Што смо говорили код чланка 33 за соћ, овијем се држимо потврђује, а тако се исто тијем не обарави оно за наметъ. Из овога се види да је српска властела дуговала цару за своју баштину само соћ као што је тамо одређено, и војевање. А на себре је на сву прилику падао поданъкъ или намет — перпера царева.

Чл. 40. Потврђују се феудна или баштинска права која су се у кога до издања законика затекла.

Чл. 41. Шта је отрокъ, види се из напомене в чланку 19. Овдје се говори како отроке могу само њихова властела ослободити од отрочанства.

Чл. 42. Прикиа зове се мираз (прђија) и ријеч је грчка. Хтјело се сигурно овим чланком да спријечи разметање баштине при удаји женске дјече властеоске.

Чл. 43. Ријечју мјеропшина зове се земља коју држе мјеропси (о којима смо већ казали шта су) или послови које су они као мјеропси дужни радити. — Шта је работа казано је уз чл. 9. — Тъзи је тај.

Чл. 45. Метохија се зову земље манастирима и црквама дате.

Чл. 46. Съ кымъ любо — ма с ким.

Чл. 47. Прониаръ (usufructuarius) је човјек који има какву земљу не као своју својину него само да род с ње ужива. Да је доиста то, види се из чл. 95. гдје се крати продати, купити или цркви дати пронију свакоме ко на њу права баштинога нема. А најљепше се то види из писма деспота Стефана Лазаревића којом Хиландару даје неку цркву и села у Ибру. Ту се прича како је Стефан своје властелину Обраду Драгојлалћу за невјеру узео баштину, па је дао у пронију (т. ј. на уживање) своје властелину (Monumenta serbica 568.)

Чл. 50. Ово се тиче властеоских људи који су коме од свога господара добјегли. Који би год од властеле примивши такога човјека израдио у цара писмо којим му се то одобрава, не смије му се за зло примити што га је задржао, иначе га је морао вратити. Мађејовски у своме пријеводу овога чланка (Hist. praw. VI. 367.) преводи туђ са непријатељски, што мислим нема мјеста.

Чл. 51. Любо кто значи ма ко, ко му драго. — Каже значи казни.

Чл. 52. Из овога чланка види се, што је врло знаменито, да се разликују тргови и градови, и као да су градови били утврђена мјеста, а тргови обичне неутврђене варошице. Тако и Мађејовски тумачи. (Hist. VI. 370.) — И ѿдадз значи: да га врате натраг.

Чл. 53. Катунѝ су се онда звала мјеста за нашу, и на њима се стањивало и по више породица.

Чл. 54. Шта је приселица објашњено је уз чл. 12. Развѣ значи овдје него.

Чл. 55. Нејасно је шта се хоће овим чланком. Као да се хоће од закона у чл. 54. неки изузетак да учини; али се ни то добро не разумије. Упорјеђење са сличним установама у других народа онога времена може бити да би бацило штогод више свјетлости на ову ствар.

Чл. 56. Шта је логофетъ казали смо уз чланак 35.

Чл. 57. Цркве велике биле су велики манастири или лавре, као што су биле у оно вријеме: Хиландар, Студеница, Жича, Дечани. Многе мање цркве и манастири „подлагани“ су, како законик каже, под таке велике цркве. У економном погледу као да је то значило, да су сви приходци такијех малих цркава припадали великој цркви којој је она мања подложена била.

Чл. 58. као да нам допушта да мислимо да подлагање цркава није бивало само под велике цркве, него и иначе под самосталне цркве. — Метехати значи дијел имати, мијешати се.

Чл. 62. Киновијски значи обитељски, манастирски, „општежитијски.“

Чл. 65. Киновија — заједница, задруга, „општежитије.“

Чл. 67. Шафариков текст овога чланка биће правилнији, а по њему (како га је и Маћејовски протумачио Hist. VI. стр. 354) значи: да се игумни не могу ни из које цркве без узрока уклонити.

Чл. 68. Топикъ зове се мјештанин човјек из онога краја. У додатку из Шафарика види се зашто је установљен овај закон.

Чл. 71. Под ријечју светитељ ваља разумјети владика или јепископа.

Чл. 72. По томе што се чланком за поцове који немају ништа наређује да им се земље да, излази, да је пошто се изучи могао бити поц човјек из

свакога реда. — „Да естъ поповьска капа свободна“ значи да су попови били ослобођени од свакога данка и работе. То се види и из 73. чланка.

Чл. 73. Стасъ (по Даничића Рјечнику 2 п. етаси) зове се пашник, мјесто за пашу.

Чл. 74. Ексарьхъ у овоме чланку ће значити администратора духовнога, човјека који иде те купи што су попови дужни били давати митрополиту. Овијем се дакле чланком забрањује митрополитима да шаљу свјетовне људе по томе послу, него им се налаже да шаљу по два калуђера.*) Какве су те дажбине биле? Да ли имају што једнако с дажбинама које сад имају митрополити и владике по Турској? Последња реченица „кои естъ ѿъ баштине“ допушта нам да мислимо да су баштине (феудна добра црквена а на сву прилику и властeosка) дужне биле давати, осим соћа и перпере цареве, и некакав „доховны доходькъ.“ Барем нема сумње да се он узимао са добара која су била у црквеној баштини. А с друге стране показује нам овај чланак као дужност поповску купити тај доходак. Та дужност је морала припадати поповима нарочито по селима црквеним

*) Маћејовски у своме пријеводу држи да козмик значи попа, и по томе га узима као духовника супротна калуђеру. Али та ријеч долази и на другим мјестима (упор. чл. 78.) свједочећи за значење које смо ми узели.

која су била далеко од манастира и црквава којима својина бијаху. Повеље свједоче како је таквих удаљених села довољно било.

Чл. 75. Светителѣѣ значи владике или јерепископе. Иждѣнѣѣ значи: изагнају, отјерају. — вѣдѣвѣсати (обично пѣдѣпѣсати) значи казнити, наказати.

Чл. 76. Отлоучити овдје је excommunicare.

Чл. 82. Полоувѣрѣѣѣ зове се овдје јеретик. А као што је познато, јеретици у Србији припадали су махом богомилској или патаренској јереси.

Чл. 84. Маћејовски и Даничић тумаче да ѿблежу значи ноћивају. Шести васељенски црквени сабор забранио је женама преноћити у манастиру. (Kolb, Culturgesch. d. Mensch. II. Leipzig 1870 стр. 53.)

Чл. 85. „А не моу ни татѣ ни проводѣѣѣѣ ни вѣстникѣѣ“ значи у овом чланку како се човјек који је по именованим у чланку приликама купио уплијењену у туђој земљи ствар, не може сматрати ни за крадљивца, ни за саучесника ни за знаоца злог дјела.

Чл. 86. Расправља грађанске одношаје који постају послѣје заузећа какве земље. У другој половини се јако разликује призр. рукопис од Шафарикова издања у ријечи која на далеко носи. Пр. рукопис има не иште, а Шаф. иште. Према томе се управља и значење ријечи рекѣше. Или дакле друга половина чланка овога значи по Шафарикову

рукопису: Ако ли је то прешло послѣје обладања господина цара, онда да се тражи, то јест (рекѣше) ако је прешло кад је била размирица а још земља и градови нијесу били цареви — или по овоме овако: Ако ли је то прешло послѣје обладања господина цара, онда да се не тражи говорећи (рекѣше): то се десило уз размирицу, кад земља и градови нијесу били цареви. — Правницима који ће ову ствар размотрити упоредно са другим сличним наређењима онога времена, остављамо да реку послѣдњу ријеч да ли је ово друго значење правилније.

Правда овдје значи: што би припадало, што би могло бити његово. (лат. *justa*, в. *das Gehörige, Gebührende*.)

Чл. 87. Поклисар значи посланик.

Чл. 89. Земљанинѣѣ зове се ратар, земљедјелац. У Шафарикову се издању не спомиње та ријеч, али чланак има наслов ѿ меропсехѣѣ, што опет на ово излази, и још боље потврђује Даничићеву мисао да је мѣропѣхѣѣ управо значио ратара (види Рјечник.) — На завршетку чланка има стилистичка нетачност, јер се као јемство властелину за работника спомињу само виногради а горе је ријеч и о другим земљама.

Чл. 90. Ипотѣсѣѣ (*hypothesis*) је ријеч грчка коју ми данас имамо као хипотезу, што значи: претпоставка. Овдје ће значити толико колико тражбина, присвајање на основу онога писма о коме

је ријеч. У нашим споменицима та ријеч долази оvdје први пут.

Чл. 91. Друга половина овога чланка била би на мјесту међу чланцима о међународном праву. Упореди чланак 86.

Чл. 93. Врло је кратак, те нејасан. Сигурно се хоће да ујемчи онима који су заложили што да им се не смије продати, докле они не стигну те не откупе.

Чл. 93. Съ обличеніемъ мислим да оvdје значи јавно.

Чл. 94. Ако ћемо гледати по старини, овај чланак припада доиста међу најважније Душанова законика. Али као за пакост најглавнија ријеч, једини споменик једног правног и судског обичаја који је био у Србији прије 14-ог вијека, долази само један пут у свјема нашим споменицима, и то један пут само у овом чланку законика. А овај је чланак, опет као за пакост, тако кратак, да се никако не може сигурно извидјети какав је то обичај био и шта се под ријечју оузданиѣ разумјевало. Даничић (Рјечник код те ријечи) мисли да је оузданиѣ fiducia и да значи исто што и та латинска ријеч у римској правди. Али се томе тумачењу противи сам чланак другом полом и цијелим стилистичким склоном својим. Њим се изриче казна за онога ко оузданиѣ учини, „ко се поззда.“ Чланак је дакле очевидно управљен на укидање обичаја који

се разумије под „оузданиѣмъ“, тај се обичај њиме закрађује. А како би се могао закрађивати такав обичај као fiducia!? Мађејовски, који се у раду своме служио нарочитим Шафариковим пријевом законика Душанова, овако преводи тај чланак: „Уговоре забрањене законом нико ни за што углављивати не може. Ко ли се у таке уговоре буди за што упусти, за казну да плати седам пута онолико на колико гласи уговор.“ (Historya VI. 365) — И ако је Мађејовски упоредно радио своје славно дјело, ја не могу да се сложим с овим његовим тумачењем. Чудно ми је само како је он при том пријеву остао последије нарочите Шафарикове расправе о овој ствари коју сам у свом дјелу спомиње, на му је дакле позната била. Шафарик је не могући докучити смисла истоме овоме чланку пустио се у тежи посао те истражио правни обичај уздања у старинском чешком, пољском, литавском и српском праву. Резултате свога тражења изложио је Шафарик у својој расправи „O wzdaní“ у Časopisu česk. muz. XVIII. 3. стр 384. за 1844 год. По томе је чешко „wzdaní“ а српско „уздање“ поступак правни у гдјекојим парницама који је био ево оваки. Оба парца, који се о нешто прѹ, подвезивали су се и залогом или новцем зајемчавали код суда, да ће онај од њих који не имадне право, платити глобу владоцу или судијама. Ту су глобу они сами одредили надмећући се ко ће више дати,

у лудом поносу као да се тиме право доказује, и остављали су одмах, прије него што се парница расправила, новац или јемство у суд, те су се од тога последије наплаћивале судије. То се чинило кад је била парба око сечења шуме, потре жита или њива, риболова, па и око баштине. Ево како се та ствар нарочито описује у чешком законику Карла IV. (Majestas Carolina) сувременим Душану: „ Кад дође дан, у који изасланици (пристави) судски ваља да виде парбену штету, онда тржилац или заступник његов ваља да их на оном мјесту на коњу дочека. А чим их спази, ваља да сиђе с коња, да скине капу и отпаше мач, да скине кабаницу и остало рухо до појаса. Ако тако не учини, онда онај коњ, мач и рухо у чему би га пристави на коњу затекли, припада њима. А кад их дочека, пошто је скинуо рухо и био би већ ту и туженик или његов заступник, онда ступивши десном ногом на баштину ваља да рече: Чујте, посланици, ето тај (показујући на њ претом и именујући ко је и откуда је) учинио ми је таку и таку штету (именујући: понасао ми стоком жито, отресао ми вотњак, похватио рибу, исјекао шуму, или каква је већ штета била) и штета та износи толико и толико гривана сребра, како већ жалба гласи. Онда туженик, пошто онако исто скине што је назначено, ваља да на ту исту баштину ступи лијевом ногом и да рече: Чујте, посланици, та је баштина моја, а није ње-

гова (ако има каква права ваља да их покаже) и с тога дајем против тужиоца уздање (чешки *wzdávám*) прашким судијама триста пењеза. Онда тужилац ваља да рече: Чујте, посланици, ја сам парницу потјерао, и ја дајем уздања прашким судијама триста пењеза. Други пут ваља да рече туженик: А ја дајем шест стотина пењеза. А тужилац на ново за њим: И ја дајем шест стотина пењеза. Трећи пут говори туженик: А ја дајем девет стотина пењеза. А четврти и пошљедњи пут рећи ће тужилац: А ја дајем на огреб. „На огреб“ значи онолико колико парбена ствар залијеже.

Него при овој ствари има још нешто знатно. Јоште П. Ј. Шафарик који је дубље него ико улазио у суштину и у старину питањима која су на његове руке долазила, мисли да ће установа уздања бити особено словенска и спомиње како се о њој ништа не налази у њемачким и латинским споменицима средњег вијека. Међу тим Х. Јирчек, чешки правник, нашао је истој установи тргове и у Јелина, и у Римљана и у Нијемаца. У Јелина се описује очито тако иста процедура у самој Илијади (XVIII пјевање), и спомиње се у атичком праву, (тамо се зове *παρακαταβολή*, *deposita in litis aestimationem pecunia*.) У Римљана зове се *sacramentum*, и било је међу најстаријим установама, а Момзен га описује овако: Јави ли ко краљу да му је на имању штета учињена, питало се

одмах да ли је ствар била очевидна, или ју је требало испитати. У овом пошљедњем случају обадвије су стране давале улог или тако звани sacramentum. Пошто је парница изгубљена, улог пропале стране давао се свећеницима на побожне жртве. Најемци су ово звали ријечју Wette, којом се ријечју у данашњем њеном значају најбоље показује шта је била та установа.¹

Чл. 96. Друга пола не разумије се како ваља. Маћејовски који је у многим чланцима дометао што је држао да је потребно па да се смисао допуни, превео је овако овај члан: Ко дође жалећи се тога ради на двор царев, да се свакоме учини правда осим онога чија буде ствар, кад је с његовим знањем продана или купљена. Размакнутим словима штампане ријечи јесу допуне Маћејовскога.

Чл. 98. Пожде значи почека.

Чл. 100. Дѣштеръ и дѣштии је кћи

Чл. 102. Исправляю, значи: расправљају, одлучују.

Чл. 104. Станикъ значиће оvdје становник. — Прѣемъ или прѣѣтиѣ зове се кад један

¹ Hermen. Jireček, Srovnalost starého práva slovanského se starým právem hellenským, římským a germanickým u Rozpavy z oboru historie, filologie a literatury Беч 1860.

властелин прими себи бјегунца између мјеропаха другога властелина без права на то. —

Чл. 105. Под „царевымъ дълговима“ као да се у овом чланку разумију кривична дјела, и по томе излази да су се отроци у својих господара судили само за грађанске спорове. „Прѣемъ людскыи“ могао би у тим ријечима пристати само за властелина, али се оvdје разумију ваља кривице самога бјегунца или другара му у пријестуну.

Чл. 106. Правда значи оvdје распра.

Чл. 108 налази се пошљедњи у призр. рукопису, и остао је недовршен.

Чл. 110. Владальць значи оvdје градски старешина, градоначелник, управник. — Клирисъ значи свећенство.

Чл. 112. Крвьъ у цијелом законикѹ значи убиство. — Разьбой значи оvdје отмица — Владичьскы долази од владика, којом се ријечју у законикѹ зове жена властеока. По томе разьбой владичьскы значи отмица племените или властеоке жене.

Чл. 113. На ѡбѣдѣ значи прије ручка, у по дне.

Чл. 116. значи ово: Кад неко позове кривца пред судије, па сам не пође на суд него сједи дома, а онај што је од њега позван дође на рок пред судије и одстоји по закону, онда је тијем опростио се дуга за који је зват, за то што онај који га је звао дома сједи.

Чл. 117 „Кто се оу што зпри“ значи, ко што добије на парби.

Чл. 118. Отпирати значи: бранити, опрорзати, парничити се.

Чл. 119. Ваљало би имати доста примјера из практике Душанова законика да се одреди потпуно шта једна или друга ријеч овога или онога чланка гласи. Тако је нарочито за пристава. Из примјера које је из свију споменика сакупио Даничић види се за парничаре да им је он био заступник (procurator); суд их је опет себи узимао те су парничаре позивали на суд и извршивали пресуде. Кад су краљеви давали што коме повељама у баштину, одређиван је пристав да оно преда: и за то му се такса давала. Из чешке практике коју смо споменули при тумачењу уздања, види се да је таки један судски чиновник као што је био наш пристав, одређиван као изасланик судски, као комисар да на мјесту ово или оно види. Из овога значења као и из онога које му је по повељама долазило, може бити да је истицало и оно значење на суду по којем је за заступника узиман, ако је то бивало за то, што је он са ствари упознат био и што је околности познавао.

Чл. 122. наређује за парце кад се пру око чега, да сваки о ствари говори, и да један другога за вријеме парнице ничим другим не окривљује, него да се свак парници, око чега је парба

потјерана; па кад се парница одлучи (исправн), онда да диже парницу за што би друго имао.

Чл. 123. Пошљедња тачка значи: муж докле год не буде сазнао, није одговоран ни крив.

Чл. 124. Какав је био царски дљгъ, какав ли съборны, не можемо ни истраживати, по томе што је ово несигурна редакција, а нема никаквих других поузданијих података. Оуставъ као да ће бити власт или пуномоћство.

Чл. 126. Кои се боудѣ оправиль значи који добије, коме суд дадне за право.

Чл. 126. Потворъ значи оvdје кривица.

Чл. 127. Прѣслоушѣникъ значи непослушник, непокорник.

Чл. 128. Не знам коју бих редакцију узео оvdје за тачнију, Шафарикову, која овај чланак пружа на купљу, дакле на сав еспаи без разлике, или овога рукописа, која право овога чланка ограничава само на скрѣлатъ. И ту могу пресудити само људи стручно познати с историјом трговине. Скрѣлатъ (срл. scarlatus) је у данашњем нашем језику скерлет.

Чл. 130. Под ријечју латининъ разумијева се у старим споменицима нашим понајприје човјек римске цркве, па онда Дубровчанин а и Мљечић.

Чл. 132. Зароучити значи зауставити, уекратити, иначе и sequestrare. Види примјере у Даничића.

Чл. 133. Тачност је овога чланка веома сумњива. Ономе ко нађе запечаћену грдњу (бледословије) на цара одређује се иста казна као и ономе који је писао, а не пита се откуд ко може знати је ли у запечаћеном писму баш грдња?...

Чл. 135. И опет знатна разлика у редакцији. Шаф има послъника (посланика) а пр. рукопис сокалника. Сокалник се звао човек који је урађивао данак соћ (Даничић под том ријечју). Ч. Мијатовић у своме чланку (Гласник XXVI 214) вели ово: „Људи, слободни и неслободни, којима је владалац дао неку земљу у наследан закуп, дужни су били да његовој каси, која се у латинскоме средњеге века звала још и *saccus* (кеса, сакула) предају сваке године неки извештај део од приноса, обично десетак од производа. Овај се десетак звао *Sessa*, а људи који су га давали: у Немачкој *Sackmannen*, у Енглеској *Sockmens*, у Италији *Uomini di Sacco*. Дажбина ова није морала увек чинити баш десети део од производа. Она је могла чинити и мањи део, и могла се у сталној некој мери одредити, као што је у наведеној тачки Душанова закона (чл. 33. овога издања.) Из идеје да је сва земља царева, природним се начином у средњем веку извело, да сваки онај који неки комад земље држи, треба да даде нешто од производа њезинога цару.“ Главно је обиљежити какав је био друштвени положај сокалника у старинској држави

ерпској. Прво је и прво што се види како се сокалник добро разликује од мјеропха. А према свему ја бих рекао да су сокалници морали бити људи који нијесу били под властелом него су били слободни и дуговали цару данак соћ по којему су се својим именом и називали. — Највише се они спомињу у повељи манастира Дечанскога. Одатле се види како они раде исте послове које и мјеропси, али како мање дају. На прилику гдје мјеропси ору 6 мати пшенице, 6 овса, 6 проса, 2 винограда — ту сокалници дају: пшенице мат, проса мат, овса мат, винограда мат. *Mon. serb.* 98. сигурно е тога што се затјечу на земљи која се уступа цркви. Тај навод довољно свједочи да су они имали већа права но мјеропси. Исто то долази још један пут у повељи истога краља манастиру Грачаници од 1322 гдје се каже како мјеропх оре 9 мати а сокалник 6. (*Mon. serb.* 565.) У оној првој повељи манастиру Дечанском наређује се како „ѿдѣтеса да иѣ ни ѿдѣ когаре села ни бољариноу ни сокалникуу ни попоу“ (*Mon. serb.* 98.) Мислим да није без значаја што се сокалник ту врста е бољарином и попом!

У овоме чланку биће на сваки начин правилнија Шафарикова редакција.

Чл. 139. Азиимство (*azymia*) је причешћивање пријесним хлебом, а то је обичај западне цркве.

Чл. 140. Ово се опет тиче богомиских јеретика. Упореди чл. 82 и примједбу. Тъзы значи тај.

Чл. 141. Облично значи на дјелу. — Отровникъ је онај који прави отрове (veneficus).

Чл. 142. Вљховство значи мађије, чарање. — Вражда се зове глоба (новчана казна) за човјекоубиство.

Чл. 143. Иждеже значи сажеже, спали.

Чл. 145. Строути значи упронастити.

Чл. 149. Шта је катонъ види у примједби уз чланак 53.

Чл. 151. Зарввати значи заподјенути.

Чл. 152. „Ако се што годѣ лицемъ оухвати“ значи на дјелу, у ствари. Лице значи ствар украдену или поробљену која даје најјачи доказ. Отуда је обличење ухваћен стварни доказ, а облични и облично стварју доказано и ухваћено

Чл. 154. У овом се чланку спомињу многа имена чиновничка, а мало за које да се може тачно дознати шта значи. Кнез овдје значи властелина који управљаше којом земљом или којим државним послом. — Прѣмикюръ чит. премиѣур, (primicerius) у нашим се споменицима спомиње као старјешина над селом или над катуном. Латинска ријеч значи и старјешину државне управе и спомињу се обично међу великим чиновницима. Владаљецъ види се да значи управљача, али се не види каква и над чим. У чл. 185. спомињу се као црквени, па може лако бити да су се тако звали управници над селима која су била у црквеној баштини. Исто је то и за прѣдѣ-

станика, који као да је опет био најстарији у суду или у уреду каџвом. — Челъникъ је praefectus, и ја мислим да ће челъникъ и њефалија бити један исти чиновник у старој држави српској, и само има два имена, једно грчко а друго српско. Из овога чланка види се за све у једно, да управљају селима и катунима, али је та одредба врло широка за нашу потребу.

Чл. 155. иде опет у исту ријеч коју поред 154. поведосмо. Из њега се истина види да су владаљци били млађи од господара, али се не зна ко се овдје под ријечју господар разумије. Врло је прилика, да су то били кнезови, ако може поднијети да се за њих као за властелу вишега реда онако жестока казна прописује. —

Чл. 158. Владика значи овдје властеока. — Оузети по силѣ као да не ће бити отмица, што се на први поглед чини. Кад упоредимо овај чланак са 159, види се по једнакости казне да ће узимање по сили и „блуд“ бити једна иста ствар.

Чл. 160. У другој алинеји спомиње се вражда. Али је под сумњом да ли је и овдје оно исто што у чл. 142.

Чл. 161. Овај чланак је био у рукопису одмах за 99, и с тога је с њим у сези.

Чл. 162. Раствлти обчно значи поквари-ти. — Облаштеније значи пријевара.

Чл. 166. Потворник је опадач, фалсификатор, према томе и потвор, премда та ријеч који пут значи кривицу, окривљење. — **О**беза Даничић мисли да значи опадање, сплетка, интрига (salumpia,) а поуздано се не може знати, јер нигдје више у споменицима не долази.

Чл. 167. опет нам нешто отвара поглед у феудне обичаје старинске државе српске, па за то и јест нејасан. По Мађејовскога пријеводу тумачење тога чланка излази овако. Ако је некоме човјеку наплаћено што се узима за чување коња (приселица) а коњ је липсао, или га изео вуц или се негдје сам убио, онда, кад се истина ђевједочи, господар плаћа ономе човјеку седам пута онолико колико коњ вриједи, јер се примио да га чува, а сачувао га није. (Hist. VI. 285.) Ми не знамо је ли овако добро поправљена редакција тога чланка. По томе би у ориџиналу ваљало да стоји мјесто оузе **о**: дао или платио. Очеvidно је да нека погрјешка има, али је тешко погодити која је.

Чл. 171. **О**смоудити зове се опалити, жигосати огњем.

Чл. 172. Шта је бабунска реч такође није јасно. Шафарик и Даничић па и Мађејовски држе да је *carpen magicum*. По томе Мађејовски овако преводи тај чланак: „Ко узговори мађијоничке чаролијске ријечи, ако буде властелин да плати сто перпера, ако ли буде себар, да плати дванаест перпера и да се бије батинама.“ У једном рукопису у библијо-

теци југословенске академије има наслов једне главе: „**О** масалимѣхъ иже соуть нинѣ глаголаемии богомили, бабоуни.“ (Rad jugosl. akademije X. 210.) Баш ових дана присије ученом друштву из Босне од С. Косановића опис једног требника у манастиру Тројици писана на сву прилику за краља Милутина, у коме има клетва на јеретике „Бабуне“ из које се, јер се побрајају неке особине вјере им, види да су то Богомили. Али још се не зна за цијело шта се то доиста разумијевало под бабунском ријечју.

Чл. 173. **О**скоубъ брадѣ значи: очунавши браду. — Очеvidно је да се добар човјек, по томе јер се једначи с властелином одваја од себра о коме је ријеч у 174 чланку. Шта се под тијем разумијевало?

Чл. 174. Мјехоскубина значи: казна за очупану браду.

Чл. 175. Сила похвалнаа значи нагла, обијесна. — Грана значи крај.

Чл. 176. У овом чланку који Шафарик има по пријепису од 1700, у призр. рукопису долази *капоучь*, име хаљине неке, мјесто које је раковачки преписалац, сигурно не знајући шта је, ставио *папоуче*. Како пак ријеч *капоучь* више нигдје не долази, то и не знамо шта је. Сва је прилика да је то била некаква горња хаљина.

Чл. 179. Власи и арбанаси значи овдје пастире.

Чл. 180. Греде значи: гредући, идући.

Чл. 182 Дружъи значи сусједски, ближњи.

Чл. 185. Као што смо већ спомињали, свети-тељи су јенископи. „Ако ли се наге оузьмъ“ значи: ако се који нађе да је узео.

Чл. 188. Педепъсати је казнити.

Чл. 193. Члан овај опет је нејасан због ријечи прѣселице. Је ли то исто што и приселица? С оним што смо већ обиљежили као приселицу и што као значење те ријечи из осталих споменика излази, не слаже се с пошљедњом реченицом, такози тази држава да мѣ се взме, а ина да не дасть.“ Изгледа да је овдје држава оно исто што се данас обичније зове ријечју државина, а што се на другом мјесту овдје у законику називље про ни ја. По Мађејовскога тумачењу чланак тај гласи овако: „Кад властелин на приселици у добрима што су му у државину дана, из писме учили коме зло, плијенећи земље и палећи куће или ма шта друго зло чинећи, та држава да му се узме а друга да не да.“ (Hist. VI. 374).

Чл. 196. **О**правити значи правим (невиним) прогласити. — Поличіе или **о**бличеніе је стварни доказ као што је већ споменуто.

Чл. 200. Опет нам је нејасан за то што не знамо обичаја и реда којег се тиче. Мађејовски тумачи овако: „И ко преда сина или брата на царски двор и упита га цар: хоју ли му вјеровати? — а он одговори: вјеруј колико и мени,

— ако тај какво зло учини, одговара онај који га је предао. Ако ли онај тако нешто учини дворећи дворбу у цара као што је „други дворе — ако што згријеш, плаћа сам.“ Питање је чега се тичало оно јемство о коме говори прва половина чланка?

Чл. 201. Краиштъникъ звао се властелин на крајишту, а тијем су се именом звале пограничне жупе.

Чл. 202. На ложиште значи на ноћиште. — Да **о**блѣгъ значи да ноће.

Чл. 203. Забава овдје значи сметња.

Чл. 206. Други дио овога чланка тиче се за цијело осталих људи осим цара.

Чл. 208. Зароучити значи овдје на вјеру или на аманет предати.

Чл. 209. И овај је чланак дошао до нас у редакцији која не може бити цијела.

За поједине ријечи зна се шта су, али то не помаже много, јер је слог изгубио много разумљивости сигурно за то што не знамо више како се у ствари извршивао овај чланак. Сводъ (regressus, intertatio од in tertiam manum mittere) је обичај правни при крађи или сумњи о својини, да онај који има каже од кога му је, па све тако док се не дође до пошљеднега који не ће умјети казати од кога је добио и који је по томе кривац. Сводникъ је онај на кога се оптужени позива. — Врло лако може бити да послѣје ријечи сводъника треба да дође или.

Тијем би се, како се нама чини смисао довољно исправио. — Доушевници су људи који по души суде.

Чл. 214. Винз значи само.

Чл. 215. „Да га оправе отьчина дружина потворомъ“ мислимо да значи „да га прѣвим прогласи очина дружина означивши тужбу као потворену“ (лажну). Иначе не знамо како би се могло разумјети. — Вриједно је истраживања и ко су то били „дворане властеоски.“ По томе што је неко од њих могао бити про нијаревић, види се да су били сиротна властела, јер се про нија на сву прилику давала само властели. А да су неки од њих били властела, очевидно је и по томе, што је за њих другчија казна него што се истим чланком за себре прописује.

Чл. 216. Какво је „оправданије железо“ може се видјети при чланку 25. у тумачу.

Чл. 217. Поръвица значи распру и по смислу чланка изгледа да је двобој.

Чл. 225. Псари и соколари звали су се људи којима је био посао обучавати за лов псе и соколе и покрај тога и водити их или носити за властелом кад су куд у лов ишла.

РЈЕЧНИК.

Ријечи које се са свијем често понављају и о којима нема сумње шта значе, као што су: цар, властелин, властеличић, пркѣ, суд, судија нијесмо узели у овај рјечник него оне које долазе ређе и необичније, или им је у оно доба спрам садашњег значење друго било. Тако су у овај ред ушле и све оне које би помагале да се лакше нађе гдје је о чему ријеч у овом закону, или које су правни термини. Такви ма су побиљежени сви чланци у којима долазе. Због недоследности којом су те ријечи писане у обичним рукописима, писали смо их овдје по изговору нашим обичним правописом. Број показује број чланка.

Азимијство 139.	Вестник, 85.
Арач, 33.	Владацац, 110, 154, 155, 185, 186, 202.
Арбанасиц, 179, 180.	Владика (т. ј. властеоска) 158, 159.
Архијереј, 73, 76, 79.	Власник, 45.
Бабунска реч, 172.	Власт, 127.
Баштина, 7, 35, 39, 40, 41, 42, 60, 72, 74, 88, 89, 95, 101, 168.	Влах, 179, 180, 183.
Баштини, адј. 60.	Влховство, 142.
Баштиник, 60, 73.	Војевати, 39.
Бисерни, 100.	Војевода, 91, 219.
Блуд, 159, 160, 165.	Војин, 99.
Блудник 161.	Војник 115, 221.
Блудница, 160, 161.	Војска, 39, 91, 136, 192, 219, 220, 221.
Братенац, 118.	Вражда, 104, 105, 142, 157, 160
Брак, 163.	Глоба, 38, 128, 144, 213.
Ведевсати, види: Педесати.	Глобар, 38, 128.
Венчање 80.	Господа, 155.
Вера латинска, 81, 138.	Господар, 29, 46, 50, 53, 73, 86, 89, 105, 152, 153, 155.
Вера неверна, 137.	
Верован, 20, 130, 195.	

- 167, 179, 181, 199, 202.
 Господин, 86, 87.
 Господиња, 84.
 Гост, 130, 203.
 Град, 1, 6, 12, 13, 30, 36, 37,
 52, 75, 86, 93, 110, 143,
 144, 145, 149, 153, 190,
 209, 222.
 Градови грчки, 11.
 Грађанин, види Гражданин.
 Гражданин, 13, 30, 110.
 Грк, 40, 199.
 Гуса, 152, 203, 210.
 Гусар, 29, 91, 104, 105, 146,
 152, 155, 166, 199, 201,
 206, 207, 216.
 Гусарство, 153.
 Гусити, 29, 209, 213.
 Двор патријархов, 216.
 Двор судијин, 118, 120.
 Двор царски, упореди: Кућа
 царска, 24, 33, 96, 103,
 109, 118, 120, 199, 200,
 216, 218.
 Дворанин властелски, 215.
 Дизати (т. ј. пратити) 10.
 Дијак, 35.
 Динар, 30, 33, 36, 37, 144, 195,
 223.
 Длг, 20, 93, 116, 105.
 Длг духовни, 77.
 Длг саборни, 124.
 Длг царски, 124.
 Доба саборно, 90.
 Добитак, 184, 213.
 Доходак, 30, 33.
 Доходак духовни, 74.
 Држава, 15, 40, 43, 55, 127,
 192, 193, 201, 207.
 Дружина, 21, 22, 215.
 Духовни длг, 77.
 Духовно, 74.
 Душевник, 177, 178, 189, 213.
 Ексарх, 74.
 Епископ, 64, 106, 187.
 Жена, 98, 99, 123, 124.
 Железо, 216.
 Жупа, 1, 17, 29, 35, 36, 37,
 43, 55, 86, 149, 152, 153,
 184, 206, 210, 211, 223,
 Жупљанин, 12, 110.
 Забава, 203.
 Забел, 16.
 Загорје, 45.
 Закон светог краља, 18, 21, 22.
 Закон црковни, 71, 75.
 Залога, 92.
 Земља, 18, 26, 27, 31, 36, 37,
 38, 48, 50, 54, 85, 86, 89,
 90, 102, 104, 145, 153, 181,
 221, 222.
 Земља гућа, 85, 87, 91, 182,
 207.
 Земљанин, 89.
 Златар, 143, 144, 222, 223.
 Злати, адј. 100.
 Игуман, 61, 64, 65, 66, 67, 106,
 185, 187.
 Издава, 36, 37.
 Иноверац, 22.
 Инорија, види Инурија.
 Инурија, 60, 75.
 Ипотес, 90.
 Искупти 173.
 Исправити, 122, 126.
 Јемац, 97, 117.
 Јемство, 97.
 Јерес латинска, 81, 139.

- Јеретик, 13, 140.
 Кабал, 33.
 Казати (т. ј. казнити) 127, 139
 141, 145, 153, 154, 199.
 Калуђер, 60, 62, 63, 68, 69,
 70, 74, 148, 170, 188.
 Калуђерица, 70.
 Канон, 83.
 Капа поновска, 72.
 Капуч, 176.
 Катун, 53, 149, 154.
 Кефалија, гледај Ђефалија.
 Киновија, 65.
 Киновијски, 62.
 Кјефалија, види: Ђефалија.
 Клирис, 110.
 Клирос, 110.
 Кнез, 52, 154.
 Књига милосна, 27, 50.
 Књига судијина, 114, 126, 127,
 146.
 Књига царева, 4, 5, 8, 51, 90,
 126, 190, 191.
 Козмик, 74, 78.
 Комунски, 93.
 Котал, 25, 215.
 Крађа, 152, 210. Упор. Татба.
 Крајишник властелин 192, 201
 Крајиште, 153.
 Краљ, 4, 7.
 Краљ свети (Милутин) 21.
 Краљица, 84.
 Крв, 104, 105, 112.
 Кривац, 116.
 Ктитор, 64.
 Куделница, 34.
 Куда, 13.
 Кунац, 202.
 Купити, 7, 93, 95, 96.
 Купља, 131.
 Купљеница, 89.
 Кућа царска, 107.
 Лаж, 166.
 Латинин, 130.
 Латинска вера, 81, 138.
 Латинска јерес, 81, 139.
 Лице, 152, 208, 214.
 Логофет, 35, 56.
 Ложиште, 202.
 Људије властелски, 53.
 Људије мали, 49.
 Људије црквени. Упореди: Чло-
 век црковни, 27, 38, 45,
 106, 183.
 Магник, 141.
 Мали људи, 49.
 Међа 31, 32.
 Меропах, 46, 47, 48, 181, 183.
 Меропшина, 45, 54.
 Метохија, 45, 68.
 Мехоскубина, 174.
 Милост, 90, 31.
 Милостна књига, 27, 50.
 Милостник, 27.
 Мит, 185, 186, 187.
 Митрополит, 64, 74, 106, 187.
 Муж, 98, 123.
 Најезда, 175.
 Намет, 33.
 Наћи, 91.
 Невера, 112, 122, 197.
 Неверник, 51, 184.
 Невољан, 24.
 Немац, 199.
 Неропах, види: Меропах.
 Обеза, 166.
 Обесити, 136.
 Обладати, 219.

- Област, 26, 102, 103, 109.
 Облежати, 84.
 Облећи, 202.
 Обличеније, 152, 216.
 Обличити, 77.
 Облично, 141.
 Облични, 152.
 Оброк, 26.
 Одати, 88, 89, 100.
 Оделан, 197.
 Одлучити од преве, 76, 77.
 Окривити, 20.
 Опаданије, 25.
 Оправа, 25, 195.
 Оправданије, 126, 146, 216.
 Оправити, 20, 25, 125, 195, 213, 215.
 Оправчија, 195.
 Опсовати, 169, 170, 171.
 Оружје, 100.
 Оскупети, 173, 174.
 Осмудити, 19, 181.
 Осрамотити, 134.
 Осудити, 38, 128, 146.
 Осудженије, 219.
 Одати, види: Одати.
 Отпирати, 118, 119, 122.
 Отровник, 141.
 Отрок, 24, 41, 42, 48, 105.
 Пауче, 176.
 Парац, 109, 111, 119, 121, 122.
 Парчија, види: Парац.
 Патријарах, 56, 60.
 Педесати, 76, 188.
 Перпер, 33, 35, 36, 37, 47, 78, 149, 156, 160, 169, 170, 171, 172, 174, 179, 194, 195.
 Печат, 114.
 Пизма, 193.
 Пизменик, 21, 176.
 Планина, 14, 15.
 Плаћа, 48.
 Плен, 85, 201.
 Пленити, 207.
 Побеглац, 184.
 Поданак, 39.
 Подлагати, 57.
 Подложити, 58, 60, 89, 95,
 Пожежца, 204, 205.
 Појас, 100.
 Поклисар, 87.
 Подата царева, 200.
 Подичије, 195.
 Полуверац, 82.
 Поп, 20, 34, 72, 73, 74, 142, 148.
 Поп латински, 138.
 Понаша, 177, 178.
 Поповство, 142.
 Пољвица, 220.
 Порота, 20, 21, 85, 130, 195.
 Поротац, види: Поротник.
 Поротник, 20, 21, 22, 130, 195,
 Посланик, 93.
 Посланик судијин, 157,
 Поставити, 75.
 Потвор, 11, 126, 166, 215.
 Потворити, 28, 50, 85, 90.
 Потворник, 166.
 Потка, 179, 180.
 Поуздати се, 94.
 Правда, 5, 8, 24, 46, 61, 96, 106, 213.
 Пратити цара, 10.
 Пребеглац, упореди побеглац 145.
 Предстајник, 154.

- Прејем људи, 104, 105.
 Премићур, 154.
 Преслушати, упореди: Пречути 4, 146, 219.
 Преслушник, 127, 146.
 Преступити, 76.
 Преступник, 124.
 Претворити, 126.
 Прети се или прети, 46, 106, 107, 117, 119, 120.
 Пречути упореди: Преслушати 4, 76, 127, 219.
 Прикија, види Прђија.
 Приселица, 12, 54, 55, 167, 193.
 Пристав, 36, 37, 113, 120, 123, 125, 126, 127, 135, 189.
 Прича, 122.
 Проводчија, 85.
 Продати, 95, 96, 100.
 Пронија, 95.
 Провијар, 47.
 Провијаревић, 215.
 Пронијарска земља, 95.
 Простагма, 11, 88.
 Простити, 41.
 Протопоп, 81.
 Прђија, 42, 89.
 Псар, 225.
 Пут, 29, 60, 203, 210.
 Путник, 202.
 Работа, 9, 39, 45, 48, 112, 120.
 Работати, 45, 46, 47, 49, 72.
 Работник, 89.
 Разбој владичаски 112.
 Разваљати, 195.
 Разлучити, 80.
 Размирије, 86.
 Разправити 111.
 Растлити, 162, 164.
 Растоварити, 195.
 Расудити се, 103, 111.
 Род, 101.
 Родим, 21, 197.
 Родом, 198.
 Рок, 46, 120.
 Рука, 25.
 Сабор, 11, 18, 40, 93, 145, 224.
 Сабор себров, 19.
 Саборник, 19.
 Сагрешеније духовно, 77.
 Сагрешеније, 197.
 Сан, 185.
 Сасин, 18.
 Свада, 220.
 Свадба, 80.
 Сведок, 32.
 Светитељ, 60, 71, 75, 77, 81, 170, 185.
 Свита, 100.
 Свињар, 225.
 Свод, 213, 214.
 Сводник, 213.
 Себар, 19, 149, 158, 171, 215,
 Себрија, 21.
 Сила похвална, 175.
 Сирота, 34, 119, 124, 129.
 Словеса претворена, 168.
 Слово лажно, 168.
 Сокадник, 135.
 Сокоје, види: Соће.
 Соколар, 225.
 Соће, 33, 39.
 Србин, 199.
 Србаљ, 22, 40.
 Станик, 104.
 Стањанин, 12.

- Старац, 65.
 Стас, 73.
 Стегоноша, 55.
 Стража, 29, 130, 203, 210.
 Суд светог краља, 31.
 Суд црквени, 27.
 Судба, 25.
 Судија дворски, 107, 109.
 Сужањ, 217.
 Тамница, 176, 188, 190, 191, 218.
 Тат, 29, 85, 91, 104, 105, 146, 152, 155, 166, 199, 203, 216.
 Татљба, 153.
 Тошк, 68.
 Трговац, упореди Кунац, 22, 129, 130, 132, 194, 195, 203.
 Трг, 18, 52, 81, 129, 131, 132, 143, 190, 223.
 Ђефалија, 29, 30, 38, 127, 130, 190, 203.
 Удава, 25.
 Узданије, 94.
 Ујемчити, 46.
 Украсти, 29, 209, 213.
 Умирити, 20.
 Упрети, 117.
 Упросити, 200.
 Урвати, 8.
 Устав, 124.
 Уставити, 62.
 Хитити, 215.
 Хрисовољ, види Хрисовуља.
 Хрисовуља, 6, 11, 35, 38, 40, 88, 168.
 Цариник, 131, 194.
 Црква велика или велија 56, 81,
 Црква царска, 57.
 Царица, 4, 7, 46, 51.
 Чета, 133.
 Челник, 154.
 Човек, 33, 44, 50, 51, 52, 86, 106, 159, 224.
 Човек властеоски, 218.
 Човек добар, 173.
 Човек дружњи, 182.
 Човек царски, 218.
 Човек црквени, упореди Људије црквени, 8, 218.
 Чтета, види Штета.
 Штапом бити, 170, 172, 176.
 Штета, 210.

У П И С Н И Ц И.

АЛЕКСИНАЦ.

Г. Филип Ђирковић судија за 20 уп.

БЕОГРАД.

Г. Јован Гавриловић намесник кнеж. достојанства у Србији. 20 ком.

Скупио г. Мих. Росић писар у мин. спољ. послова.

Г. М. П. Блазнавац намесник кнежевског достојанства у Србији. — Г. Јован Ристић намесник кнежевског достојанства у Србији. — Г. Г. Стојан Бошковић начелник мин. спољ. послова. — Алекса Пачић секретар мин. спољ. послова. — Алекса Радичевић секретар мин. сп. послова. — Петар Стејић секретар мин. сп. послова. — Б. С. Симић писар мин. спољ. послова. — Ђорђе Ђорђевић секретар начелства окр. беогр. — Коста Павловић срески писар на Умци. — Павле Павловић практ. мин. спољ. послова. — Лаза Карамарковић практ. мин. сп. послова. — Никола Ц. Васиљевић трговац. Свега 12 ком.

Скупио г. Симо Петровић члан конзисторије.

Његово Високопреосвештенство архијепископ Београдски и митрополит српски г. Михаило. 3 ком.

Његово Преосвешт. владика Шабачки г. Мојсије. 2 к.

Г. Г. арх. Сава, Ђорђе Ђорђевић свешт., Василије Лазић секретар конзист., Атанасије Ђорђевић секретар конзисторије. Алекса Илић свешт. и писар конзист., Симо Петровић свешт. и члан конзисторије. 11 ком.

Г.Г. Радивој Милојковић министар унутрашњих дела. —
 Јов. Авакумовић секретар мин. ун. дела. — Др. Ј. Шафарик
 члан држ. савета. 3 ком. — П. Мариновић члан полиције. —
 Арон Нинчић адвокат. 7 ком.

Скупно г. Чед. Мијатовић начелн. мин. финансије.

Г.Г. Илија Маргетић 2 к. — Чед. Мијатовић. — К. Стеза-
 новић. — Дим. Атанасковић, — Милисав Миловановић, — Мих.
 Ђелешевић. — А. Ј. Бурић — Јевр. П. Гудовић. — А. Стојковић. —
 Коста Лекић. — Крста Петровић. — Живко Недић. Свега 13 ком.

Скупно г. Милош Видаковић практ. општ. суда.

Г.Г. Л. Д. Прапорчетовић I. члан општинског суда. —
 Риста Петровић I. помоћник општ. суда. — Михаило Вељковић
 II. помоћник општ. суда. — Јован Милановић рачуноспит. гл.
 контроле. — Михаило Н. Јерковић деловођа општ. суда. — Алекса
 Ђ. Миловановић II. кл. писар. — Борђе К. Младеновић зва-
 ничник. — Коста Ристић званичник. — Обрад Доронић пош-
 тар. — Дим. Богојевић контролар. Свега 10 ком.

Скупно г. Јован Михаиловић писар касационог суда.

Г.Г. Мојсило Гавриловић. — М. Р. Протић. — Д. Г. Ра-
 довић. — Н. Кретић. — Среген Л. Поповић. — Сава М. Гру-
 јовић. — Матвија Матић. — Мих. Прајзовић. — М. Ковановић.
 — Ј. Димшић. — Васа Поповић. Свега 12 к.

Скупно г. Павле Стефановић практ. апелационог суда.

Г.Г. В. Розмировић. — Ј. Пр. Стевановић. — Стеван Ди-
 нић. — У. Романовић. — А. Ј. Бурић — Ђ. Благојевић — Дим.
 С. Новаковић. — М. Лешјанин. — Јово П. Несторовић. — М.
 Јоксић — Стевановић адвокат. — Пав. Ивковић. — Тома Марковић
 адвокат. — Др. Ж. Петровић. Свега 14. ком.

Г.Г. Јово Кујунџић Валевац, 2 ком. — Светозар Васиље-
 вић агенат. — Стеван Д. Матић правник. — Станко Јовановић
 калза. Свега 5 ком.

Скупно г. Каралић.

Г.Г. Милан Пироћанац председник окружног суда. —
 Борђе Булић судија. — Борђе Цветковић секретар. — Мита
 Мисираић. Свега 4 ком.

Г. Јанићије Пантелић правник за 21 уписника.

Г. Марко Пајић правник за 7 уписника.

Г. Андрија Борђевић гимназиста за 10 уписника.

Скупно г. Борислав Богвић Тодоровић.

Г.Г. Павле Тодоровић. — Тодор Анастијевић. — Димитрије
 Христић. — Димитрије Божић. — Божо Новаковић. — Марко По-
 повић. — Вићентије Петровић. — Павле Петровић. — Стево
 Чолић. — Радош Нешковић. ђаци вел. школе. — Богдан Вуко-
 сављевић гимназиста. — Никола Ц. Васиљевић трг. Свега 12 к.

Г. Момчило Иванић гимназиста за 18 уписника.

Скупно г. Милан Калуђеровић гимназиста.

Г.Г. Ранко А. Петровић. — Кузман Јовановић. — Мило-
 сав Бурић. — Борђе Николић, Србијанац. — Илија Радаво-
 јевић. — Петар Поповић, Витошевац. — Петар Степановић, Ко-
 смајац, уч. IV. разр. — Светозар Р. Ковачевић ученик. III. раз.
 — Јаков П. Нешић. — Јанко Јанићијевић. — Алекса Поповић.
 питомцац ужичкога владике, ученици II. раз. — Љубомир Грујић,
 Стеван Тодоровић ученици I. раз. Свега 13 ком.

Б Е Ч.

Скупно г. Душан Ђермеков, правник.

Г.Г. Илија Огњановић медик. — Тока Чордаров правник.
 — Стеван Јовановић правник. — Владисав Стратимировић прав-
 ник. — Иван Р. Поповић медик. — Радивој Предић академик.
 — Бранко Мушички слушацац философије. — Стеван Чурлић
 правник. — Никола Стевановић прав. — Јован П. Бешлин трг.
 — Светозар Поповић трг. — Душан Ђермеков правник. 12 к.

ВАЉЕВО.

Г. Анта Пеливановић за своје уписнике. Свега 20 ком.

ГОРЊА КРУШЕВИЦА. (окр. Пожаревачки.)

Скупио г. Иван Николић свешт. горњо-крушевачки.

Г.Г. Мића Аголић начелник среза Звиздског. — Јанко С. Марковић писар среза Звиздског. — Ђоко Поповић учитељ. — Иван Николић свештеник. — Стојан Митровић поштар нереснички. — Јован Разаиловић учитељ нереснички. Св. 6 ком.

ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ.

Скупили г.г. Јован Мишковић штабни поручик и Сава Танасковић учитељ I. II. раз. основног.

Г.Г. Алекса Јоцић начелник оп. црногор. за кћер Мицу ученицу I. раз. — Коста Новаковић казначеј. — Аксентије Тешић судија. — Василије Боровњак свештеник милановачки за сина Љубомира, ђака III. раз. гим. — Јеротије Влашковић писар ср. црногор. за сина Петра. — Ђоко Божовић поштар за сина Петра државног питомца. — Јаков Јаковљевић писар ср. црногор. за сина Драшка. — Нестор Живчевић парох Савино-Таковач. за сина Саву гим. — Вељко Јанковић из Бершића за сина Божидара. — Саво Петровић телеграфист. — Андрија Буђевац пријавник суда. — Илија Ивановић трговац. — Младен Гавриловић калфа. — Филип Марић мајстор абаџ. — Младен Јовановић за сина Марка. — Светозар Андрејевић економ. — Филип М. Јовановић кафеџ. — Танасије Павловић. — Обрад Шћеповић за брата Сретена ђака I. раз. основ. — Петар Гачић за сестрића Јована ђака II. раз. — Томо Радисављевић за сина Арсенија ђ. I. раз. — Миљко Павловић за сина Стевана I. раз. ђ. Јоаникије јеромонах манастира Вујна. — Живан Јовановић секретар начелства. — Милош Вучићевић кмет. — Милош Милошевић трговац. — Тривун Ђуниџевић председ. оп. Шилопајске. — Аксентије Ковачевић Беркавачанин, трговац. — Мијаило Србовић трг. — Глиша Чоловић тргов. за сина Љубомира Филић Милић тр. за сина Владимира I. р. — Милинко Ђ. Божић надбантин за сина Светозара II. р. — Милан Остојић зе-

мборадник за сина Ђорђа. — Милош Грујић земљорад. за сина Живоина I. р. ђ. — Миле Илић механич. за сина Жив ђ. II. р. — Мијаило Ивановић за кћер Милеву. — Антоније Кнежевић за сина Ивка ђ. I. р. основ. . . . Свега 37 ком.

Г. Воко Ш. Јовановић практ. суда окр. Рудничког за 5 уписника.

ДУБРОВНИК.

Г. Божидар Јанковић парох за 5 ком.

ЖАРКОВО.

Скупио г. Павле Шубаковић учитељ.

Г.Г. Милан Чедић, трговац; Радован Милошевић, председник општинског суда, за књижицу школе жарковачке; Тривун Влајић, члан општинског суда; Панта Огњановић, писар општинског суда; Коста Влајић, гостионичар, за свога брата Павла земљодјелца; Благоје Спасеновић земљодјелца; Јован Мишић, тргов. Милош Јанковић, арендатор касарнице жарковачке; Игњат Недељковић, овчар; Петар Миливојевић, шпекулант. Свега 10 књига.

ЗАГРЕБ.

Скупио г. Матија Месић.

Г.Г. Ђуро Даничић први секретар југослов. академије. — Др. Петар Матковић академик и професор. — Др. Павло Мухић равнатељ правослов. академије. — Др. Матија Смодек професор правословне академ. — Др. Фрањо Бургшталер проф. правослов. академије. — Др. Стјепан Сневец, проф. прав. акад. — Др. Александар Брештјенски проф. прав. акад. — Михаило Посидовић проф. прав. акад. — Др. Наполеон Шпун-Стрижић професор прав. акад. — Матија Месић. — Вјекослав Бабукић професор на вел. гимназији. — Др. Урош Чучковић чиновник код финансискога прокуратора. — Алберто Бабић чиновник код катастра. — Књижица правословне академије. Свега 14 ком.

ЗАДАР.

Скупио г. ар. Гер. Петрановић.

Г.Г. Др. Божидар Петрановић, — прото Ђорђе Николајевић. — Стеван Љубиша председник далматинског сабора. — арх. Герасим Петрановић. — Јеротије Ковачевић архим. крчки. — Марко Петрановић ђес.-краљ. судица. — Петар Петрановић чиновник. — поп Јаков Груиковић гимназијски професор. — Књижица Матице Далматинске. — Књижица православне семинарије. — Свега 10 ком.

ЗАЈИЧАР.

Уписани у читаоници Зајичарској.

Г.Г. Јоца Наумовић начелник окружни I. класе. — Јован Игњатовић казначеј 2 ком. — Живко Т. Панић писар судски — Михаил Михайловић писар начелништва. — Тодор Огњановић председник суда. — Матија Филиповић секретар судски. — Јован Перунички помоћник начелништва. — Илија Лукић секр. начел. — Јелисије Томашевић писар судски. — Тодор Поповић рачуниц. суда окр. — Јеврем Ведириновић оцидир. — Сима Ј. Бимбић професор. — Радован И. Угриновић прота за сина Милана — Димитрије Карамарковић начелник судски. — Јован Филиповић лекар. — Ђорђе Пантелић писар судски. — Милан Јовановић ђумрук. В. Чуке за синове Добросава и Коју — Живан Петровић учитељ грљански за сина Миту — Илија Милановић свеш. грљански. — Јован Николић члан и рачунов. оп. суда Алекса Тодоровић и Мита Ст. Грнчаревић трговци. — Живко Витомировић терзија. — Димитрије Симић практ. начелништва Свега 25 ком.

ЗАКУТА (У Гружи окр. Крагујевачки.)

Г. Димитрије Марковић учитељ. 1 ком.

ИЛОК.

Г. Урош Лугумерски српски учитељ за 10 к.

ЈАГОДИНА.

Г. Петар Којић за своје уписнике. 15 ком.

КАРЛОВЦИ.

Г. Јован Живановић професор за своје уписнике. 16 ком.

КЛАДОВО.

Г. Милосав Ковачевић писар среза Кључког округа Крајинског за 10 ком.

КЊАЖЕВАЦ.

Г. Ст. Максимовић писар окружног суда за своје упис. Свега 10 ком.

В. КОМЛОШ.

Г. Матија Матић властелински управник за . . . 5 ком.

КОЦЕЉЕВО (окр. Шабачки.)

Скупио г. Љубомир Бабовић свештеник.

Г.Г. Никола Ружички парох црк. свилеуvsке — Обрен Врањешевевић учитељ за сина Аду. Миливој Лукић писар оп. свилеуvsке. Андрија Петаковић тргов. из Шапца. Петар Пауновић трговац из Коцељева. Милан Лукић тргов. из Бреснице. Игњат Пауновић председ. опш. коцељевске. Драгић Ераковић кмет бреснички. Радојица Јовановић тежак из Коцељева. Митар Лекић тежак из Коцељева. Андрија Михаиловић механц. Љубомир Бабовић свештеник. цркве Коцељ. Милош Бурановић учитељ школе Коцељевске. Свега 13 ком.

КРАГУЈЕВАЦ.

Скупио г. Милош Томић писар начелништва.

Г.Г. Ађим Прокић помоћник начелништва. — Арсеније Хаџић писар нач. — Јован Рајић писар нач. — Јеврем Николић писар нач. — Светозар Миљковић практ. нач. — Нићифор Поповић практ. нач. Свега 6 ком.

Скупио г. Лазар Газибарић гимназиста.

Дружина »Подмлатка.« — Илија Шапоњић VI. — Перо Поповић VI. — Драгутин Петровић. V. — Живан Бадаковнћ V. — Панга Милановић V. — Алекса Поповић IV. — Милан Васић IV. — Иван Пантелић. — Јован Пантелић. . Св. 10 ком.

Један званичник судски за 10 упис.

КРУШЕВАЦ.

Скупио г. И. Суботић суспенат реалке.

Г.Г. Милан Јанковић окружни начелник. — Илија Букнић капетан. — Коста Протић капетан. — Ђ. Павловић правозаступник. — Светозар Вучковић казначеј — Борђе Лукић срески начелник. — В. Здравковић телеграфиста. — Максић учитељ. — Библијотека реалке 2 ком. — Д. Протић проф. — Данило Стефановић учитељ цртања. — Драгутин Илишки гимназиста V. разреда. — М. Бушевић срески писар. — Стеван Игрошанац кмет. — Светозар Ристић практ. — Н. Вучић практ. — Јосиф Петровић, Михаи Милошевић, Љубомир Величковић, Љубомир Михаиловић, Љуб. Поповић, Нић. Милошевић ученици II. раз. Матија Милетић уч. I. раз. Костић уч. I. раз. . Св. 25 ком.

ЛОЗНИЦА.

Скупио г. Маринко Поповић практ. среза Јадранског.

Г.Г. Стојан М. Кесић писар ср. Јадр. — Миливој Остојић писар ср. Јадр. — Марко Поповић адвокатски писар из Београда. Лазар Јевремовић практ. ср. Јадранског. — Добросав Пантелић учитељ јаребички. — Јован Павловић свећеник грчарски. — Мелентије игуман ман. Трноше. — Рајко Глишић учитељ Недељички. — Лазар нам. Трноше. — Јаков Јаковљевић писар суда општ. Грчарске за сина Николу. — Љубомир М. Поповић писар суда општине Бадањске. — Совроније Терзић пис. суда општ. Добрињске. — Андрија Ђурчић писар суда општине Клубачке. — Милан Лекић председ. суда општине клубачке. — Грујица Коњић кмет Трбушнички. — Цветин Осатовић председ. суда општине Јаребичке. — Никола Станојевић председ. суда

општине Бадањске. — Лазар Јаринић тргов. из Клубаца — Адам Милић кмет из Тробосиља. — Цветко Марковић терзија за свога сина Рељу Ђака III. раз. шк. Ковиљачке. Свега 20. ком.

ЛАЈПЦИГ.

Словенска међународна књижарница Шмалера и Пеха. Свега 30 ком.

МАЛИ БЕЧКЕРЕК.

Г. В. Павловић нар. учитељ. Свега 1 ком.

МОЈСИЊЕ. (Окр. Руднички.)

Скупио г. М. Буквић учитељ.

Г.Г. Љубомир Милошевић и Гаврило Поповић свештеници цркве Мојсињске. — Коста Голубовић писар ср. Моравског. — М. Буквић учитељ. — Максим Милутиновић трговац из Мрчајевца. — Сретен Николић председ. општ. суда из Мрчајевца. Свега 6. ком.

НЕГОТИН.

Г. Свет. Ј. Никетић суспенат за своје уписнике. 10 к.

ПАНЧЕВО.

Г. Бранко Рајић за своје уписнике. Св. 20. ком.

ПОЖАРЕВАЦ.

Г. Петар Томић писар судски за 10 ком.

Г. Тома Панић апотекар. 1 ком.

СОМБОР.

Г. Димитрије Поповић парох за 3 ком.

СТРГАРИ.

Г. Васиље Стојановић наредник при барутанама стргарским. Свега 10 ком.

ТАРАНАТ.

Г. Јефрем Т. Новаковић држ. питомцац. Свега 1 ком

ТИТЕЛ.

Скупио г. Јов. Поповић.

Г.Г. Сава Станојевић капетан у миру. — Марко Крстић капет. аудитор у миру. — Венцјамин Војинов баштински књиговођа. — Ђорђе Крстић трговац. — Марко Јанковић трговац. — Ђорђе Ненадовић трговац. — Андрија Зорић трговац. — Српско певачко друштво. — Илија Атанасијевић берберин. — Бранко Зорић ковач. — Свега 10 ком.

ТРСТЕНИК.

Скупио г. Владимир Миливојевић писар суда општине трстеничке

Г.Г. Михаило Миловановић писар срески. — Јеремија Тошић учитељ врњачки. — Ђорђе Т. Ђорђевић механиџа. — Јелесије Антоновић учитељ. — Радивоје Тодоровић учитељ. — Читаоница трстеничка. — Владимир Миливојевић писар судски. Свега 7 ком.

ЉУПРИЈА.

Скупио г. Ва. П. Стојановић секретар суда окружног.

Г.Г. Јован Атанацковић члан суда — Димитрије В. Перишић члан суда. — Мијушко Тодоровић правозаступник. — Јован Матић рачуновођа у оставци. — Владислав Антић писар суда. — Филип Рајић рачуновођа судски. — Спиридон Крецојевић писар судски. — Стеван Петковић писар судски. — Иво Богдановић писар судски. — Миџаило Стојановић писар судски. — Коста А. Радовановић писар судски. — Јован Јокановић писар судски. — Никола Вељковић практи. — Алекса Васић практи. — Лазар Донић практи. — Алекса Вељмаш практи. Свега 16 ком.

У Ж И Ц Е.

Скупио г. Симо В. Симић.

Г.Г. Стојан Павловић председник, Коста Борисављевић и Милан Куртовић судије, Алекса Димитријевић, Ж. Степановић,

Љубомир Јовановић, Жујовић Јеврем, Аранђел Мирчић, Коста Ивковић писари окр. суда, — Јанићије Т. Манојловић, И. Мојсиловић, Сав. Лемић, М. Р. Кулић, Рад. Димитријевић, М. Стојановић, М.Н. Ојданић практици окр суда; Јован Живић руковођа телеграфски, Станоје Симић окружни начелник, Петар Радојаковић помоћник, Дим. Ђорђевић секретар начелништва Др. Л. Докић окр. физик; Марко Белизарић и Мил. Радовановић супленти, Нов. Марковић учитељ цртања, Ђорђе Матић прив. правобранилац, Антоније Антоњевић и Никола Одић-Миловановић практици у полицији, Васо Поповић прив. правобр. Дамјан Орловић и Алекса Т. Марковић трговци. Св. 30 к.

Х.П. ПАЛАНКА.

Скупио г. Јефрем Спасић практи. срески.

Г.Г. Вуле Поповић начелник среза Јасеничког. — Велислав Миловановић срески писар. — Милутин Алексић, срески писар. — Ђорђе М. Љотић практи. — Илија Јанковић практи. општ. суда. — Филип Станишић писар суда општ. Крњевачке. — Василије Миловановић трговац Паланачки. — Јоца Радовановић трговац паланачки. — Алекса Радовановић свећеник паланачки. — Јоца Петровић трговац паланачки. — Свега 10 ком.

Ч А Б А Р. (Хрватска.)

Скупио г. Рајко Ивичић краљ. порески протуставник

Г.Г. Рајко Ивичић краљ. пор. протуставник у Чабру. — Павло Озбола народни учитељ у Чабру. — Људевит Коритник трговац у Чабру. — Лука Гашпарац општински бљезник у Герову. — Свега 4 ком.

Ш А Б А Ц.

Скупио г. Станиша Новаковић практи. начелн. окр. Шабачког.

Г.Г. Матија Крајинић нач. окр. Стојадин Филиповић пред. суда. Коста Анастасијевић, Т. Спасојевић судије. Мирко Срећковић секретар. Никола Трпковић секретар суда. Д. Балаитски директор полугимназије. Стеван Мирковић професор. Владимир Карић, Ђуро Бошковић супленти. Љубомир Остојић поруч. Милан Даниловић кап. — Јован Марковић инжењер. Данило Орел, Лазар Богдановић, Алекса Струнцић, Добросав Стојановић, Петар Чоловић писари судски. — Иван Милић, Јеремија Терзић

писари начели. — Алекса Борђевић практ. ђумручки. Стеван Јелић практ. ђумрука. Никола Пеиновић адвокат за сина Милоша. Лука Перишић адвокат. Никола Антић. Илија Јовановић Илија Алајловић, Никола Јекић, Михаило Михаиловић практикантисуда. Андреја Славуј, Гаврило Андрејевић, Љубомир Остојић практиканти општинског суда. Јован Димитријевић практ. нач. подринског. Владимир Радуловић практ. у Владимирцима. Петар Петровић капетан поцерски. Јован Милошевић писар поцерски. Мирко Перић, Херман Хофер, Риста Митровић, Петар Јуришић, Станко Остојић, Павле Тешић, Станоје Росић, Никола Срночић Коста Служић Јеврем Матић Борђе Јовановић Браћа Радуловићи Илија Паранос Милош Теофиловић Јовица Милићевић Никола Новаковић Младен Вујић Лукица Љали Светозар Милосављевић трговци. Коста Недић учитељ Шабач. основ. школе. Дамњан Вујковић уч. школе Добришке. Живко Павловић уч. школе Меовљанске. Др. Л. Пик помћ. болнички. Др. Костантин Николић апотекар. Никола Марковић Стеван Радовановић кафец. Стојко Митровић млекар. Тома Јаковљевић лецедер. Јеврем Павловић дуванц. за сина Луку. Павле Петровић пушкар. Илија Бошковић пушкар. Никола Мадетић зидар. Тешман Велић касанин. Петар Стојановић. Јован Ванлић поднаредник. Никола Богдановић поднаред. Димитрије Јовановић поп овд. Таса Наумовић, предузимач грађев. Крста Јанковић млекац. Антоније Грабљић кафец. Бока Костић руков. телеграфа. Бока Лукић абац. Бранко Николић снајдер. Мијало Васић спекулант. Борђе Манојловић тргов. Стеван Бучумановић берберин. Риста Тодоровић тргов. Тома Јовановић мехацн. Паута Вудовић тргов. Милосав Павловић тргов. Герман Савић калуђер и настојатељ Радовашнице. Стеван Аврамовић поп провски, Михаило Вучетић учитељ провски. Алекса Вукомановић капетан мачв. Гаиша Стојичевић писар капетанов у Мачви. Вићентије Бешевић практ. у Богатићу. Јован Л. Кокановић кмет у Шапцу. Браћа Толузовићи трговци.

Свега 94 ком.